بۆ

ئەمیری حەسەن پوور

لە هەر کوێیەک بێت

بۆ
ئەمیری حەسەن پوور
لە هەر کوێیەك بێت

مەسعوود محەمەد

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس

هەولێر – هەرێمی کوردستانی عێراق

هەموو مافێك هاتووەتە پاراستن ©
دەزگای چاپ و بڵاوكردنەوەی ئاراس
شەقامی گوڵان – هەولێر
هەرێمی كوردستانی عێراق
هەگبەی ئەلیكترۆنی aras@araspress.com
وارگەی ئینتەرنێت www.araspress.com
تەلەفۆن: 35 49 224 66 (0) 00964
دەزگای ئاراس لە ٢٨ تشرین (٢) ١٩٩٨ هاتووەتە دامەزران

مەسعوود محەمەد
بۆ ئەمیری حەسەن پوور لەهەر كوێیەك بێت
كتێبی ئاراس ژمارە: ١٠٦٤
چاپی دووەم ٢٠١٠
تیرێژ: ١٦٠٠ دانە
چاپخانەی ئاراس – هەولێر
ژمارەی سپاردن لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی كتێبخانە گشتییەكان ٢٤٨١ – ٢٠١٠
نەخشاندنی ناوەوە: كارزان عەبدولحەمید
رازاندنەوەی بەرگ: مریەم موتەقییان
هەڵەگری: شێرزاد فەقێ ئیسماعیل
رێنووسی یەكگرتوو: بەدران ئەحمەد حەبیب

ساڵی ١٩٧٧ بۆ من ساڵێکی سیخناخدراوی وەتەنگ هاتووی پڕ مەشغەڵەت و سەرقاڵی بوو بەو جۆرەی نەتوانم لە نووسیندا هەموو فەرمانەکانی سەرشانم بهێنمە جێ، دەبوو بەشی چوارەمی (حاجی قادری کۆیی)ی تێدا بەچاپ بگات، نەگەییشت. دەبوو لە دەرفەتدا چاو بگێڕمەوە بەو نووسراوانەدا کە لە بارستی نامێلکە و گوتار و کتێبدا پەیتا پەیتا بۆ کۆڕی زانیاری کورد دەهاتن.. دەبوو لیژنەکانی زمان و ئەدەب و فەرهەنگ، کە من دەمڕاستیان بووم، هەنگاوی فراوانتر بەرەو ئامانجەکانیان هەڵێنن.. دەبوو پێوەندی کۆڕ بەجیهانی ڕۆشنبیری و قافڵەی زانستی تیژڕۆی دەرەوەی وڵات مەحکەمتر بی.. دەبوو گۆڤاری کۆڕ بەگوتارێکی خۆمەوە لەگەڵ دەورکردنەوەی چالاکییەکانی کۆڕ بۆ خوێنەران، هەر لە لایەن خۆمەوە، بگاتە بازاڕی خوێندنەوەی کوردی.. دەبوو بێ وچان وەرامی ئەو نامانە بدەمەوە کە لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بەنیاز و خوایشتی جۆراوجۆرەوە ڕوویان لێ دەنام .. دەبوو گەلێك (دەبووی دیکەش) مەودای ساڵ و مانگ و هەفتەیان لێم بەنیوە و سێیەك دەکرد

قەڵەمم لە ڕووپەڕەکانی بەشی چوارەمی (حاجی قادر..) دەگێڕا کە دەستەیەك لە گەنجی خوێندەواری سلێمانی هاتن و بەنیوە تکاو نیوە ملانێ قەڵەمیان پێ لە باسی حاجی قادرەوە هەڵئەنگاوتم بۆ بەشی دووەمی (مرۆڤ و دەوروبەر). کوردی گوتەنی حوکمی حاکم لەو گەنجانەو ە زۆری بۆ هێنام و لەو بارە تەنگەتاوکراوەدا بابیی ئەوەی لە سنووری (بەشی دووەم)دا بگونجێ لەو (دەوروبەر)ەم نووسی، تا ئێستاش ڕێك نەکەوت بەچاپ بگات.

لە نێوان گەنجانی نامەنووس، لە دوور و نزیکەوە، دۆستێکی تازە ئاشنای کوردی کوردستانی ئێران، مامۆستا ئەمیری حەسەن پوور، لە زانستگەیەکی ئەمەریکاوە کە خەریك بوو شەهادەی بەرزی سەر بەزمانەوانی لێ وەربگرێ، بەسەری دەکردمەوە و لە بری نەوازشتی کە لە نامەکانیدا پێمی ڕەوا دەدیت، منیش بەپێی خوایشتی خۆی چی لە دەستم هاتبایە لە چاپەمەنی کوردی، بەتایبەتی هی کۆڕم بۆ دەنارد. جارێکیان بۆ دواین جار، بەر لەوەی پێوەندیم بەکۆڕەوە نەمێنێت، نامەم لێی وەرگرتبێت، پاش نەوازشت و خوایشت، نیمچە لاپەڕەیەکی بەخەتی ورد بۆ نووسیبووم لە بارەی ئەو بیروڕایانەی من کە لە بەرگی سێیەمی (حاجی قادری کۆیی) هەر لە لاپەڕە (٣٤١)ەوە تا کۆتایی بابەتی ئەو بەرگەیان گرتووەتەوە. وا لێرەدا بەرەو خوار دەقی ئەو نامەیە بەڕێنووسی خۆی دەنووسمەوە تاکو خوێنەر ئاگاداری تێکڕای دوو لایەنە لە یەکدی جوداکەی بیروڕای ئەو بەڕێزەو من ببێت.

مامۆستا ئەمیر دەڵێ:

بەڕێز مامۆستا مەسعود مەحەمەد ٨ نوامبر

دوای سڵاو و ڕێز: ماوەیێك لەوەی پێش نامەی **١٩٧٧/٩/٢٠** *گەیشت و زۆر بەخوێندنەوەی دڵشاد بووم. بڵاوبوونەوەی بیبلیوگرافیای مامۆستا نەریمان – بەو زووانە – زۆر خەبەرێکی خۆشە ئەگەر هەتا یەك دوو مانگی دی بگاتە دەستم زۆری کەڵك لێ وەردەگرم.*

لە هاوینی ڕابردوودا خەریکی لێکۆڵینەوەی بەشێك لە أطروحەکەم بووم کە باسی چۆنیەتیی پەرە ئەستەندنی وشە و ئیستاندار بوون (یان نەبوون)ی وشەی vocabulary کوردی دەکا (شێوەی سلێمانی) ئەو بەشەی أطروحەکە چەند باسێکی تێدایە وەك.

١– جێگەی وشە لە پەیدابوونی زمانی نەتەوەییدا.

٢– سەرچاوەی وشەی زمانی کوردی.

٣– پرۆسەکانی Process وشەی دانان لە کوردیدا (دروستکردنی اسم، فعل، صفت و...).

٤– فەرهەنگ نووسینی کوردی (فەرهەنگ نووسین لە پەرە ئەستەندن و ئیستانداردبوونی کوردیدا چ جێگەیەکی بووە؟).

٥– ئیستانداردبوون (یان نەبوون)ی وشەی کوردی لە مانگی ڕابردوودا خەریکی باسی (ع) بووم و ئێستە خەرکی نووسینیم.

بەعزە سەرچاوەیەك هەن کە بیستوومە و تائیستە نەمدیون، مەعروف قەرەداغی فەرهەنگی کشتوکاڵ بەرگی ١ و ٢، ١٩٧٣ بەغدا.

عەبدولقادر بەرزنجی فەرهەنگی زانیاری سلێمانی ١٩٧١.

جەلال غەریب فەرهەنگی زانیاری عەرەبی – کوردی ب ١ – ٢ ، سلێمانی ١٩٧٤

پەروەردە و زانست ١٩٧٤ ژمارە ٧ – ٨، ١٩٧٤ ژمارە ٤

پەروەردە و زانست ١٩٧٣ ژمارە ٤، کوردی – عەرەبی.

زۆرم پێ خۆش بوو ئەوانەم وەدەست کەوتبا یان هەر نەبی ناوەرۆکی ئەم کتێبانەم بۆ ڕوون بووباوە.

هەروەها ئەو نووسراوانەی خوارەوەم لێرە و لەوێ لە بڵاوکراوەکانی کوردا دیوە (ناونیشانەکانی!) کە هەموویان نووسراوەی د. ئاورەحمانن. ئەگەر وەگیر دەکەون تکایە بۆم بنێرن:

«چالاکی مامۆستا گیوی موکریانی لە مێژووی فەرهەنگ نووسینی کوردیدا» هاوکاری ژ ١٠٠ – ١٠٤، ١٩٧٣

«فەرهەنگی خاڵ» هاوکاری ژمارە ١٩ – ٢٣، ساڵی ١٩٧١

«چەند روونکردنەوە و بەڵگە و تێبینییەکانی نوێ دەربارەی فەرهەنگی خاڵ هاوکاری، ١٠٥ – ١٠٨، ١٩٧٣

«چەند سەرنجێك دەربارەی زاراوەی پارێزگای سلێمانی هاوکاری، ١٩٧٣، ژ١٥١ – ١٥٣.

«فەرهەنگی خاڵ» هاوکاری، ١٠٥ – ١٠٨، ١٩٧٣

«فەرهەنگەکەی مامۆستا جگەرخوێن» هاوکاری ١٣٧ – ١٣٨، ١٩٧٣

پارەکە نامەم نووسی کە هاوکاری و چەند رۆژنامەی ترم بۆ بنێرن بەڵام وەڵامم بۆ نەهاتەوە.

بەداخەوە هێشتا ناتوانم لەسەر تەواوی بڵاوکراوەکانی کۆڕ بیروڕای خۆم دەرببڕم چونکە هێشتا هەموویانم بەتەواوی نەخوێندوونەوە و وردە وردە خەریکیانم. چاپکردنەوەی مەتنەکانی تحفه مظفریه، ئەو کتێبەی (کە نایاب بووە) بەقاڵبێکی تازە خستەوە بەردەستان و لەو بابەتەوە کارێکی زۆر باش بوو.

بەڵام پێم وایە «پێشەکی» مامۆستا هێمن لە بڵاوکردنەوەی کتێبەکە گرینگترە – چونکە بۆ یەکەم جار باسێکی گرینگی باو و بەیت کوتنی کردووە و بەعزە لایەنێکی کۆمەڵایەتیی ئەو هونەرەی ڕوون کردووەتەوە. جا بۆیە بە بیروڕای من ئەگەر مامۆستا هێمن خەریکی ئەو جۆرە نووسینە بێ (وەك ئەوەی لە سەرەتای «تاریك و ڕوون» نووسیویەتی) کارەکەی کەڵکێکی زۆر گەورەتری دەبی.

هەروەها بیروڕای خۆم بەکورتی لەسەر بەشێك لە حاجی قادری کۆیی (تەنیا لاپەڕەی ٣٤١ تا ئاخری بەشی ٣) دەردەبڕم ئەوە هەوەڵ جارە کە بەکوردی باسی فئودالیسم لە کوردستان دەخوێنمەوە. ئەو باسە لە چاپەمەنیی کوردیدا زۆر تازەیە و هێشتا پێویستی زۆر بەلێکۆڵینەوەی مێژوویی و تئوری هەیە. لێرەدا باسی مەسەلەیێکی تئوری دەکەم کە پێم وایە لە باسەکەتدا ئەسەرێکی تەواوی هەیە. لە لێکدانەوەی نظامێکی ئابووری – کۆمەڵایەتی وەك فئودالیسم یان کاپیتالیسم و... پێویستە ژێربەنا base یان Infrastructure لە روبەنا Superstructure جیابکەینەوە هەروەها لە لێکدانەوەی تطبیقی فئودالیسم (لە چەند وڵاتدا) پێویستە روبەنا و ژێربەنا تێکەڵ نەکەین. ئەوە لە باری تئورییەوە. لە باری فەلسەفییەوە ئەوە بەو مەعنایەیە کە عرض و ماهیە تێکەڵ نەکەین. بۆ وێنە ماهیە (= ژیربەنا) لە فئودالیسم ئەوەیە:

موڵکیەتی زەوی (وەسیلەی بنچینەیی انتاج) لە لایەن دەرەبەگەوە و چەوساندنەوەی جوتیار کە بەستراوەتەوە بەدەرەبەگ، ئەوەیە فئودالیسم – چ لە کوردستان، چ لە یابان و چین و هند و فەرانسە و ئینگلتەرەوە. ئەمە ماهیەتە. ئەوانی تر – هونەر، ئەدەبیات، خانووبەرە، ... – هەموو عرض و روبەنان و کۆمەڵ بەکۆمەڵ جیاوازی هەیە. بەڵام

دیسان ئاشکرایە کە هونەر و ئەدەبی فئودالی فەرانسە زۆرتر لە هونەر و ئەدەبی فئودالی ئینگلیز و یابان و .. نزیکترە تا لە هونەر و ئەدەبی سەرمایەداری ئێستەی فەرانسە. جا ئەمن پێم وایە، لە باسی فئودالیسمدا مەسەلەی فئودالیسمی کورد دەبێ لەسەر ئەساسێکی تئوری لێك بدرێتەوە. لە باری سیاسییەوە تناقضی نێوان گەلی کورد و دوژمنانی تێکەڵ بکرێ – بەتایبەتی لە ئاخر و ئۆخری قەرنی ١٩را تا ئێستە (لە قەرنی ١٦ و ١٧را ئەو دوو تناقضە تا ڕادەیێك تطبیقیان هەبوو – بڕوانە لێکدانەوەی احمد خانی لە بارەی وەزعی ئەو زەمانی وڵات). جا ئەوە زۆر بەکورتی بیروڕای منە سەبارەت بەو باسە. ئومێدی وایە لەو چەند دێرەدا توانیبم بیروڕاکەم بەڕوونی دەربڕیبێ. ئەگەر پێویستە دەتوانم لە داهاتوودا زۆرتری لەسەر بڕۆم.

ئەو ڕۆژانە چاوەڕوانم ئەو کتێبانەی لە ١٩٧٧/٩/٢دا لە لایەن کۆڕەوە ناردراوە بگاتە ئێوە – بەتایبەتی چاوەڕوانی دیتنی «وشە ڕۆنان لە زمانی کوردی» و «دیوانا مەلایی جزیری» و «ڕێنووسی کوردی لە سەدەیەکدا» و «چەند حەشارگەیێك...»م.

لەگەڵ ڕێز و سۆزێکی زۆر

ئەمیر

ئەم نامەیە لە (٨)ی ئەیلوولی ١٩٧٧ نووسراوە و وەك لە بیرمە لە دوا ڕۆژانی هەمان مانگدا بەمن گەییشت.

زۆرم پێ خۆش بوو ئەو تێبینییانەی وەها گەرموگوڕ لە تازە دۆستێکمەوە، لە پەردەی زەینمدا بەدیار وەرامی منەوە ئەبڵەق بمێننەوە، بەلای خاوەنەکەشیانەوە وەك تیری بێ ئامانج بەرەو بۆشایی نە دەنگێك نە ڕەنگێك نەدەنەوە.

تانووتم دایە خۆم و سواری شانی بێ دەرفەتیم بووم، سیپارەیەکم درشتنووس کرد. بەڵام بەر لەوەی بتوانم لێی ببمەوە، بەئومێدی هەلێکی لەبارتر لەگەڵ نامەکەی ئەمیردا خستمنە گۆشەیەکەوە و هەرێك هەرێکی پاڵەپەستۆی مەشغەڵەتی ڕۆژانە لە بیرمی بردنەوە و بزریشم کردن بەوەدا ڕێگەی وەرامدانەوەیەکی دیکەشم لێ داخرا چونکە دەقی قسەکانی کاك ئەمیر لە نامەکەدا چەسپ بوو نەك لەمێشکی من. پتر لە چوار ساڵ بەسەر ئەو ڕێکەوتەدا تێ پەڕی تاکو ڕۆژێکیان لە هیکرا، نامەی هەرام، بێ مەبەست و بێ تەگبیر کڵاوی سەخرەجنی داڕنی و لەبەر دەستانم قوت بووەوە– سەد جاران دیمانەی بەخێر. منیش توند دەستی بەخیلیم لێ قایم کرد کە ئیتر چاوشێرکێم

لەگەڵدا نەكات و چی دیكە بۆ بزربوونی پەنجەی ئەفسووس نەشكێنمەوە.

بەڵام ڕێكەوتێكی لەو دۆزینەوەیەی بێ تەگبیر سەیرتر ئەوە بوو كەوا هەر چەند سیپارۆكە باسكراوەكەی لەگەڵدا نەبوو، خواوراستان، چەند لاپەڕەیەكی پێشەكییەكەی بەشی چوارەمی (حاجی قادری كۆیی) لە خۆوە بێ ئەوەی مەبەستی من بووبێت، بەجیرانەتیی نامەكە لەو چوار ساڵەدا سەریان نابووەوە. ئەوانیش لە غەیبەوە كەوتنە ناو دەستی بەتاڵ و بێ تەمامەوە، دیمانەی ئەوانیش بەخێر. یەكەم تێوەڕامانم لەو ڕووپەڕانە، هەر لە ترووكەیەكدا، پێی سەلماندم كە دەشێ ببێتە پێشدەستی بۆ وەرامی نامەكەی كاك ئەمیر چونكە كە لە بەرانبەر یەكدی ڕابگیرێن وەك (كامێرا و وێنە) لە یەكدی ڕادەمێنن ئیتر وێنەكە نیگاتیڤ بێت و كامێراكە دروستی بداتەوە وەیا ئەویان دروست بێت و ئەمیان بیكاتەوە بەنیگاتیڤ، لە لایەن كات و باری بەوەلەدبوونیشەوە هەردوویان بێچووی یەك ساڵن ئەگەر هی یەك مانگ نەبن. وا لێرە بەدواوە ئەو چەند لاپەڕەیە دەكەم بەهەوەڵ (علیك) بۆ سڵاوی نامەكەی مامۆستا ئەمیر دواتر مێوانداریی تەواوی لێ دەكەم.

لاپەڕەكان بەشێوەی خوارەوە دەدوێن:

بەشی چوارەم

حاجی قادری كۆیی

پێشەكی

باسی حاجی قادر بەو شێوەیەی منی بەخۆیەوە خەریك كرد هەموو ئەو بەرتەكانەی(١) بەتەمایان بووم لێی هاتنەدی. زۆرینەی هەرەزۆری خوێنەری كورد بەپێی ئەو واقیعەی دەوری لێ داون و كولانەی تێوەڕامانی لەبەر چاواندا كردوونەتەوە، یەك نیگایان لێ بووەتە ئەو دووربینەی سەیری بیروڕاو چاكە و خراپە و كۆمەڵایەتی و مێژووی پێ دەكەن ئەویش دووربینی مادیی جەدەلی و مێژووییە. ڕەنگە گومان لەوەدا نەبێ كەوا بەر لە نووسینە شەل و پەلەكانی من هیچ نووسینێكی دیكەی كوردی ئەو ئەركەی نەكێشاوە پرسەكێك(٢) بهاوێتە پێش هیچ یەكێك لەو باسە فەلسەفییە – ئابوورییە – كۆمەڵایەتییە – مێژووییانەی كە لە بیری مادیی جەدەلی

(١) تەك: فعل، بەرتەك: رد فعل.

(٢) پرسەك: علامة استفهام.

سەریان هەڵداوە و بۆ ماوەی سی ساڵی ڕابردوو سەرانسەری ئاسۆی ڕۆشنبیری و ڕامیاری فکری نەوباوی کوردەواری گرتووەتەوە.

هەڵبەت من کە لە ساڵی ١٩٧٢ دەستم دایە نووسین ئەم ڕاستییە یەکجار گرنگەم لێ ڕوون بوو، هێندەش بەلامەوە ڕاستییەکی بنجی و رەگ داکوتاو بوو، دڵی خۆم بەوە دابین کردبوو کە لە ئاست نووسینە نەسەلمێنەکانی خۆمدا بەتەمای دۆست و برادەر و یاریدەر و پشتیوان نەبم لەو ڕووەوە کە دەمزانی کوردەواریی خۆمان جێی هیچ بیروڕایەکی تێدا نابێتەوە ئەگەر لەسەر تەلی مادیی تەقلیدی لێ نەدات.

هەر هەمان نیگای دروست بین، بەلای خۆمەوە، قەناعەتێکی دیکەشی پێ پەیدا کردبووم لەوەدا کە ناشێ بڕیارە یەك جۆرە فەلسەفییە گشتییەکانی فکری مادی لە دوو واقیعی جوداو پێچەوانەی یەکتردا بەڕاست بگەڕێ. هەروەك فکری مادی ناسەلمێنێ عەبد و خاوەنەکەی، عەمەلە و پارەدار، ڕەنجبەر و مڵکدار، قەرزدار و سوودخۆر بخرێنە بەر یەك یاسا و دەستووری دادی کۆمەڵایەتییەوە منیش هەقمە نەسەلمێنم میللەتی کورد و داگیرکەرە کۆنینەکانی باربەری هەمان بۆچوون و قەناعەت و دەستووراتی فەلسەفەی مادی بن کە بە نیگایەکی درشتبینی ئەوتۆوە سەیری هەموو مێژوو دەکات ناتوانێ حیسابی ڕاست و دروست بۆ جودایی نێوان قۆناغە مێژووییەکانی میللەتی کەرت کەرت و ژێردەست لەگەڵ میللەتێکی دیکەی زاڵی یەکگرتوودا بکات. وادیارە بەعادەت، دانەری نەزەرییەی سەر بەکۆمەڵایەتی – ڕامیاری لە پێناو لووس و لێکی و بێ گرفتی و پەراوێز فرەوانی پەکی بەوە ناکەوێ میللەتی بێ هێز و کەم سامان و دابەش و زۆرلێکراوی وەکو کورد دەکەوێتە ژێر ئەو بڕیارانەی کە لە نەزەرییەکەیدا بەسەر میللەتێکی دەسەڵاتدار و یەکگرتووی داگیرکەردا دەهێنرێت، بەزۆریش دانەری ئەو نەزەرییانە بۆ خۆی تاکێکی میللەتی دەسەڵاتدار و پێش کەوتووە، بۆیەیە بەدەرنگەوە دەماری بەزەییی بەخەبەر دێت و لە کوێرە ڕێگا و لاڕێیەکانی نەزەرییەیدا حاڵ و باری میللەتی زەعیف تێ دەخوێنێتەوە و بۆرە حیسابێك بۆ زەرفی تایبەتی ئەو دەکات. بێگومان ئەگەر دانەری نەزەرییەی مێژوویی و ڕامیاری و ئابووری لە واقیعی میللەتێکی کەرتکراو و هەژار و دەستبەسەرەوە هەوڵ بەردەکانی بناخەی بیروڕوای خۆی هەڵبنێت پتر بەحیسابی تایبەتی ئەو جۆرە میللەتانەوە خەریك دەبێت، ئەوساش ڕۆشنبیر بەویژدانێکی حەسایەوەترەوە پشتگیری لەو بیروڕایە دەکەن چونکە کە بیروڕا لەسەر بنەمای مافی میللەتی ژێردەست و لێقەوماو هەڵستابێت لزووم بەوە نامێنێ

هـەر جـارە لـە پشتـگـوێخستـنـی زەرفـی مـیـلـلـەتـی کـەم دەسەڵاتدا عوزر و بەهـانـەی (قوربانیدانی بچووك لە پێناو سوودی گشتیی ئادەمیزاد) وەك پەردەی درۆزن بەسەر هەڵوەستی هەلپەرستدا بکێشرێت.

[تۆ بڵێی بشیابا لە کوردستانی ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەمدا بانگەوازی «ئەی کـرێکـارانـی جـیـهـان یـەکـتـر بـگـرن» بـەرزبـێـتـەوە کـە ئـەوسا، جـارێ کـرێکـاری نـاو بانگەوازەکە لە کوردستاندا بەخەیاڵاندا نەهاتبوو چ جایی پەیدا بووبێت؟ – ئەم چەند دێرەی ناو کەوانەم لە نووسینەوەدا تێچێن کرد].

خـواستـنـەوەی چـاویـلـکـەی مـیـلـلـەتـی بـەهـێز لـە لایـەن مـیـلـلـەتـی بـێ هـێزەوە بـۆ تەماشاکردنی کۆمەڵایەتی و مێژوو کە لە جێگە و کاتی جودادا سەری هەڵداوە وەك خواستنەوەی چاوی دەوڵەمەندە لە لایەن هەژارەوە، ڕەنگە هێشتاش لەم حیسابەدا هەژارەکە کەمتر غەدری لە خۆی کردبێ چونکە دەشێ ڕۆژەك لە ڕۆژان، لە بەشینەوەی گـۆشتـی سەدەقـە وەیـا لـە داوەت و پـلاولـۆغـانـێکـدا بـابـای هـەژار لـوقـمـەیـەکـی دەوڵەمەندەکەی پێ بگات وەیا لە تەقڵەی زەمانەدا حاڵ و بار و سامانێکی بۆ ڕێك بکەوێ. بەڵام وەك دەزانین میللەتی فەقیری کورد ئاسایی لە وەهم و وڕێنەشدا ئەو تەرزە هەڵکەوتە خۆشانە بەخۆیەوە نابینێ. لەبەر ئەمە کە گەنجی کورد دێت و لە مێژوودا کوردەواری بەئەڵمانەواری و ڕووسەواری و فڕەنگەواری دەگرێ و جلکی کۆمەڵایەتیی ئەوانی لەبەر دەکات و بەکێشانە و پێوانەی ئەوانی هەڵدەسەنگێنێت هێندە لە میللەتەکەی پشتڕێ دەبێ و وەها خۆی لێ نەناس دەکات هەر دەڵێی (خمیس افندی)یەکەی شیعری شێخ ڕەزایە کە لە چەند بەیتێکدا شکات لە دەست خۆ لێ نەناس کردنەکەی دەکات:

خۆی کرد بە تورك و لێمی خوڕی (کیم بلرسزی)؟
پـێم گـوت: مـنـم فـلانـە کـەسم مـامـە شێخ ڕەزام
تـانـمـزمـیسن (خـمـیس افـنـدی) مـگـر بـزی

بێ لە گەمە، هەرجارە کە دەبینم نووسەری کورد لەسەر ڕووی کاغەز و بەنووکی قـەڵـەم مـیـلـلـەتـی کورد ڕاپێچەك دەدات بۆ نێو جغزی میللەتان و بەند و بالۆرەی خۆشکەڵەی مرۆڤنەوازی و یەکسانی و برایەتی و هاوڕێیی و ئەو تەرزە ئاهەنگە خەولێخەرە و سەرگورشتە چەور و لووسانەی ڕاماڵ بناگوێیان دەکا بەدەست خۆم

نییە، لەوپەڕی سەیر پێ هاتنەوە وەك كە بەدوا حەیرانانداا (توای هوو)ی لێ دەكێشن منیش بەدیار ئەو قسە لۆق لۆقاوییە شاش و بێشانەدا لەبەر خۆمەوە دەڵێم:

توای هوو! براله، هەمزە لە عەبباسی چی؟ جەنابی (خمیس افندی) بەزمانێكم لە گەڵدا بدوێ تێت بگەم. من مامە كوردە كەنەفتە پرزۆڵەكەی چەند هەزار ساڵیم، لە فەرمایشتە زرینگەدارە بەگزادەكانت بەڵەد نیم. واز لە ساز و ئاهەنگی فەرەنگ و چین و ماچین و كەمەرچین بهێنە و وەرە لەسەر بەردە ڕەقەكەی نێو هۆو پارچە هەرزنەی لەگەڵم هەڵتووتەكێ بەئەزمانی مام لالۆ و خاڵ پیرۆتان لەو گێلمە گێلمە و توركە توركەم دەربازكە.

بەڕاستی ئێمە كە دێین وەك وێنەگری هونەركار لە پەنا زاراوەی زانستی و ڕستەی ڕەوانبێژانە و بۆچوونی فەلسەفییەوە خۆمان لە ژیانە یەكجار دواكەوتە سافیلكە ڕووت و ڕەجاڵەكەی میللەتی هەژاری كەنەفتی وەك كورد دادەنووسێنین و بالا هەڵقرچاوەكەی دەدەینەوە بەر ئەو نیگایەی كە دەیبڕینە بالای پۆشتە و پەرداخان، هەر دەڵێی ئەو ئەندازیارە خەیاڵ بلاوەیەن كە دێت زنج و كۆختە شڕە سەرانگوێلكاوییەكانمان لە دێیە نیوە وێرانەكانماندا بەپەرگار و كۆنیا و شاقووڵ تاقی دەكاتەوە. هەروەك ئەو زنجە شڕانە یەك تاكە بستی بنمیچ و دیوار و دەرگەی لەسەر حیساب هەڵستاویان تێدا نییە پەرگاڵ و كۆنیایان لەسەر بگەڕێ، میللەتی زەلیلی وەك كوردیش هیچی بەبەرەوە نییە لایەق بێت بخرێتە بەر حوكمی ئەو نەزەرییە و بۆچوونانەی لە میللەتی بەهێز و پێز هەڵدێنجرێن. ئەندازیار ئەگەر بەچاوی خۆی زنجە شڕەكان ببینێت بیر لە كۆنیا و پەرگاڵ ناكاتەوە، بەلام كە پلانی زنجەكانی بۆ خرایە سەر كاغەزی لووس و لێك هەموو ئەمرازەكانی تاقمی قتووی ئەندازەیان لەسەر دەگێڕێ و بەسانتیمیان دەپێوێ، هەڵبەت هیچ كامێكیش لەو ئەمرازانە لەسەر ڕووی كاغەز كرە ناكات. نووسەریش وەك ئەندازیار ئەگەر بێت و واقیعە هەژارە لە حیساب بەدەرەكەی میللەتی كورد بەهۆش و گۆشی ئازادی خۆیەوە بگرێ بەدڵیدا نایێ پەرگاڵ و كۆنیای ئەو فەلسەفانەی لەسەر بگێڕێ كە لە واقیعێكی زێدە پێشكەوتووی وەك ئەورووپا هەڵێنجراون، بەلام كە ناوی كوردی لە نووسیناندا هاتە بەرچاو و لە تەك ناوی میللەتی دیكە سەری پێداگرت دیمەنەكەی لێ دەگۆڕێ و جوداوازییە زلەكانی نێوان میللەتی كەنەفت و هی تێروتەسەلی بەسەر چاواندا دەكشێت، هێندەش بێ گرفت و كۆسپ خلیسك دەبات هەست بەخۆی ناكات، هێندەش زیهنی ئاخنراوە بەو فیكر و

فەلسەفانەی کە هەموو میللەتان دەدەنە بەر یەك لێکدانەوە و یەك کێشانە و پێوانە زۆر بەزەحمەت دەتوانێ بیر لە هەبوونی جواداوازیی نێوان میللەتان بکاتەوە یان ببڕای ببڕای بیری لێ ناکاتەوە، بەلای خۆشیەوە ڕاستییەکی ئەوەندە گەورە و ئاشکرای پێکاوە دەمەتەقە هەڵناگرێ. بەڵام هەمان نووسەر کە دەبیەت ئاینێکی وەك ئیسلام بەخەڵق ڕادەگەیەنێ برا بن و ستەم لە یەکدی نەکەن دەرحاڵ دەنگی ڕەخنە و بەرهەڵستی هەڵدەبڕێت و دەڵێت: چۆن دەشێ هەژار و دەوڵەمەند وەکو یەك حیساب بکرێن؟ تەنانەت بەجۆرێك جوداییی نێوان چینەکان دەکاتە دیواری هەڵاواردن و لە یەکدی ترازاندن هەر دەڵێی ڕۆژەك لە ڕۆژان ئەو خەڵقە مەرحەبایان لە یەکدی نەکردووە. خۆ ئەگەر فەقیرەکە بەپێی تەعلیماتی نووسەرەکە بەگژ واقیعدا نەچێ خێرا مۆری خیانەتی چینایەتیی لێ دەدات.. دەبێ چینەکان وەها بەشەڕبێن کە ئاشتبوونەوە هەڵنەگرێ. شەڕی نێوان چینەکان بەلای ئەو باوەڕەی کە هەموو میللەتان بەیەك نیگا سەیر دەکات تەنها بەتێچوونی چینەکانی سەرووی کۆمەڵایەتی کۆتایی قبووڵ دەکات، تێت ناگەیەنێ ئایا ئەو تاقمەی لە حوکمڕانیدا دەبنە جێگری تاقمی پێش خۆیان چۆناوچۆنی تەرخان دەبن بۆ خزمەتگوزاریی میللەت بێ تۆقاندن و بێ دەستدرێژی، لە حاڵێکدا هەرچی ئامێری دەربڕینی دەنگی ناڕەزایی هەیە لە میللەت حەرام دەکرێ.. نەسەلماندنی لەسەر بەخیانەت دەژمێررێ. هەر ئەم نیگایە سەرلەبەرە و سەرانسەرەیشە وەها لە خاوەنەکەی خۆش دەهێنێت کورد و ژاپۆن و فەرەنگ.. و هەموو جیهان یەك کێڵگەی بێ جەمسەری یەکچوونی ستەم و داد بن.. ڕەنگە لە ئاست ئەم تێبینییانەمدا بگوترێ تەماشاکردنی هەموو میللەتان بەیەك نیگا کە دەکێشێتەوە سەر بەشەڕهێنانی چینەکان بەنیازی براندنەوەی تۆی (چینی چەوسێنەرەوە) لە تاکە سەرچاوەی مرۆڤ دۆستییەوە هەڵدەقوڵێ لەو ڕووەوە کە یەکچوونی و یەکسانیی میللەتان لە گۆشەنیگای کۆمەڵایەتی و مێژووی بەرفرەوانی مرۆڤەوە زووتر و ئاسانتر و کاریگەرتر یاریدەی تێکرای چینە هەژارەکان دەدات بۆ خۆ ڕزگارکردنی یەکجارەکی لە ستەمی تێکرای زۆرداران کە بریتین لە چەوسێنەرەوەکان.

لە پێشەوە دەڵێم ئەم بۆچوونە تەنها لە حاڵێکدا ڕاستی دەکرد کە هەموو جیهان بریتی بوایە لە یەك دەوڵەت و یەك میللەت. هەر جیهان بکە بەدوو دەوڵەت بۆچوونەکە دەبێتە خەیاڵی، وەیا بیکە بەدوو میللەت دیسانەوە بۆچوونەکە دەبێتەوە خەیاڵی

چونکە لە هەردوو باردا دوو دەوڵەتەکە و دوو میللەتەکە وەها لە یەکدی جودا دەبنەوە نەشێ یەکچوونی لە نێوانیاندا هەبێ.

بیرکردنەوەی وەها سەراوی پاشماوەی خەیاڵە خۆشکەڵەکانی بەر لە ١٠٠ ساڵە، لە زۆر شوێنی پیشکەوتووشدا دەمێکە ئیفلاسی کردووە [دەشبوو لە سەرتاوە گەشە نەکات] و وازی لێ هێندراوە چونکە بەچەند تەجرەبەیەکی سەرەتایی خەباتی میللەتان ئاشکرا بوو تێکبەستنی فرەنسە و ئەفغان بەیەك زنجیری فەلسەفە و خەبات وەك هەڵکێشانی تەرازوویەکە کە دەستەیەکی بەتاڵ بێ. ئەم ڕاستییەش لە نێوان هەموو ئەو لایەنە شۆڕشگێڕانەی کە ڕابەرایەتیی بزووتنەوەی بەهێز و پێشکەوتوو دەکەن سەلمێندراو و لە کارهێندراویشە، هەر بۆیەیشە نایەن خۆیان لە میللەتی تێشکاو ببەستنەوە بەڵام بەپێی هێز و پێشەوایەتییەکی لە دەستیاندایە داوا دەکەن میللەتی دیکە بەرژەوەندی خۆی لە هی ئەوان گرێ بدات بەمەرجێك کە ئەگەر تێکبەستنەکە لە سەریان گران کەوت بتوانن لە لای خۆیانەوە گرێی پێوەندییەکە بکەنەوە و خۆیانی لێ ڕەها بکەن.. ڕاستییەکەی ئەم مامڵەتەش هەزاران ساڵە لە لایەن دەسەڵاتدارەوە بۆ سوودی خۆی بەسەر بێ دەسەڵاتدا هێنراوە کە هەمیشە بەرژەوەندی بەردەستەکانی لە بەرژەوەندی خۆی بەستووە.

دەمەوێ بڵێم مامڵەتەکە هی زێدە زەکای فەیلەسووفەکانی ئەم سەردەمە نییە.

بێگومان لەیەك نەچوونی میللەتی هەژار و سامانداربەرچاوترە، گەلێکیش بەرچاوترە، لە لێك نەچوونی تاکی هەژار و تاکی دەوڵەمەند، ئەم ڕاستییەش لەوانە نییە نەیەتە بەر نیگای مرۆڤی زیرەکی هۆشیاری زانای وەك ئەوانەی لە سەدەی نۆزدەمدا بنەمای تیۆری مادییان هەڵدەنا. بەڵام وا پێ دەچێ ئەو زانا و هۆشدارانە بەئومێدی ئەوە بوون چینە هەژارەکان لە هەموو جیهاندا بەزوویی پەندی برایەتی و هاوخەباتی و هاوبەرژەوەندی لە فەلسەفەکەی ئەوانەوە فێر ببن و لە ماوەیەکی مەیلە و کورتدا سوودی موشتەرەك بەرەو خەباتی یەکگرتوویانەوە ببات، بەتایبەتی پرۆلیتاریای ئەورووپای ڕۆژاوایی کە بەلای نەزەرییەی مادییەوە نێرتکی بزووتنەوەی چینایەتی جیهانی بوو، نەزەرییەش خۆی بەوە ئیقناع کردبوو کە گەیشتنی عەمەلە بەحوکم لە وڵاتی پێشکەوتووی ڕۆژاوادا بڕیاری مێژووە، ئیتر هاتنی ئەو ڕۆژە مەوعوودەی ڕمانی چەوساندنەوە کە لە (مسلمات)ی نەزەرییەکە بوو وەهای دەکرد وردپێوی نەکرێ لە جوداوازیی پلەی گۆڕانی میللەتەکان. وا دەرگەی بەهەشت خەریکە

دەکرێتەوە، چ لزووم هەیە بەهەڵاواردنی بلووچستان لە ئەڵمانستان!

ناواقیعیەتی ئەم تەرزە لێکدانەوەیە خێرا بەخێرا بۆ زۆر کەس دەرکەوت، خۆ لە جغزی هەڵوەستی (ڕەسمی)دا هەر بەدامەزرانی یەکەم دەوڵەتی (پرۆلیتاریاییی هەژار دۆست) لە هەوەڵ تێکەڵبوونیەوە بەسیاسەتی نێوان دەوڵەتان قسە ڕۆیشتووەکانیان کەوتنە سەرباری خۆ جوداکرنەوە لە یۆتۆپیای بزووتنەوەی یەکگرتووی هەژارانی جیهان. ئیتر هەموو هەوڵ و تەقەلایان رووی لە تاکە ئامانجی پاراستنی دەوڵەتەکەیان کرد، دەشبوو هەر وەها بکەن دەنا بێ ئەوەی بتوانن چی ئەوتۆ بزووتنەوەی جیهانیی هەژاران بەرەوپێش ببەن دەوڵەتەکەیان لێ هەڵدەوەشایەوە. بەڵام ئەم خۆدزینەوە ژیرانەیان لە چارەنووسی هەژارانی جیهان بەنیازی پاراستنی خۆیان نەیخستنە سەر باوەڕی دەروێشانەی دڵپاکانەی ڕەفزکردنی خەباتی غەیری خۆیان بۆ خۆیان. هەروەك پاراستن و سەلامەتیی دەوڵەتەکەیان لە چارەنووسی هەژاری وڵاتی دیکەی دابڕین هەروەها هەمان ئامانجی (خۆپاراستن) وای کرد جانفیدایی هەژاری جیهان بۆ خۆیان قبوڵ بکەن. ئەم ڕووپەڕەیەش لەگەڵ پێچەوانەی قۆناغی شەڕی دووەم و پتر ڕوونبوونەوەی لایەنە خەیاڵییەکانی ئەسڵە فەلسەفەکە، وردە وردە، بەرەو پێچرانەوە بووەوە تاکو دەبینین لەم ڕۆژگارەدا ژمارەیەکی زۆر لە حیزبە شیوعییەکان خۆیان دەدزنەوە لەو جانفیدایی و قوربانیدانە یەکلاییەی جاران دەیانکرد بۆ تاکە دەوڵەتی شیوعی و ئیستا خۆیان بەو دەگرن.

ڕوونبوونەوەی جوداوازیی بزووتنەوەی (چەپ) لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێك تا ئەو ڕادەیەی بەگژ یەکدیدا بێنەوە هیچ عوزری بەدەست مرۆڤی چاوساغەوە نەهێشت لەوەدا هەر سووربێ لەسەر هاوچوونکردنی ڕابوردووی میللەتان بی تێخوێندنەوەی جوادبوونی حاڵ و باری ئەو میللەتانە هەر لەبەر خاتری دانەلەنگانی ڕێز و پایەی فەلسەفە. چەند سەیرە فەلسەفەیەك بریتی بێ لە وشە و فیکر کە هیچیان ڕۆحیان لەبەر نییە تاکو پەکی بەدڵدانەوە کەوتبێ، خاوەن فەلسەفەکەش هێندە لە مێژبێ مردبێ کە ئەگەر باوەڕی بەڕۆح هەبایە ڕۆحەکەی کەوتبێتە سەر بارێك ئەویش پەکی بەدڵدانەوە نەکەوێ، تا ئەو فەلسەفەیە و خاوەنەکەی ڕێز لێنانیان لەوەدا بێت ڕابردووە یەکجار لە یەکتر جوداکانی میللەتی بەهێز و بێ هێز وەکو یەکدی بخرێنە ژێر حوکمی ئەو بڕیارانەی کە ئەرکی قورس دەخەنە سەر میللەتی بێ هێزی ئەوتۆ هەتا بڵێی موحتاجی دڵدانەوەیە.

پێشەکییەکەی (حاجی قادر ..) لێرەدا کۆتایی دێت.

بچینەوە بۆ نامەکەی مامۆستا ئەمیر.

لە شێوەی نووسینەکەی ئەو بەڕێزەوە دیارە نەیویستووە پاتە و پات پێم بڵێ شیکردنەوەی کۆمەڵایەتی بەو جۆرە ڕەمەکییەی کە لە بەشی سێیەمی (حاجی قادر..)دا کراوە جایەز نییە. لەوەدا سپاسی دەکەم، بەڵام پێم خۆشە لێم بسەلمێنێ کە من دێم لە گۆشەنیگای خۆمەوە سەر بەکۆمەڵایەتیی زێدە مەفهوومی کورددا دەگرم لە پێشەوە ئەو شیکردنە (زانستی)یانەی بە عادەت هانایان دەبرێتە بەر لای من ئیفلاسیان کردووە تا ئەو ڕادەیەی ناتوانن بەهیچ جۆرێك نەژوورخان نەژێرخانی کوردەواری ڕوون بکەنەوە و نەتەفسیری ژوورخانەکە لە ژێرخانەکە هەڵێنجن، ئەو شیکردنەوانەی ناویان بەعیلمی ڕۆیشتووە هەر لەوەندەدا دەتوانن ڕاست دەربچن کە میللەتان وەکو بووکەشووشەی کۆککراو لە سندووقچەی ئەوانەوە دەربێن و بەسازی ئەوان بڕەقسن بەتەواوی وەك مەفهوومی روباعییەکی خەییام کە دەڵێ:

ما لعبتگانیم و فلك لعبت باز
از روی حقیقتی نه از روی مجاز
بازیچه همی کنیم بر نطع وجود
رفتیم بصندوق عدم يك يك باز

تەنها فەلەکەکە بگۆڕە بە فەلسەفە لێکچوونەکە تەواو دەبێ، دەمێکی لە مێژەوەیە بەوە ڕاهاتووم لە گلێنەی چاوی خۆمەوە سەیری کۆمەڵایەتی و مێژوو (زۆر جاران زانستی تەتبیقیش) بکەم نەك لە عەدەسەی چاوی نەزەرییانەوە. منیش و تۆیش و هەموو عەمر و زەیدێکیش دەبێ نەزەرییە و خوێندن و تەجرەبە و تێوەڕامان و بیستن و دیتن یاریدەی ڕوونایی بینینمان بدەن نەك لێمان ببن بەعەیبی بینینەکە. من کە بەچاو لە شوێنێکدا ماسیی زیندوو ببینم و ئاوی تێدا نەبێ دەرحاڵ ماسییەکە بەدرۆ دەخەمەوە چونکە ماسی بێ ئاو ناژیت چ جایی ئەوەی بەدووربینی نەزەرییە ئەو ماسییە زیندووە لە جێگەی بێ ئاودا ببینم و بڕوا بەدیتنەکەم بکەم. جۆرج برناردشۆ لە پێشەکیی چیرۆکی Devils Disciple (شاگردی شەیتان) بەر لە ٨٠ ساڵ زیاتر دەڵێ: «خەڵق بەوە ڕاهاتووە لە کتێبانەوە سەیری ئەو شتانە بکات کە لە بەر دەست و دەمیدان». کۆمەڵایەتی و مێژووش زەڕە و ئاسمان نین هەر بەکتێب تێیان بگەم،

ئەوانەی نەزەرییەی (زانستی)شیان لەو دیاردانە هەڵێنجاوە وەکو من و تۆ سەریان بەمرۆڤی کۆن و نوێدا گرتووە، من و تۆش دوای ئەوان سەر بەمرۆڤەکە و نەزەرییەکەی ئەوانیشدا دەگرین قۆنتەراتیشمان نەگرتووە لەسەر ڕاست دەرچوونی نەزەرییەکان، کەس دوژمن نییە بەڕاستبوونی نەزەرییەکان، بەڵام نەمەرجە ڕاستبن نەڕەوایشە چاوی خۆمان بەدرۆ بخەینەوە لە ئاست هەڵەی ئەواندا، ئینسافیش قبووڵ ناکات مێژوو کەوڵ بکەین هەر بۆ ئەوەی کەوڵی نەزەرییەکانی تێ وەرپێچین. من کە بەچاوی خۆم چۆنایەتیی ماملەتی خەڵق، بەهەژار و دەوڵەمەندییەوە، لەگەڵ یەکدیدا ببینم ناچمەوە بۆ نەزەرییە بزانم چ فەتوایەکم بۆ دەدا لە بارەی ئەو مامڵەتەوە چونکە ئەگەر هەر ئەوە بڵێ کە من دیتوومە دەبێتەوە (تحصیل حاصل) بەتەماش نیم درۆی لێ بسەلمێنم. من دەگەڕێمەوە بۆ نەزەرییە لەو شتانەدا کە خۆم دەیانزانم نەك بەنیازی فەتوا لێ وەرگرتن بەڵکو بۆ حاڵیبوون لە ڕاستی و هەڵەیی نەزەرییەکە خۆی. من واقیع دەگرم بەشایەد لە نەزەرییە نەك نەزەرییە دەگرم بەشایەد لە واقیع. ئەو کۆمەڵگەیەی دەیناسم و لە گەڵیدا دەژیم و هەست بەنەبزی دەکەم پتر مەفهوومە بەلامەوە لە نەزەرییەی ناو کتێبان. هانابردنم بۆ نووسینی ناو کتێبان لەو شتانەدا دەبێ کە تێیان ناگەم وەیا نایانزانم و لای من مەوجوود نین خۆ ئەگەر لە سەهوێکیشی گێڕامەوە زۆری مەمنوون دەبم بەڵام هەمیشە مەمنوونی ئەو واقیعەش دەبم کە سەهووی ناو کتێبانم پێ دەڵێ.

وەها بووە لە دەعوای (تسویە) کە مەڵکایەتیی زەوی ساغ دەکاتەوە لە دێیەکدا کە عومری خانووەکانی لە ٦٠ ساڵ پتر بووە، بارستی گوفکەکانی لە بەرزاییی خانووەکانی هەڵکشاوتر بووە، درەختی چەمەکانی چەندین جار چەمبڕ کراوە، دیمەنی جۆگە و شەلەگە و مەزرەکانی دەیان ساڵی ڕانواندووە، ئا لەو دێیەدا بابای (دادپرس) داوای (مستمسکات)ی لە خاوەن زەوی کردووە بۆ ئیسپاتی (تصرفی) لەو زەوییانەدا. بەو پێیە دوو کیلۆمەتری چوار گۆشەیی لە کێڵگە و کۆنە خانوو و گووفك و جۆگە و چەم و بەراو و شیناورد و گەنم و جۆ بەلای ئەم دادپرسەوە نرخی یەك پارچە کاغەزی نووسراوی نەبووە کە دەشێ بە دە دینار بەرتیل ساز بدرێ. بەلای منەوە (مستمسکات) هێزە بۆ واقیع نەك خالقی واقیع. کە موستەمسەکاتیش نەبوو پەکی لەسەر ناکەوێ چونکە واقیعەکە هەیە، بایەخی موستەمسەکیش لەوەدا دەبێ کە لەگەڵ واقیع بگونجی.

نەزەرییە بریتییە لەو موستەمسەکەی دادپرس داوای دەکات لە ئاست چۆنایەتی و

چەندایەتیی زەوی بە بەراو و پشتاو و پاوانیەوە. جا ئەگەر موستەمسەکەکە بەسەهوو چووبوو لە زۆری و کەمیی ئەو چۆنایەتییە و چەندایەتییەدا نابێ خەریکی گونجاندنی زەوییەکە ببین لەگەڵ ئەو هەڵەیە، بەپێچەوانە دەبێ هەڵەکە ڕاست بکەینەوە بەپێی داخوازی واقیعی دێیەکە. خۆ ئەگەر هەڵەکە ڕاستکردنەوەی هەڵنەگرت دەبێ موستەمسەکەکە بسووتێنین.

نەزەرییە و موستەمسەك جۆرێکن لە (ژوورخان – ڕووبەنا)، شەرەف لەوەدا وەردەگرن کە بەدروستی وێنەی (ژێرخان – ژێربەنا) بدەنەوە دەنا دەبنە بوختانکەر و شایەدی درۆزن.

ئاکامی ئەو نەزەرییانەی ٤٠ ساڵە گەنجی کورد بەخۆیانەوە خەریك دەکەن شتێك نییە پێویست بەکوتانەوە بکات، چارەڕەشیش بەوەدا شیرن نابێ کە لە ژوورخانی نەزەریانەوە ببارێت.

جارێکی دیکەش بابگەڕێمەوە بۆ نامەکەی مامۆستا ئەمیر.

لەو چەند دێرە ئامۆژناکەیدا کە داوامان لێ دەکات (ژێربەنا و ڕووبەنا – ژێرخان و ژوورخان) تێکەڵ بەیەکدی نەکەین ڕوومان بەرەو دەستوورێك دەکات دەمانگەیەنێتە ئاکامی ئەوتۆ کە مامۆستا ئەمیر نایەوێ لە خەون و خەیاڵیشدا بیانسەلمێنێ: کە پێت بڵێم (ماهیة) و (عرض)ی مرۆڤەکە خۆی تێکەڵ مەکە یەکسەر دەرەبەگ و جوتیار پارەدار و کرێکار و داگیرکەر و داگیرکراو و عەبد و خاوەنەکەی هەموویان دەچنە ژێر یەك سەرەناوەوە چونکە (ماهیة)ی هەموویان مرۆڤایەتییە هەرچی پارە و مڵکداری و داگیرکردن و ئازادی و عەبدایەتی و ئەو جۆرە خەسڵەتانە هەیە هەموویان (عرض)ن و لە لاوە هاتوونەتە سەر مرۆڤەکەوە، بەتەواوی وەك کە مامۆستا ئەمیر دەیەوێ لێی بسەلمێنین (ماهیة)ی دەرەبەگایەتیی کورد و فارس و ئینگلیز یەك چشتە و بەوە لە یەکدی ناترازێن کە (عرض)ی وەك ئاین و ئەدەب و هەژاری و سامانداری و داد و ستەم و پێشکەوتن و پاشکەوتن و دەسەڵات و ژێردەستی لە کوردەوە بۆ ئەڵمان دەگۆڕێن. بەپێی ئامۆژگارییەکەی کاك ئەمیر تۆ دەبێ چاو ببڕیتە ئەو ڕاستییە بنجییە گرنگەی کە کوێخا ڕەسووی وەسوێنەی پژدەر لە چەند پارچە زەوییەکیدا چوار ڕەنجبەر دەچەوسێنێتەوە ئیتر بەخۆی و جەمەدانە شڕەکە و خانووە وێرانەکە و بزنە گەڕەکە و دارسێوە کرمژنەکە و حەوشە گووفەکەکەیەوە لە ژێر سەرەناوی (فیۆدال)دا دەبێتە

هـاوشانی خـانـەدانی (برنـادۆت)ی سوێد بـەخۆی و پۆپی ژیـار و زانست و هونـەری سەدەی بیست و یەکەمیەوە نەك بیستەم .. (زۆراب)ی جووتیاری دەشتی (هەریر)یش کە لەوەتەی سۆمەر و ئاکادەوە بەدواکلکی گارەشدا گیانی خۆی تێکەڵ بە خەتە جووتی ناچارییەوە دەکات و ئێواران وەك دەستی کەر لە کونە بۆقرێکی کێچاویی دووکەلاویی بێ رایەخ و بێ خۆراك سەلار دەبێتەوە و لەگەڵ کامووسی مێردەزمە تێك دەئاڵێن، ئا ئەم زۆرابە هاورێ و هاوچین و هاوچارەنووسی (هانز)ی لێخوڕی تراکتۆری دەوری (مۆنیخ)ە کە دوای بەسەرچوونی فەرمانی ڕۆژانەی بەسواریی ئۆتۆمۆبیلی خۆی دەچێتە هۆڵی مەستی و دڵداری و گۆرانی و دانس چونکە (ماهیة)ی هەر دوویان (ڕەنجبەری و کرێگرتەیی)یە لەوە بەولاوە کونەبۆقرِ و تەلار و هەژاری و تێری و پرزۆڵی و پۆشتەیی و سەرانگوێلك و هۆڵی دانس هەموویان (عرض)ن و بایی سەری دەرزی ئەم دوو (هاورێیە، هاوچارەنووسە، هاودوژمنە، هاونازانم چییە) لە یەکدی جودا ناکاتەوە، تەنانەت ئەو ڕاستییەی کە (هانز)) بێزیشی نایەت لەگەڵ ئاغاکەی زۆررابدا تۆقە بکات نەکا دەسکێشەکەی بگۆنێ، ئەویش ڕاستییەکی (عرض)ییە کار ناکاتە سەر جوداوازیی چینایەتی نێوانیانەوە لەوەدا کە (هانز) چەوسێنراوە و خوێنمژراوە ئاغاکەی زۆرابیش خوێنمژ و چەوسێنەرەوەیە هەر چەند لەوانەیە کچی خۆیشی لە زۆرابی خوێنمژراو مارە بکات.

ئەم یەکچوونکردنەی شتی لەیەکدی جودا لە ڕێی بەکارهێنانی تەعریف و سنووردانانەوە بۆ تێبردنی جوداوازییە لە سنووربەدەرەکانی نێوانیان، لەو ساڵانەدا زۆر بەچاپلووسی لە دەستووری یەکێك لە دەوڵەکانی ڕۆژهەلاتدا بەکار هاتبوو کە لە مادەیێکیدا نووسرابوو (العمل شرف والحكم تكليف وليس تشريفا) ڕاستییەکەی منیش بەدەست خۆم نەبوو یەکسەر بەلەهجەی نێو بازاڕی میللەتی ئەو دەوڵەتەوە گوتم (هات تكليف بلاش تشايف – تەکلیفم بۆ بهێنە تەشریفی پێ ناوێ ..).

ڕایەکەی مامۆستا ئەمیر کە دەنگدانەوەی بیروڕای مەدرەسەیەکی پان و بەرین و قوڵ و دوور و درێژی ئەم سەردەمەیە لە لایەکەوە بەناوی دۆزینەوەی بنەمای مادیی دیاردە کۆمەلایەتییەکان پەنجە لە (ماهیة و ژێرخان) گیر دەکات هەر بۆ تاکە مەبەستی گرێدانی ژوورخان لە ژێرخان (گرێدانی عرض لە ماهیة) تاکو کۆمەلایەتی و مێژوو زادەی مادە بن نەك لە سەرچاوەیەکی نامادی هەڵقوڵێبن، لە لایێکی دیکەشەوە هەموو جوداوازییەکانی نێوان ئەو (عرض و ژوورخانانە) لە میللەتێکە بۆ

میللەتێك كە تا رادەی بەرەواژبوون پشت لە یەكترن بێ بایەخ دەكات كە یەكسەر دەبێتە تێبردنی (پێوەندیی سەبەبی) لە نێوان (هۆ و ئاكام – سبب و نتیجة) كەچی دەبوو دۆزینەوەی (بنەما، ماهیة، ژێرخان – ژێربەنا) ڕاستەوخۆ بمانباتەوە بۆ ئەو (عرض ، ژوورخان)انەی كە بەپێی راگەیاندنی فەلسەفەكە لەو ژێرخانەوە سەریان هەڵداوە و دەبێ بەناچاری خزمی ئەو بن دەنا ئەگەر ژوورخان بەند نەبێ بەژێرخانەوە، (عرض) بەند نەبێ بە (ماهیة)ەوە، كەس پەكی لەسەر ناسینەوەی ئەو (ماهیة)ە فیۆداڵە نەكەوتووە كە لە (سەردەشت) هێلكە بكات و لە (تاران)یش خەنە بفرۆشێت. بنەما و ماهیەتی فیۆدالیسم بەیەك ڕستەی دە پیتی لێی دەبینەوە، وەك كە مامۆستا ئەمیر لێی بووەوە، بێ مامۆستاش دەیناسینەوە لەوەتەی ئادەمیزادیش هەیە ناسیوەتی. دەمێنێتەوە ئەو (ڕووبەنا، ژوورخان، عرض)ەی لەسەر زەقایی و ڕەقاییی فیۆدالیسمەوە هەڵی داوە، ئەویان برتییە لە هەموو وجوودی مرۆڤ بەخۆی و مێژوو و كۆمەڵایەتی و بڕوا و كفر و داد و ستەم و خوێندوویی و نەخوێندوویی و شەڕ و ئاشتی و برسییەتی و تێری و ئەدەب و زانست و هونەر و كێشانەی شەرەف و نامووس .. و .. هەموو هەموو شتێكیەوە هەر لەو دەمەڕا كە لە منداڵدانی دایكییەوە بەردەبێتەوە سەر خاك تا ئەو كاتەی دەچێتەوە منداڵدانی خاكی سامناك .. ئنجا كە هەموو وجوودی كوردی (فیۆدال) لەگەڵ هەموو وجودی ئینگلیزی (فیۆدال) هێندەی ڕەش و سپی پشت لە یەكتر بوون و هیچ ئاكارێكی كۆمەڵایەتییان و هیچ ڕێكارێكی ژیانیان و هیچ خوتخویەكی خەون و خەیاڵیشیان، كەم و زۆر ئاشنای یەكدی نەبوون چ كارێكمان بەقەپێلكی بەتاڵ و حەتاڵی (فیۆدال) دەمێنێ كە هێندەی كەڵەشێری ئێواران لە بەڵێنی رۆژ و تاو درۆزن بێ. زاراوەی ئەوتۆیی ئەگەر خەڵق بۆی نەبێ بەو دەروێشەی جندۆكەی نەدیتراوی شێخەكەی دەسەلمێنێ كاریگەرایەتیی پێوە نامێنێ.

گوێ نەدان بەجوداوازی لە حەدبەدەری نێوان ژوورخانی دوو وڵاتی رواڵەت فیۆدال یەكسەر و سەرلەبەر دەمانكات بەو نوێژكەرەی كە لە حیسابی خۆیدا (ماهیة)ی نوێژ و دەستنوێژ بەوە ناگۆڕێ ئایا لە بیابانێكدا (تیمم) دەكات وەیا لە قەراخ كانییەك و ژێر سێبەری دەرەختی میوەدار و بێن خۆشدا بەئاوی ڕوون دەستنوێژ دەشوات. هەمووی هەر نوێژ و دەستنوێژ ڕوو لە خواكردن و بەرەو بەهەشت بوونەوەیە، سەیریش لەوەدایە دەبوو تیۆری مادی پتر لە باوەڕی نوێژكەر پێ داگرێت لەسەر ئاو و درەخت و میوە چونكە لە باوەڕی ئەودا، كە مادییە، ئەمانە بەهەشتەكەن .. ئنجا ماوە بڵێم بابای

نوێژکەر جارێکی دیکەش لە جغزی باوەڕی خۆیدا بابای مادی جێ دەهێڵێتەوە بەوەدا کە ئاوی چنگ کەوت تەیمووم بەتاڵ دەبێ، کەچی فیۆدالیزمی کورد کە وەك بەردی رەق تۆزی لێ هەڵناستێ تەیموومی پێ بکرێ، لە تەك هیچ فیۆدالیزمێکی پێشکەوتووی ئەم جیهانەدا بەتاڵ نابێتەوە .. روتبەیە بەسەر شانی کوردا دووراوە ..

ئەی مامۆستا ئەمیر!

ئەی خوێنەری کورد!

ئەی تێکڕای ڕۆشنبیران!

کە قسە لە (ماهیة و عرض) بکەین و بایەخ بەو جوداکردنەوەیە بدەین دەبێ، هەر بەپێی ئەو لێکدانەوەیەی مامۆستا ئەمیر بۆی چووە، لە سەرەتای هەموو بایەخ پێدانێکدا بڵێین کە دوو (ماهیة) هاوچوون بوون (عرض)ی هاوچوون بەرهەم دەهێنن. هەر لەم بەدیهییە سەرەتاییەوە دەبێ بڵێین جوادبوونی (عرض) جودابوونی (ماهیة) بەئیسپات دەگەیەنێ. لێکدانەوەی مادی کە دێت و ژوورخان لە قۆناخی مێژوویی و هۆی بەرهەمهێنان گرێ دەدات ناتوانێ، نە بەئاسانی و نە بەزەحمەت، خۆی بدزێتەوە لە یەکدی نەچوونی ئەو ژوورخانانەی کە گۆیا لەسەر بنەمای گارەش و گاسن و زەوی و باران و دانەوێڵە و چەوساندنەوەی جووتیار هەڵدەدەن هەروەك لە کەس ناسەلمێ بڵێ گەنمم چاند و ماشی لێ ڕوا وەیا فلانم فێری ئاشەوانی کرد و بوو بە مەلا ..

لە باوەڕە مادییەی کە مامۆستا ئەمیر کردوویە بەڕوانگەی مێژوو و کۆمەلایەتی هیچ یەکێك لە سەرچاوە و دەستوورەکانی ناتوانێ ئاکامی لە یەکدی جودا بگێڕێتەوە بۆ بنەمای هاوچوون، نەتوانینەکەشی یەکسەر لە بەستنەوەی کۆمەلایەتی و مرۆڤایەتی بەبنەمای مادیی مردوو ڕەق و تەقەوە هەڵدەدات، بەنموونە دەڵێم، لەو باوەڕەدا کە دەوری گۆڕانی هۆی بەرهەم دەکرێتە ماکی گۆڕانی مێژوویی و کۆمەلایەتی لە پێشەوە دەوری سەربەخۆ و کاریگەری مرۆڤەکەی کە دروستکەری هۆیەکەیە پەککەوتە دەکرێت و ڕیشی دەدرێتە دەست گاسن و تۆڕ و ئێستر و نازانم چی، هەر دەڵێی ڕاوکەرەکە عەبدی رێوییەکەیە قەسابەکەش بەردەستی مەڕ و بزنەکە. هیچ شیکردنەوەیەکی فەلسەفی وەیا (زانستی!) ناتوانێ تەفسیری مێژوو و کۆمەلایەتی بکات ئەگەر دەوری یەکەم و هەرە گرنگ لەواندا نەداتەوە بەمرۆڤەکە خۆی کە هەر

خۆی خاوەن و خالقی هەر دووڤانە دەبێ مێژوو لە گاڕەش و داس و خەڕەك بستێنینەوە و بە گاڕەش و گازەردییەوە بیدەین بەمرۆڤ ئنجا تێی دەگەین.

لە بیروباوەڕی مندا کە تا ڕادەیەك لە دەرنەچوونی تەحلیلی مادییەوە زەنەی کردووە، ئەم جیهانەی تێیدا دەژین و بەسەر دەچین و وردە وردە پتری لێ حاڵی دەبین، سەرلەبەری دابەش دەبێ بەسێ کەرتی گردەبڕی لە یەکدی جوا:

١- جیهانی مادەی مردوو (سروشت) بەخۆی و دەستووره ئەزەلی و ئەبەدییە نەگۆڕاوەکانی کە لەوێدا زانینی (ڕووداو) بەند دەبێ بەزانینی ئەو عامیلانەی تێیدا بەشدار دەبن چونکە هیچ یەکێك لەو عامیلانە نەدەزانێ تووڕە بێت و نەدەزانێ بیەوێت و نەیەوێت و نە لە دەستی دێ خۆگیری وەیا پەلە بکات.. هەموویان (امر واقع)ن و بەشێوەیەکی ئالەتی بێ گۆڕان و بێ هەڵە و بێ هەست و بێ زانین و بێ خوایشت کار دەکەن یا ناکەن تەحلیلی مادی تەنها بۆ ئەم جیهانە مادییە بێ گیان و بێ خوایشتە دەست دەدات کە هیچ کەلەبەری تێدا ناهێڵێتەوە و ئاکامی پێشەکییەکانی لە سەرەتاوە روونە. لەو جیهانەدا (عرض) بەندە بە (ماهية) وەك ئەوەی کە ماهیەتی H_2O هەمیشە یەك جۆر (عرض) بەدەستەوە دەدات چ لە کوردستان و چ لە ژاپۆنستان و چ لە فەرەنگستان بێ هەر کەسێك و هەر نەزەرییەیەك بیەوێ پەراوێزی شیکردنەوەی مادی پان بکاتەوە تا باوەش بەغەیری مادەی مردوودا بگرێت شەڕ بەواقیع دەفرۆشێ و دەیەوێ بەزۆرەملێ زیندوو و مردوو، هۆشدار و بێ هۆش یەکسان بکات.

٢- جیهانی گیانەوەر (حیوان، دواتر بەکزی ڕووەك) کە لە وێدا بایی نوێبوونی کاریگەریی (گیان - زیندووەتی) لە چاو کاریگەریی مادەی مردوو تەفاوت لە (عرض)ە کانی یەك ماهیەتی زیندووەتی پەیدا دەبێ بەڵام تەفاوتێکی ئەوتۆیە لە پلە سەرەتاکانی (گیانلەبەری)دا ڕەنگە بەئاستەم هەستی پێ بکرێ لزوومیش نابینم لێرەدا جوداوازیی نێوان ڕووەك و زیندەوەر باس بکەم چونکە پەکی لەسەر نەکەوتووە.

٣- جیهانی (هۆش لەبەر) کە بریتییە لە (مرۆڤ) کاریگەریی (مرۆڤایەتی) بەتەواوی و لە هەموو ڕوویەکەوە جودایە لە جیهانی مادە و گیانەوەر چونکە ئەو خاسیەتانەی مرۆڤیان پێ دەناسرێتەوە کەم و زۆر نە بەونی و نە بەئاشکرایی، لە

هـیـچ بـوونـەوەرێكـدا وجـوودی نـیـیـە. كـۆمـەڵایـەتـی و مـێژوو بـەهـەمـوو سەروبەرێکیانەوە تایبەتی مرۆڤن كە دەچێتەوە بۆ پێداویستی (هۆش و زات). لەو دەمـەوە كـە كـاریـگـەریـی هـۆش و زات هـاتـە كـایـەوە، هـەر چـونـكـە ئـالـیـەتـی گیانلەبەرایەتی و حەتمییەتی بوونەوەری مادەی مردوو لە هۆش و زاتدا نییە جوداوازیی (عرض)ەكانی كرد بەنماكردن تا ئەو ڕادەیەی كە شیا سەرلەبەری ژوورخانی ئوسترالیای كۆن لە هی میسری كۆن هێندە جودابێ یەكدی نەگرنەوە. ئەو كەسانەی دێن قۆناخی مێژوویی دەدەنەوە بە (هۆی بەرهەمهێنان) و لە مرۆڤی دەستێننەوە، لە ڕاستیدا، مادەی مردوو دەبەنە جێگەی مرۆڤ و مرۆڤەكەش دەچێتە جێگەی ئەو ماسییەی بە تۆڕ و قولاب ڕاو دەكرێ چونكە مرۆڤەكەش لەو تـەرزە شیـكـردنـەوەیـەدا مـەحـكـومـی تـۆڕ و قـولابـەكـەیـە، ئـنـجـا مـەحكوومی ماسییەكەشە بەنامەی ناچاربوونی بۆ ڕاوكردنی ماسی بەنیازی خۆ ژیاندن ..

پێشخستنی دەوری مرۆڤایەتی لە شیكرنەوەی كۆمەڵایەتی و مێژووییدا جگە لەوەی كە تاكە ڕێگەی بەرەو ڕاستییە، لە تەجرەبەشدا دەردەكەوێ كە ئیمكان نییە بێ ئەو پێشخستنە تەعلیلی ڕووداوەكانی مێژوو و كۆمەڵایەتی لە هیچ كوێرە ڕێگایەكەوە بكرێ. قوتكردنەوەی ژێرخانی مادەی مردوو بۆ تەعلیلی ژوورخانی هەزار چەشنەی كۆمەڵایەتی و تاكایەتی لە یەكەم هەنگاودا پەكی دەكەوێ كە بێین و بەراورد لە نێوان دوو برای داك و بابیدا بكەین، هەردووكیان لە تاكە یەك ژێرخاندا دەژین بەخۆراك و پۆشاك و ڕۆژانە و خوێندن و نەریت و ئاینیەوە كەچی لەبەر هۆیەكی لاوەكی كەوا ڕنگە لە چاو ئەو ژێرخانە یەك چەشنەدا بێ بایەخ وەیا كەم بایەخیش بێ برایەكیان (–) بێت و ئەوی دیكەیان (+) بێ. تۆ بێنە دوو كەڵەشێر لە جێگەی ئەو برایانەدا دابنێ، بێگومان ئەگەر لە یەك تۆو كەوتبێتنەوە زۆر لە یەكدی دەچن. بەهەمە حاڵ ئەگەر بۆ تاقیكردنەوەی هاوچوونییان كەڵەشێرەكان لە نێوان دوو براكە و دوو پەرداغ ئاودا دابنێیت بەلای پەرداغەكاندا دەچنەوە چونكە ماكی (هۆش و زات) كە بنەمای تەفاوتی (عرض)ە نە لە كەڵەشێر و نە لە ئاودا پەیدا نییە.

فیۆدالیسمەكەی كە مامۆستا ئەمیر دایدەنێ بە (ماهیة) ئەویش بۆ خۆی تەفسیری لە یەك نەچوونی (عرض)ەكانی لە میللەتێكەوە بۆ میللەتێك ناكات هەتا مرۆڤەكەی تێدا نەكەیتە یەكەم كاریگەر و ڕابەر. ئاو و خاك لە وڵاتێكەوە بۆ وڵاتێك بنەمای هاوچەشنن بەڵام ئەو كۆمەڵایەتییەی كە جۆری مڵكایەتیی ئاو و خاك و گا و گاسن

قەرارادە دەكات خۆی دەبێتە (ماهیة)ی ئەو (عرض)انەی لە ڕواڵەتی فیۆدالیزمەوە زەنە دەکەن. لێرەدا ئاشكرایە كە عامیلێك لەوانەی كۆمەڵایەتییەكە پێك دەهێنن (ملّكایەتی)ی ئاو و خاكە، كە بەشێكی دەچێتەوە بۆ ئاو و خاكەكە خۆی، بەلام هەمیشە لە ئاكامی تەفاعولیان لەگەڵ (مرۆڤایەتی، كۆمەڵایەتی)دا دەور دەبینن وەك هەموو ئەو كاریگەرە مادی و نامادییە بێ ئەژمارانەی دیكەدا كە تێکڕایان لەگەڵ (كۆمەڵایەتی)دا تەفاعول دەكەن و دەبنە (ماهیة).

بارتەقای كورتهێنانی نەزەرییەی مادی لە شیكردنەوە و تەعلیلی دیاردە كۆمەڵایەتییەكان، نەزەرییەی (شیكردنەوەی بەشەری) كە من لێرەدا لەسەری دەكەمەوە تەفسیری ڕاستینەی ئەو دیاردانە دەكات كاری بەدیهییە بێ ئەوەی ناچار بێ (عرض) لە (ماهیة) بدزێتەوە وەیا بۆرە تەئویل بهێنێتەوە بۆ لە یەك نەچوونی ئەو (عرض)انەی كە بەپێی فیكری مادی لە بنەمای (مادی)ی یەكچوونەوە هەڵدەستن. هەروەك لە ڕێی تەفسیری بەشەرییەوە دەتوانین تێ بگەین بۆچی دوو براو دوو خوشك كە لە یەك شوێن و دەوروبەرو (بنەمای مادی)دا دەژین تا ڕادەی بەرەواژبوون لە یەكدی جودا بن. هەروەهاش دەتوانین تێ بگەین بۆچی دوو میللەتی یەك قۆناخی مێژوویی تا ڕادەی بەرەواژبوون لە یەكدی جودا بن. ئێمە كە مرۆڤ و كۆمەڵایەتیمان كرد بەبنەمای قۆناخی مێژوویی و دیاردەی فیۆدالیزم و كاپیتالیزممان خستەوە جێگەی ڕەوای خۆیان لە نێوان دەیان و سەدان كاریگەری پێكهێنەری سەرلەبەری كۆمەڵایەتییەكەدا هیچ سەیرمان نایەتەوە لەوەی ژوورخانی ژاپۆنی سەرمایەدار جوادبێ لە ژوورخانی ئەڵمانیای سەرمایەدار چونكە (كۆمەڵایەتی)ی هەر یەكێك لەو دوو وڵاتە بەبڕیاری مێژوو و بەپێی ئەو ڕاستییە مادی و نامادییانەی لە دێرینەوە خەریكن قەوارە بۆ میللەتەكانیان دادەڕێژن (ماهیة)ی جودایان لێ پێك دەهێنن، كە ماهیەتیش جودا بوو ژوورخان بەناچاری جودا دەبێ. بێگومان ئەگەر ڕێكەوت وەها بوو كە دوو میللەت ماك و بنەماكانی كۆمەڵایەتییان لە یەكدی نزیك بوون ژوورخانیشیان لە یەكدی نزیك دەبێ تەنانەت هیچ سەیر لەوەدا نابێ كە دوو میللەتی خاوەن دوو ڕێژیمی ئابووریی لە یەكدی جودا وەك فیۆدال و بورژوا بەهۆی هاوچوونبوونی مەعنەوییاتیان و لە یەكچوونی شێوازی گوزەرانیان و داب و دەستوور و نەریتیان و گەلێك باری مادی و نامادیی دیكەی ژیانیانەوە سەرلەبەری (ژوورخان)یان خزمی یەكدی بێت چونكە ئابووریی نە خۆی لە خۆیدا دوور لە

خوایشت و قەناعەتی مرۆڤ نەخشەی کۆمەڵایەتی ڕەنگرێژ دەکات نە مرۆڤیش قوڕە چەورەیە بەدەست ئابووری و دەوروبەر خێرا بەخێرا پێستی دوێنێی داڕنێ و گورج هی نوێ لەبەر بکات. گۆڕانی ڕێژیمی ئابووری یا لە (نوختەی تەنگەتاوی – Critical Point)دا بەشۆڕش دەبێ وەیا بەجۆرێکی لە سەرەخۆ و بێ هەڵپە و کڵپە دەبێ. ئەوەی لە شۆڕشدا دەرحاڵ دەگۆڕێ دەسەڵاتی سیاسییە، هەرچی خڵتەی کۆمەڵایەتیی ڕۆژگارانی بەر لە شۆڕش هەیە، بەجۆرێکی بەهێزتر لەوەی پێی بڵێین (میراتی)، بۆ کۆمەڵگەی دوای شۆڕش سەرەوژێر دەبێتەوە، خۆ ئەوەی پێی دەگوترێ (عقیدە) بەکوتەك نەبێ تێ ناچێ، وەها دەبێ کوتکیش چاری عەقیدە ناکات مەگەر لە ماوەیەکی دوور و درێژی ئەوتۆدا کە بە بەریەوە هەبێ هەموو شتێك بگۆڕێ و لە ناو بچێ. سەرنج ڕاگرە دەبینیت هیچ ژوورخانێکی سەر بەئابووری و ڕامیاری و مادە، بەتێکڕایی، دەیەکی عومری ئەو ژوورخانە غەیبییەی نابێ کە بەلای فکری مادییەوە لە بۆشایی ڕاوەستاوە، هەر چونکە عەقیدە بەرهەمێکی دەروونی مرۆڤە دەروونیش باری سیاسی و ئابووری نییە ڕاستەوخۆ بەند بێ بەدەرەوەی وجوودی مرۆڤ. ڕاستییەکەی باوەڕی سیاسیش ئەگەر شێوەی (غەیبی) و ئاین وەرنەگرێ مرۆڤ خۆی بەقوربان ناکات.

لەو بارەدا کە گۆڕانی ڕێژیم بێ شۆڕش ڕوودەدات، گۆڕانی کۆمەڵگەی کۆن هەر بەقەدەر تەفاوتی هەست پێ نەکراوی لەسەرەخۆی ساوایی و منداڵی و جحێڵی هەستی پێ دەکرێ ئیتر دەشێ دیاردەی کۆمەڵایەتیی ساڵانی ١٧٠٠ و ١٩٠٠ بەیەکەوە بژین، ئەوەی ڕاستیش بێ (ئاین)ی بەر لە ٢٠٠٠ ساڵ لەگەڵ ئیلحادی سەردەم بەیەکەوە لە وڵاتێکدا هەڵدەکەن ئەگەر دەسەڵاتی سیاسی خەفایان نەکات، ئەمەش دیاردەیەکە لە هەموو ئەو وڵاتانەی ئازادیی بیروباوەڕیان تێدا پارێزراوە بەرچاو و بەرهەستە.

بیرکردنەوەی مامۆستا ئەمیر لەو سەرچاوە فەلسەفییەوە هەڵدەستێ کە لە شیکردنەوەی گۆڕانی مێژوویی و ڕوخساری کۆمەڵایەتیدا تەنها چاو دەبڕێتە دەستەی دەسەڵاتداری سیاسی: ئایا زەویدارە یا پارەدارە، فیۆدالە یاخود بورژوا بێ ئەوەی گوێ بداتە پاشخانی هەزاران ساڵەی میراتی بەلایەنی مادی و مەعنەوییەوە لە میللەتێکەوە بۆ یەکێکی دیکە کەچی بەزۆری ئەو پاشخانە دوور و درێژە کە دەفری وجودی مرۆڤە شەقڵی خۆی لە فیۆدالیزم و کاپیتالیزم دەدات و قاڵبیان بۆ ساز دەدات بەو جۆرەی کە لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی تر نەیناسیتەوە. بەنموونە لەوانەیە دەسەڵاتی کاپیتالیزم لە

ولاتێکدا کە بە حوکمی عەسکەری ڕاهاتووە لە ئاکامدا بکێشێتەوە بۆ فاشیزم کەچی لە سویددا بەرەو سۆشیالیزم بڕوات. لەوانەیە زەوی و پارە لە ولاتێکدا هودنە لەگەڵ یەکدیدا ببەستن بێ ئەوەی دەستدرێژی لە ئازادیی دادگا بکەن، لەوانەیشە لە ولاتێکی دواکەوتوودا، کە خەریکە بێنی ڕاپەڕینی سەردەم کۆن و نوێی تێدا بەخەبەر و بەشەڕ دێنێت، یەکگرتنی زەوی و پارە بەر لە هەموو شتێك بەگژ ئازادیی دادگادا بێتەوە. دوور مەبینە پاشخانی هەزاران ساڵەی تێکڕای مرۆڤ دەوڵەتێکی شیووعی ناچار بکات بەوەی ملکەداری لە فەلاح بسەلمێنێ وەیا جغزی ملکایەتیی تاك فرەوانتر بکات لەوەی فەلسەفەکەی دیسەلمێنێ، هەر ئەمەیشە بەچاوی خۆمان دەیبینین لە هەڵسوکەوتی تەجرەبەی کۆمیونیزم کە لە تیژڕۆییی هەوەڵ تەکانەکانی خۆی کەم دەکاتەوە بەرەو پووچاندنەوەی ڕاگەیاندن و بڕیارە یەکجارەکییەکانی لە بارەی بەسەرچوونی زەمانی (ملکایەتی) بەتێکڕایی. ئێمە گەیشتینە ڕۆژێك دیتمان حیزبی شیووعیی بەهێزی وەك هی فرەنسە بڕیاری دا لەسەر پێویست نەبوونی دیکتاتۆرایەتی پرۆلیتاریا، ڕۆژانی دیکەش زۆرن لە پێشمان کەوا گەلێك بڕیاری لەوە بەهێزتر و بە جورئەتتر لە جیهانی شیووعی و ناشیووعیدا دەنگ بداتەوە. تۆ سەرنج بگرە لەوەدا کە چونکە بەئەسڵ جوداکرنەوە و لە یەکدی دابڕینی یەکجارەکی و گردەبڕ لە نێوان چینەکان و قۆناغەکانی مێژوودا پتر کاری خەیاڵ بوون نەك واقیع، نەزەرییەی مادیی مێژوویی هەتا دێت تووشی ئاکامی ڕامیاری و ئابووری و کۆمەلایەتیی ئەوتۆ دێت کە ببڕای ببڕای لە پێشەکییەکانیدا جێگەیان بۆ نەکراوەتەوە، تومەز (ماهیة)ی مـێژوو و کۆمەلایەتی و ئادەمیزاد بەگشتی گەلێك پان و قووڵترە لە تەنکاوی قۆناخ و هۆی بەرهەمهێنان کە هەر دوویان بەندن بەچەندوچۆنی مرۆڤەکە و هێندێکن لە دنیای بەربەرەڵلای مرۆڤایەتی. بەنموونە لە کتێبەکەی (لینین) لە ژێر سەرەناوی (دەوڵەت و شۆڕش)دا دەخوێنیتەوە گۆیا لەگەڵ پەیدابوونی چەوساندنەوە چینی سەرووی کۆمەڵ بۆ تاکە مەبەستی بەردەوامکردنی چەوساندنەوەی چینی خواروو حکومەتی دانا و دام و دەزگای پۆلیس و بەندیخانەی ڕێك خست، ڕۆژێکیش کە لە ڕێژیمی کۆمیونیزمدا چەوساندنەوە بەسەر دەچێت ڕێکخراوی حکومەت لە خۆوە دەپوێتەوە چونکە هۆی بەردەوامبوونی نامێنێت، کەچی بەپێچەوانەی ڕاگەیاندنی ئەو بەڵێنە هەر چونکە ڕایەکە تاکە یەك کۆڵەگەی (چەوساندنەوە)ی داوەتە بەر ساباتی (دەوڵەت) دەبینین سۆڤێتستان ڕۆژ لە ڕۆژ کۆڵەگەی نوێ بابەت دەداتە بەر ساباتی دەوڵەت تا بتوانێ

بەسەر پێیانەوە بووەستێ. جا ئەگەر بگوترێ ترسی دوژمنی دەرەکی و هەڕەشەی ئیمپریالیزم جارێ ڕێ نادات قسەی لینین بێتە دی، لە دوو ڕووەوە ئەو پشتگیری لێکردنە بەتاڵ دەبێتەوە. ڕووی یەکەم ئەوەیە کەوا گەلێك لە دامودەزگای حکومەتی سۆڤیەت پێوەندییان بەهەڕەشەی دەرەکییەوە نییە و ڕاستەوخۆ بەنیازی لەغاوکردنی ناڕەزامەندیی نێوان چینەکانی میللەت دێنە کایەوە [گوتم چینەکانی میللەت لێشی پەشیمان نیم].

ڕووی دووەم ئەوەیە کەوا لەو دەوڵەتە پێشکەوتووانەی وەك سوێد و دانیمارك و سویسرەدا کە لە ڕێی بێ هەرا و بێ کڵپەوە بەرەوپێش بوونەتەوە دەسەڵاتی حکومەتی هەتا بڵێی کزە و هەر دەڵێی ڕایەکەی لینین ڕووی لەوان بووە نەك دەوڵەتی مارکسی کە خەریکە هەموو میللەت تێیدا دەبێتە حکومەت.

ئەو نەزەرییەی مامۆستا ئەمیر بیروڕای لێوە هەڵدێنجێت جگە لەوەی کە فیۆدالیزم لە جیاتی (کۆمەلایەتی – مرۆڤایەتی) دەکاتە (ماهیة) دێت دوو دیـــــاردەی کۆمەلایەتیی سەر بە ئابووری و پلەی گۆڕانی مێژوویی تێکەڵ بەیەکدی دەکات بەوەدا کە (ملّکدار) و (فیۆداڵ) بەیەك شت دادەنێت کەچی دوو شتی زۆر لە یەکدی جودان هەرچەند لە ناو توێژی فیۆدالیزمدا ملّکداری هەیە چونکە دیارە، بەعادەت، فیۆدالی بێ زەوی پەیدا نابێ – کە دەشڵێم «بەعادەت» لەو ڕووەوەیە کەوا دەبێ مرۆڤی شەڕانی و جەربەزەی بێ زەوی زاڵ دەبێ بەسەر کۆمەڵ و فیۆدالیشدا و هەموو سوودەکانی فیۆدالیزم بەبەر خۆی هەڵدەبرێت و دەزگا و دەستەنداشی لەوە تێ دەپەڕێ پێی بگوترێ جەردە. لە زۆر حاڵ و باری عەشیرەتگەریشدا براگەورەیی و ئەمر و نەهی بەیەکێکی لێهاتوو ڕەوا دەدیترێ و دەکرێ بەسەرۆك کەچی هێندەی خەڵقی دیکە زەویوزاری نییە بەلام هەستە و پیتاکی براگەورەیی لە ئاواییەکە وەردەگرێ. ئەم تەرزە حاڵەتانەی لێ بترازێ دەبێ فیۆدال ملّکدار بێ، بەلام ملّکداری نافیۆدال کە دەکاتەوە (نادەرەبەگ) بەدرێژاییی ڕۆژگار لە کوردەواریدا بەرچاو بووە.

خاوەنایەتیی زەوی خۆ بەتەنها فیۆدالیزم نییە، لە گەلێك باردا چەوساندنەوەشی تێدا نییە، زۆر جارانیش بریتی بووە لە هەژاریی ڕووت و ڕەجاڵ. ئەو خاوەنایەتییەی لە کوردستان هەبووە بەدەگمەن نەبێ سەری نەناوە بەفیۆدالیزم چ لە ڕووی فرەوانیی جغزی ملّکایەتییەوە بێ و چ لە ڕووی دەسەلاتی سەلمێنراوی خاوەنەکەوە بێت و چ لە لایەن سەرچاوەبوونی ملّکایەتییەکەوە بێت بۆ یاسا و نەریت و ئەدەب و هونەر و ئەو

جۆرە ئارایشتە نەرم و شلکەی ژین و ژیار.

تاک تاکێکی زەویداری کورد لە کوردستانی ئێران و تورکیادا ملْکایەتی و دەسەڵاتەکەی گەیشتووەتە ڕادەیەك پێی بگوترێ فیۆدال، ئەویش هەر لە ڕووی لایەنی مادیی ملْك و دەسەڵاتەوە چونکە بارتەقای دواکەوتوویی کورد لە میللەتی دیکە فیۆدالەکەشی دواکەتوو بووە. نەبیستراوە و نەدیتراوە بنەماڵەیەکی فیۆدالی کورد وەیا تێکڕای فیۆدالەکان سەرچاوەی هونەر و ئەدەب و مۆسیقا و ڕەسم و دانس و ئەو جۆرە وردەکارییە ڕەنگین و نەخشینانە بووبن. بارستێکی بەپۆزی (ڕووبەنا، عرض، ژوورخان) لە سەرچاوەی غەیری کوردەوە هەڵقوڵیوە: ئاین کە دایك و باوکی زۆربەی هەرە زۆری ئەدەب و زانستی پتر لە هەزار ساڵەی دواینی هەموو ڕۆژهەلاتی نزیك و ناوەڕاست بووە لە قورئانەوە بەسەر ئەو و کوردیشەوە داباریوە. یاسا و دەستووری داگای ڕەسمی لە داگیرکەرەوە بۆ کورد هاتووە. هونەری وەك رەسم و کۆڵین و پەیکەرتراشی و مۆسیقاسازی لە کوردەواریدا لە حوکمی نەبووندا بووە. شیعری کوردی پێوەندی (نەسەبی)ی بەڕابردووی کوردەوە نەبووە، یەکسەر لە عەرەبی و فارسییەوە، بەدرەنگەوە، بۆ ناو زمانی کوردی هاتووە. هونەرێکی خانەسازی (= معماری) نەزاوە پێی بگوترێ ژوورخان، داب و دەستووری شەڕاخێوی و ڕاوەتانجی و ڕاوەبەراز کە گۆیا فیزونازی دەرەبەگ دەیداتەوە لە تەك سوارێنی و ڕاووڕەزمی دەرەبەگی ئەورووپادا شەرمە نەك سامانی کەلەپووری. ئیتر بڵێم چی، واوەی شێوەی پۆشاك و جۆری خۆراك کە هەر بەقەدەر پێستی لەش و جەرگ و دڵی ناو هەناو قەرزداری شتێکە پێی بگوترێ (هونەر)، کەمتاکورتێکی فۆلکلۆرمان هەیە کەوا پێوەندیی نە بەئابووری و نە بەفیۆداڵ و نە بەپارە و نە بەهیچ سەرچاوەیەکی قەراردادەی دەستنیشانەوە نەبووە و لە سەلیقەی هەستی زگماکی خاوەنەکەیەوە ڕوخسارێکی کۆمەڵایەتیی کەم ڕەنگی بزرکاوی داوەتەوە بەپێی دەسەڵاتی تەعبیری شەخسەکە خۆیەوە کەوا ڕەنگە جارێکیان بەگژ زوڵمدا هاتبێتەوە و جارێکی دیکەش بێدەسەڵاتی شکاندبێتەوە، جاری سێیەمیش بە بەژن و بالای چاوکاڵی گوێ بەگواریدا هەڵگوتبێ وەیا لە مەجلیسی خوا پێداو و هەژاراندا بەپێی هەڵکەوت کۆڕی شین و شاییی جۆشاندبێ. لە ڕووی بەگژداچوونەوەی زوڵم ئەو بەشە فۆلکلۆرەی ڕووبەڕووی زوڵم بووەتەوە یەکجار کەمە لە چاو ئەو بەشەی خەریکی تەڕدەماغی بووە هەرنەبێ لەبەر دوو هۆی گرنگ:

١– ئەگەر بۆ بەلاوەنانی دەمەتەقە بسەلمێنین کەوا بابای شایەر و بەیتبێژ و گۆرانیچڕ دژی دەرەبەگ و دەسەڵاتدار بووە دەبێ بسەلمێنین بەشی زۆری داهاتی ئەو تاقمانە لە شایی و دانیشتنی شەوانە و ڕاو و شەڕاخێوی دەرەبەگ و دەسەڵاتدارەوە دەچووە کیسەیانەوە، ئیتر چۆن دەبێ مرۆڤ چاوەنۆڕی پاداش بێ لە بری جنێو پێدان. ئنجا دەمێنێتەوە بڵێم کە بابای فەلاح و ڕەنجبەر و خوارووی کۆمەڵ بەتێکڕایی لەسەر مافی خوارووی خۆی لەگەڵ زۆردار بەشەڕ نەیەت چ ڕەوای حەقە داوا لە گۆرانیبێژ و زوڕنائەنگێو و بەستەهۆن بکەین لە جیاتی ئەوان بەپاڵەوان پفی نانی خۆیان ببڕن!

٢– کۆمەڵ بەتێکڕایی لەو بارانەی گۆرانی و بەیت و بەستەو حەیران و لاوکی تێدا گوتراوە وەیا بەزم و شاییی تێدا گیراوە مەبەستی تەڕدەماغی و خۆشگوزەرانی و کەیف و گەپ بووە نەك چاوسوورکردنەوە لە دەوڵەمەند وەیا لە هەژار، بۆیەیە بەزۆری گوێی شل کردووە بۆ قسەی نەرم و نیان و بن بزێوکە، تا ئێستاکەش خەڵقەکە لەو بارانەدا هەر وەهایە دەشبێ هەر وەها بێ.

بەگژداچوونەوەی زوڵم و شکاندنەوەی فیز و ناز و سەرشکێنکردنی لە حەد دەرچوون و باسی تەماع و زەرەر و قازانج لەو بەشە فۆلکلۆرەدا دێت کە پێی دەڵێن پەندی پێشینان چونکە لەوێدا تەڕدەماغی مەبەست نییە. لە پەندیشدا چەخماخە و تێکهاوێشتنی کۆمەڵایەتی هەر بایی ئەوەی لە واقیعدا هەبووە ڕەنگ دەداتەوە کە ئیتر نابێ بەتەما بین پەندی کۆمەڵێکی دواکەوتووی دەستەوئەژنۆی وەکو کورد گەرماییی خەباتێك بداتەوە کە نەبووە وەیا بەزاری چینێك بدوێ کە سەربەخۆ نەدواوە. ئەو واقیعەی لەنگەری لەسەر چاکە و خراپە و جوانی و دزێوی و ڕەوایی و ناڕەوایی و تەواوی و ناتەواوی و زۆر شتی بێ لایەنیش بەستبێ دەبێ پەندێکمان پێ ببەخشێ کەوا کەم و زۆر، لەنگەری لەسەر ئەو بنەمایانە بەستبێ، هەرچەند دەشێ بابەتی (وشە) کە پەندیش هەر وشەیە، بەپێی مەیلی ئاخێوەر وەیا هەستی دەروونی، سنووری مەیدانە جوداکانی واقیع ببەزێنێ و پتر لە هەڵکەوتی کۆمەڵایەتی بەلای چاکە وەیا خراپە، جوانی وەیا دزێوی، ئازایی وەیا ترسنۆکیدا بڕوات چونکە وشە بێ ئەرکە و چ مەسرەفیشی تێ ناچێ لەمپەری مادیشی نایەتەبەر بیوەستێنێ.

خولاسە بەشێکی زێدە بەرچاوی ژوورخانی کورد لە ژێرخانی کوردەوە سەری نەکردووە چ جایی ئەوەی لە تاکە ماکی فیۆدالیزمەوە هەڵسابێت، خۆ ئەگەر

بگەڕێینەوە بۆ بەر لە ١٣٠٠ ساڵ کە ئیسلامەتی تێدا لە ناو کورد بڵاوبووەوە دەبینین لە زەردەشتییەوە بۆ ئیسلام گۆڕا، هەرچی (ژێرخان)ی مادیی کوردیش هەیە وەك زەوی و گارەش و مشار و پێمەرە و ڕەز و پاوان و چنین و تەنین .. هەر ئەوە مایەوە کە لە دێرینەوە بۆی مابووەوە، کە ئیتر قسە لەوەدا نەما بڵێین، وەك مامۆستا ئەمیر دەڵێ، دەشێ (عرض) لە کۆمەڵێکەوە بۆ کۆمەڵێك جوداوازی هەبێ چونکە لەم حاڵەتەدا ژوورخانەکە پێوەندیی نەك هەر بەژێرخانی کوردەوە بەڵکو بەکوردەکە خۆشیەوە نەبوو. ئنجا ئەگەر بابایەکی مادی بێت و بڵێ ئیسلامەتی هەرچەند پێوەندیی بەژێرخانی مادیی کوردەوە نەبوو هەر نەبێ لە نێو عەرەبدا ئەو ژێرخانەی هەبوو کە هەر دەکاتەوە پێوەندیی سەبەبی نێوان ژێرخان و ژوورخان، پێی دەڵێمەوە بەشی هەرەزۆری باوەڕی ئیسلامەتی درێژەکێشانی ئاینە ئاسمانییەکانی بەر لە خۆیەتی بەو پێیە ئەگەر تەعبیری مادی بخوازینەوە دەبێ بڵێین ئیسلامەتی بۆ عەرەب ژوورخانی ژوورخانێکی بێگانەیە ئیتر با خوێنەر لێك بداتەوە چۆن شیا لە کوردەواریدا ژوورخانی ژوورخان باڵ بەسەر ژێرخانی کوردیدا بکێشێت و زۆر بەسەیری، تەقڵە بەواقیع لێ بدات و ئیسلامەتییەکە ببێتەوە سەرچاوەی گۆڕانی (ژێرخان)ی کوردی، تەنانەت لە ڕووپەرەی فیۆدالیزم و مڵکایەتیدا دەستووراتی دابەشکردن و بەمیرات گرتن کە لە قورئانەوە بەسەر مەسەلەکەدا دابەزی گۆڕانێکی بنجیی خستە جۆری کەرتبوونی مڵکایەتی و بەمیرات گرتن. دەتوانم بڵێم دیاردەی هەڵدانی هەندێ لە بنەماڵەی کورد بەناوی ئافرەت ئاکامی ئەو پشکە میراتەیە کە ئیسلام بۆ ئافرەتی داناوە زۆر جارانیش بەگردی کەوتووەتە دەستییەوە. [لێرەدا پێویستە دەستووراتی میراتی زەردەشتی و ئیسلام بەراوردبکرێ].

بگەڕێینەوە بۆ زەویداری و دەرەبەگایەتی.

وەك گوتم، کورد بەدەگمەن نەبێ دەرەبەگی نەبووە. بەڵام لە بەدیهیە ئاشکراترە کە خاوەن زەوی هەبووە. (خاوەنایەتی) لە هەموو ئەو شتانەی دەشێ (مملوك)بن فەرمانی ژیان و گوزەرانە بەر لەوەی شەقڵی قۆناخی مێژوویی و فەرمانی هۆی بەرهەم بێت، هەر چونکە شەقڵی قۆناخیش نییە بۆیەیە جۆری مڵکایەتیی شتان هەزاران ساڵ بەردەوام دەبێ و چەندین قۆناخان دەپێچێتەوە. لە شەش هەزار ساڵ پێترەوە مرۆڤ خاوەن زەوی بووە ئێستاش کە گەیشتە پلەی سۆشیالیزم خاوەنایەتییەکە بەردەوامە، وا دەزانم ئەگەر لێی گەڕێن لە پلەی کۆمیونیزم و

بەولاتریشەوە بەردەوام دەبێ و سوودیش دەبەخشێ، بەولای سوودەوەش بۆ خاوەنەکەی دەبێتە مایەی بەخۆدا ڕاپەڕموون و باوەڕ بەخۆکردن، ئنجا باشتریش هەستی مەفتەنپەروەری دەکات.

لەعنەتکردن لە زەویداری بەهۆی دزێوکردنیەوە لە ژێر سەرەناوی فیۆدالیزمدا وەك لەعنەتکردنە لەو تەمەنەی مرۆڤی نێرینە تێیدا مووی ریش و سمێڵی لێ دەڕوێ و مووەکەش هەتا مردن بە دەم و شەویلەیەوە دەمێنێت. هەروەك مرۆڤی بێ دەست و تەنانەت (عەبدایەتی) کە دزێوترین جۆری ملکایەتییە دیاردەیەکی ناچاری بووە لە مێژوودا هەرچەند دەیەکی ملکایەتیی (شت) حەتمی نەبووە کە دەزانین لە هەموو میللەتێکدا عەبدایەتی دیاری نەداوە. ملکایەتی بەواتای فرەوانی لەو قۆناخەشدا هەبووە کە پێی دەڵێن قۆناخی شیوعیەتی سەرەتایی چونکە (هاوبەشایەتی)ی ئەو قۆناخە لەو شتانەی مرۆڤی پێ ژیاوە لە سنووری بەرتەسکی (خێزان)دا بووە نەك هەموو ئادەمیزاد وەیا هەموو قەبیلە، خێزان و خێزانیش لەسەریان بەشەڕ هاتوون، تا ئێستاش جۆرێك هاوبەشی لە سنووری (خێزان)دا هەر هەیە. لەو جغزە زێدە تەسکەی (هاوبەشایەتی)ی خێزانیشدا ملکایەتیی سەربەخۆ لە پۆشاك هەبووە هەر نەبێ لەبەر ئەوەی پۆشاکی ئافرەت لە هی پیاو جودا بووە وەیا هی منداڵ بۆ گەورەی دەست نەداوە. تەنانەت مرۆڤ کە کەوتە سەر باری کێڵان و ئاژەڵ بەخێوکردنیش (ملکداریی خێزان) فەرمانڕەوا بوو. شێوەی ئەم هاوبەشایەتییەی خێزان لە بژێو و ملکایەتیدا گەلێك دوای شیوعیەتی سەرەتایی بەردەوام بوو چونکە (خێزان) خۆی بۆ ماوەی هەزاران ساڵ خشتی دیواری کۆمەڵایەتی بووە، ئەندامەکانی لە باوك و دایك و خوشك و برا و بووك هاوبەشی خۆشی و ناخۆشیی خێزان بوون و هەریەکەیان لە لای خۆیەوە بەفەرمانی بەرژەوەندی موشتەرەك خەریکی سوودی خێزان و ڕەواندنەوەی تەگەرەکانی بووە. تەنانەت بووکی لەلاوە هاتوو پتر لە کیژی شووکردوو هاوبەشی بژێوی خێزان بووە. بێگومان لەو ناوەشدا (باوکایەتی) وەیا (هێزی نێرینە) جۆرە قسەڕۆیشتنێك و چاوسوورکردنەوەیەکی بۆ خۆی ڕەچاو کردووە، کە دەشبوو هەر وەها بێ چونکە دەبینین لە باری ئێستاکەی کۆمەڵایەتی و ڕامیاری و ئابووری و ئاینیشدا قسەڕۆیشتوو و چاوسوورکەرەوە هەر هەیە. مەیلەو بەدرەنگەوە، لە چاو عومری پلەی شیووعیەتی سەرەتایی، مافی تاکی دەسەڵاتدار لە نێوان ئەندامانی یەك خێزان خۆی سەپاند بەو جۆرەی پێی بگوترێ (ملکایەتیی تاك) بەڵام دەبێ بزانین ئەوساش

ئـەنـدامـانـی خـێزان دووچـاری مـەغـدووریـیـەت نـەبـوون وەك کـە لـە ڕواڵـەتـدا هـاوبەشایەتییان تێچوو چونکە ئەو سوودەی پێشوو کە لە بەروبوومی خێزان پێیان دەگەیشت لێی کەم نەبووەوە. هەر لە منداڵییەوە هەتا تەمەنی ژنهێنان و شووکردن پتریان لەو پشکە وەردەگرت کە ئەگەر لە سەرەتاوە بەسەریاندا دابەش کرابایە پێیان دەگەیشت، دواتریش کە خاوەن ماڵ دەمرد چی هەیبوو دەبوو بە میرات.

مڵکایەتیی زەوی لە نەزەر کۆمەڵایەتیی لێرە بەپێشەوە وەك لە نەزەر کۆمەڵایەتیی گەلێك شوێنی جیهانی سەردەم شتێکی ڕەوا بووە، لە ڕەوابوون بەولاوە ناچاری بووە، بەڵکو هێندە ڕەوا بووە بیر لە ڕەوابوونی نەکراوەتەوە کوتومت وەك مافی خانەداری و دوکانداری و مەڕداری و هەموو داراییەك. لە کوردستاندا بەدرێژایی ئەو مێژووەی دەنگی بەئێمە گەیشتووە دیاردەی (خوردە مالیك) بەرچاو بووە. لە زۆر ناوچەشدا ڕووپێوی تێکڕای زەوی خوردەمالیکان لە هی ئاغا و دەرەبەگ پتر بووە، ئەم خوردەمالیکە بەر هیچ مەفهوومی ستەمکاری ناکەوێ مەگەر خۆی ستەمی لە ڕەنجبەرەکەی کردبێ. حاڵ و باری خوردەمالیك بەند بووە بە هات و نەهات. لە نەهاتدا فەلاحی نیوەکار لە خوردەمالیك حەسایەوەتر بووە چونکە بەزیادەوە ئەرك و مەسرەفی بەرەجووتەکەی لە خاوەن زەوییەکە وەرگرتووە، لە بەرکوت و بن خەرمانیش زێدە پارووی چاکی قەپاندووە. لە وڵاتی کەم بڕشت زۆر بەدەگمەن فەلاحی خوردەمالیك توانیوەتی جووتی ئێستر دابەستێ چونکە نرخ و مەسرەفی ئێستر چەند جار لە هی گاجووت پتر بووە.

لە خوردەمالیك هەورازتر زەویداری مام ناوەنجی دێت کە چەند بەرەجووتێکی هەیە. لەویشدا جاریٚ زوڵمی سەر بەچینایەتی دەست پێ ناکا چونکە دەسەڵاتی سەلمێنراوی لەگەڵدا نییە هێندەش داهاتی لیٚ ناکەوێتەوە بەشی مەسرەفی زۆرداری بکات.

زوڵم و زۆری ئەو دەسەڵاتەی لە (زەویداری) سەر هەڵدەدات لەو بارەدا دەست پێ دەکات کە تاکێك گوندێکی سەرلەبەری بیٚ بەرهەڵستی هەبێت، ئەوساش زوڵمەکە و چەندوچۆنی (چەوساندنەوە) بەند دەبیٚ بەدوو ماکی جودا:

ماکی یەکەم: دڵ و دەروون و کەسایەتیی دەسەڵاتدارەکەیە هەرچەند لە شیکردنەوەی دیاردەی کۆمەڵایەتیدا توێژەرەوە گویٚ ناداتە بنەمای نامادی و چاو دەبڕێتە ئەو بنەمایە مادییانەی بەرەو چاکەن وەیا بەرەو خراپەن. لە

بۆ ئەمیری حەسەن پوور (٣)

چارەسەرکردنی گیروگرفتی کۆمەڵایەتیشدا خەریکبوون بەدەستووراتی کۆمەڵایەتییەوە دەبێت نەك بەپەند و ئامۆژگاریی ئەخلاقی. بەڵام من لێرەدا نەهاتووم چارەسەری دەردی کۆمەڵایەتی بکەم هەرنەبێ لەبەر ئەوەی کە باسی ڕابردوو دەکەم کە دەستی کەسی ناگاتێ، ئیتر ڕێم هەیە هەوڵ بدەم چاوی خوێنەر بۆ سەر تێکڕای دیمەنی باس لێکراو بابدەمەوە. لەمەش بترازێ، بەر لەوەی تێکهاویشتنی سەدەی نۆزدەم گۆمی ڕاوەستاوی کوردستانمان بشلەقێنێ زوڵم و زۆری خاوەنی تاکە گوند لە ئاکامی موعادەلەیەکەوە لەنگەری دەبەست کە کەرتێکی بریتی بوو لە مەیلی ئەو تاکە بۆ چاکە یا خراپە چونکە تەکاندەر و بەرتەکدەرەوەی (تەما و ترس) لەو سەردەمانەدا، هێشتان، نێوانێکی مەحکەمی (کۆمەڵایەتی) لێکی جودا نەدەکرنەوە، واتە پاڵەپەستۆی (زوڵم نەویستی) لە کۆمەڵەوە بۆ سەر حەز و خوازی تاك، جارێ، زۆر بێ هێز بوو. ئەو بێ هێزییە بەڕۆشەنی جلوە دەبەستێ لەوەدا کە دوای تێپەڕینی ١٥٠ ساڵ بەسەر شۆڕشی فەرەنسەدا حیزبێك لە کوردستان پەیدا نەبوو ڕاستەوخۆ لە دەروونی تێکڕای میللەتەوە هەڵقوڵێ و یەکسەر و بێ تەئویل تەعبیر لە خوازی ئەوان بداتەوە وەك خۆیان تێی دەگەن نەك وەك ڕۆشنبیرێکی ناوەڕاستی سەدەی بیستەم لە مێشکی خۆیەوە بەوەکالەتی ئەوان و بێ پرسی ئەوان بەدەنگی دەهێنێت. ئەم ڕاستییەش سەردەکێشێتەوە بۆ باسکردن لە ماکی دووەم.

ماکی دووەم: ڕادەی ڕابەرایەتیی دەستووراتی کۆمەڵایەتی لە مەیدانی ڕفتار و بەرژەوەندی تاکدا کە وا هەر تازە لە هەندێکی دوام. بێگومان پەندی (مست لە درێشە دەگەڕێتەوە) لێرەدا بەتەواوی ڕاستە، لە بەراودکردنیشدا دەردەکەوێ ئەو درێشەیەی لایەنی بێ هێز و لات لێی دەگەڕێتەوە لەوانەیە بەلای دەسەڵاتدارەوە درێشە نەبێ، بەم پێیە یاسا و دەستووراتی کۆمەڵایەتی بەلای خاوەن تاکە گوندەوە کەمتر لە درێشە دەکات تا دەگاتە فەلاح و جووتیار بەڵام بەلای سەرۆك عەشیرەتەوە کەمتر درێشەیە تا دەگاتە خاوەنی تاکەدێ. لەمەوە دەشێ بڵێین خاوەنی تاکەدێ کە ڕابگیرێ لە نێوان خوردە مالیك و فیۆدالدا بەلای خوردەمالیکدا دەچێتەوە

چ لە ڕووی داراییيەوە بێت و چ لە ڕووی زوڵم و زۆرەوە بێت.

پاش ئەم پلەیە ئنجا (خاوەن ملّکی فرە) دێت کە چەند گوندێکی هەبێت، ناشتوانین لێرەدا عەیارە دابنێین بۆ واتای وشەی (فرە) ئایا دوو گوند، سێ گوند وەیا پتر دەخوێنێتەوە بەڵام دەتوانین بڵێین:

١– هەتا ئەو گوندانە بەسەریەکەوە بن و (ناوچە) دروست بکەن پتریان بەبەرەوەیە (دەسەڵات) دروست بکەن.

٢– ئەو هەرێمانەی زەوییەکانیان کەنەفت و کەم بڕشتن خەڵقەکەشیان کەنەفت و هەژار دەبن و زووتر خاوەن دێیان لێ دەبێ بەدەسەڵاتدار حکومەتیش لەو شوێنانەدا ڕێزی خاوەن گوندی ئەوتۆیی پتر دەگرێت لە یەکێکی وەك ئەو کە هەرێمەکەی بەبڕشت بێت چونکە هەرێمی بەبڕشت هەم فەلاحی تێروتەسەلی چاونەترساوی دەبێت و هەم بە دەوریشیەوە ملّکداری دیکەی بەهێز و پێز زۆر دەبن.

٣– بەپێی دەسەڵاتی حکومەت دەسەڵاتی ملّکدار دادەلەنگێ. لە سەرووی ئەم پێپلکەیەی (خوردەمالیك و مالیکی مام ناوەنجی ...)ی دەسەڵاتدار فیۆداڵ دێت، وەك گوتیشم لە کوردەواری فیۆدال هەم دەگمەن بووە و هەم لە ڕووی دروستکردنی (ژوورخان)ەوە نەزۆك بووە.

ئێڵی ڕەوەند و عەشیرەتی نیشتەجێ حیسابیان لە حیسابی ملّکدار و فەلاح جودایە. ڕەوەند سەرۆکی هەیە، گەورە و چووکە و دەوڵەمەند و هەژاریشی هەیە بەڵام لەبەر جۆری گوزەرانیان کە بەندە بەپاوانی زستانە و هاوینە و هەمیشەکات ڕووبەڕووی خاوەن پاوانی سەرەڕێی کۆچیان دەبن و لە دەوڵەتێکەوە بۆ دەوڵەتێك هاتوچۆ دەکەن، مەڕ و ئاژەڵ و وڵاغیشیان زیندەماڵی دزبردووی گورگ خواردووی مەرگ تێ گەڕاوە کەسیان ناپەڕژێتە سەربیرکرنەوە لە زوڵم و دەست بەسەرداگرتن، جگە لەوەی کە مومکین نییە گیسکی هەژارترینیان بدزرێت و دزەکەی نەناسرێ. ڕەوەند وەك خێزانێکی گەورەی گەڕۆکە، بەبەریەوە نییە دەستدرێژیی ناوەکی لە عادەت بەدەری تێدا بکرێ. هەرچی ئێڵی نیشتەجێیە پلەیەکی ناوەندییە لە نێوان ڕەوەند و کۆمەڵگەی فەلاح کە لە دەمێکەوە وەیا هەر بەجارێ ون بووە. نووسەرانی مێژوو و کۆمەڵایەتی و کۆمەڵایەتی سەر بە ئابووری و ڕامیاری لە بارەی ژیانی کۆچەری و عەشیرەتی کورد،

وەیا تێکڕای ئێل و عەشیرەتان، گەلێك قسەی لە یەکدی جودا دەکەن، هی وەهاشیان تێدایە کۆمەڵگەی کۆچەر و عەشیرەت وەك پۆلی فرشتە لە قەڵەم دەدەن: لێرەدا پەکمان لەسەر بیروڕای ئەو نووسەر رانە نەکەوتووە چونکە لە بابەتێك دەدوێین ڕەنگە ئێمەی کورد پتری شارەزابین. من لەو ناوەدا ئەوەندە دەڵێم، لە میللەتی بەوەلەدنەهاتووی وەکو کوردا زۆر زەحمەتە زوڵم و زۆر لە قەبەڵ بەرەیەك وەیا چینێك بکەیت چونکە لە (٢٥٠٠) ساڵ پترە کورد یەکیەتیی بەخۆیەوە نەدیتووە هەتا یەك قسەی سەرانسەری کۆمەڵایەتی لەبارەی هەموویەوە بکرێ، حکومەتیشی نەبووە بەبۆرە تەئویل بکرێتە وەکیلی فڵانە چینی کورد. ئەگەر کورد میللەتێکی بەوەلەدهاتوو بوایە ئەویش وەکو میللەتانی دیکە فیۆدالەکەی نمای دەکرد بەرەو قەبارەی حکومەت، کەچی هەر بنەماڵەیەکی کوردەواری گەیشتبێتە ڕادەی حوکمداری چەپەڵۆکێکی هێزی بێگانەی لە خۆی زاڵتر تەفروتوونای کردووە. وەك من بۆی دەچم هۆی ئەم مومکین نەبوونەی پەیدابوونی حکومەتی کوردی لە ماوەی (٢٥٠٠) ساڵەدا دەگەڕێتەوە بۆ دیاردەی (نزیف اقتصادی) کە لەوەتەی ئیمپراتۆریەتی فارس و هی ڕۆمەکان و یۆنانییەکان و دەسەڵاتی جێنشینەکانی ئاشوور و بابل دەوری لە کوردستان داوە داهاتی خاکی کورد ساڵانە ڕژاوەتە ئەم سێ ناوچە بەهێزەی ئابووری و حوکم و ئیمکان نەبوو بەدرێژایی مێژوو (سەرمایە) و دارایی بایی حوکمڕانی لە نێو کوردا پەیدا بێت. لە نووسینی دیکەمدا باسی ئەم (نزیف)ەم کردووە، لێرەشدا ڕێم نییە لەسەری بڕۆم، چی تازەش گوتم هەر بەو نیازە بوو کە تابلۆی نەبوونی فیۆدالی کورد و حکومەتی کورد لە چارچێوەی سیخناخبوونی کوردستان لە نێوان سێ ناوچەی گەورەی هێز و دەسەڵاتدا ببێتە دیاردەیەکی مێژووکردی حەتمیی مەفهووم، لەوەش بەولاوە ڕۆشنبیری کورد دەتوانێ پڕ بەدڵ پیرۆزبایی پەیدانەبوونی فیۆدالی کورد و دەوڵەتی کورد لە خۆی و لە کورد و لە دوژمنانی کوردیش بکات وەیا حەسرەت بکێشێ کە کورد وەك میللەتان بەهرەمەند نەبوو لە زوڵم و زۆری فیۆدالە نەڕسکاو و نەزاوەکەی کە لە پزدانی مێژوودا مردەزاد بوو. لە لایەن ستەمێکی کودیش لە کوردی کردبێ، بێ ئەوەی بگەڕێمەوە بۆ نەزەرییەکانی سەر بەکۆمەڵایەتی و ڕەوتی مێژوو، گەلێك گوتەی پەندامێزی کۆنینە و گەلێك تەجرەبەی ڕۆژانە فێرمان دەکات کە هەمیشە ترسی زوڵم لە سەرانسەری دەفتەری هەموو حیساباتماندا هەبێت. قورئان دەڵێ (ان النفس لامارة بالسوء) .. منداڵی ساوا هەتا پێی بکرێ دەست بەسەر شتی غەیردا دەگرێ.. هاوڕێی

خەباتت هەتا بێ دەسەڵاتە مێرخاستر و براترە. دیارە خاوەند یەك گوند و دە گوندیش یەکێکە لەو مرۆڤانەی ترس و تەما دەیانگێڕێت. ئەویش لە ئەنجامی موعادەلەیەکی کۆمەڵایەتیی زۆر لایەندا کە ترس و تەما و بەرژەوەندی و یاساکانی دنیایی و ئاینی و خەسڵەتی زاتی و تانووتی دەوروبەر و پێ دزیلکەی حەز و دوژمنایەتی .. و .. سەدان ماکی دیکەی چاك و بەدی تێدا بەشدار دەبێ، پێ لەسەر تەماعێك دادەگرێ کە بەعادەت بەرەو سوودە نەك زیان مەگەر هەڵەی لە حیسابدا کردبێ وەیا پاڵەپەستۆی نەوسنایەتی سنووری پێ بەزاندبێ وەیا ترسنۆکی لە جڵەوی تەماعی دابێتەوە ...

هەرچەند دەشزانین پەلەی ژیان و پێداویستیی گوزەران لە بنەڕەتدا خۆویستی و خۆسەپاندنە، نابێ لە بیر بکەین کە پەیدابوونی مڵکداری مام ناوەنجی و مڵکداری بەرەو ستەم لە هێلکەدانی کۆمەڵایەتی و ئابووری و بەسەربردنی سەرەتاییی کەم و کەسردا ڕووداوێکی ناچارییە نەك زەنەی نەفسی حەزۆك و مەیلی ناڕەوای دارایی لە چەند کەسێکی نامزەدکراوی غەیب وەیا جنۆکە دەست لێ وەشاندوودا دەبێتە عەیب و عار و لەعنەتی مێژوویی، لەو پلەیەی کۆمەڵایەتیدا کەس نەبووە حەز نەکا چەند پارچە زەوەییەکی بەپیت و بڕشتی هەبێ وەیا حەز نەکا بتوانێ بەسەر چەند (دەست و پێ)یەکدا بنەڕێنێ، تەنانەت هەر یەکێك لەو فەلاحانەی دەستیان بەسەر خەڵقدا ڕاناگا، لە سنووری دەسەڵاتە سستەکەیدا چاو لە زەعیفتران سوور دەکاتەوە، زۆر جارانیش بەلاپەرەسەنەیی مرۆڤی بێ چارە بۆ دەسەڵاتدار دەشکێنێتەوە.

کار و بازاڕی ئەم جیهانەی وا مرۆڤی تێدا هەڵدەسووڕێ بگرە لە گەمەی منداڵانەوە هەتا دەگاتە سەرۆکایەتیی دەوڵەت هەموو لە شێوەی هەڕەمە دەسەڵاتی دوایین پلە تەسلیم بەتاك دەکا، چاو بەدەوری خۆتدا بگێڕە دەبینیت هەرچی دامەزراوی ڕەسمی و ئەهلی و ئاینی و دنیایی و کۆمەڵایەتی هەیە لە سەرووی هەرە سەرەوەیدا تاکێکی تێدا بەرپرس و لێپرسەوەیە، ئنجا بەزۆری، سەرلەنوێ هەرەمێکی نوێی دەسەڵات لەسەر زەقاییی تۆپەڵەی ئەو بەرپرسەوە تێ هەڵدەکشێ، ئەگەر بەر لە ٤٠٠٠ ساڵ بەهۆی سادەییی ژیانەوە بابایەکی دادخواز وەیا داواکار هەر ناچاری چوونەوە لای سەرۆکی دوو هەرەم بووبایە، ئێستا لەبەر هەزاروبیست سەبەب هەمان داواکار سۆمایی چاوی دادێ هەتا ئەو هەموو هەرەم لەسەر هەرەمەی ناحیە و قەزا و پارێزگە و پایتەخت و لکە بێ ئەژمارە شیرازەهۆنکراوی دەوڵەتی نوێ، ژووراو ژێرا، دەبڕێ، لە تەجرەبەی خۆمدا دووچاری موراجەعەیەك بووم لە سەرەتای ١٩٥٧دا دەستی پێ کرد

و لە هاوینی ١٩٧٧ بەنیمچە دۆڕاوی كۆتاییی هات. وەك دەشزانین لەم ڕۆژگارەدا پێ بەپێی بەرەو پاش بوونی كۆمەڵ مامڵەتكردن لەگەڵ لووتكە هەرەمەكاندا تەنگتر و بێ دەرفەتتر و سەرشكێنتر دەبێ. بێ گومان ئەوەی لێرەدا دەیڵێم دادوبرۆكردنە نەك پێدا هەڵگوتن، ئنجا كە دێم چاو هەڵدەئەنگێوم بۆ ڕۆژگاری ڕابردوو خاوەن زەوی و گوند و مام فیۆدال و جەندرمە و جەردە و عەوام خەڵەتین و سوودپەرست و جەنگخواز .. و .. ی تێدا دەبینم لەگەڵ هەموو پەرۆشێكم لە ئاست ئەو ستەم و ناڕەواییییەی لە هەژار و بێ دەسەڵات كراوە ئاگام لەو ڕاستییانەی خوارەوە نابڕێ:

١- زوڵمی زۆرداری بەر لە (٥٠٠٠) ساڵ و (١٠٠٠) ساڵ كەمتر جێی سەیرهاتنەوەیە.

٢- ڕازیبوونی ئەم سەردەمە پتر جێی سەیرهاتنەوەیە.

٣- زۆربوونی لووتە هەرەم لەم سەردەمەدا ڕووسپیكەرەوەی حامووڕابییە.

٤- نایەم لە جیاتی مام بارامی ساڵی (١٥٠٠) شەڕ بە دارا بەگی ساڵی (١٥٠٠) بفرۆشم.

٥- بەدەنگهێنانی هەژاری خامۆشی بەر لە (٢٠٠) ساڵ و (٣٠٠) ساڵ ناكەم بەئەركی سەرشانی خۆم بۆ هەڵفریواندنی خوێنەری ئەم سەردەمە بەرەو ئامانجێك پەكی لەسەر دەست خەڵەتدان نەكەوتووە.

٦- كوتانەوەی زوڵم و زۆری عادەتیی دەسەڵاتدارەكانی بەر لە (١٠٠) ساڵ و (٥٠٠) ساڵ ئەو ڕاستییەم لە بیر ناباتەوە كە ئەگەر زاڵمەكانی كورد تێكڕایان وەكو (ئەبوزەڕی غەفاری) بانایە، چارەنووسی كورد هەر ئەوە دەبوو كە ئێران و تووران بۆیانی كردووە بەقەبری تێدا تلانەوەی مێژوویی.

ئەمانەو گەلێك ڕاستیی دیكەی كاریگەری مێژوومان لەوان نین بەپەرۆشی سۆفی مەشرەبانەی دەستوپێ سپیلكانەی فرمێسك درۆزنانەی سەرشێواوانە بۆ زوڵمی تێپەڕیوی سەدساڵەیی و هەزار ساڵەیی لە حیسابان بسڕێنەوە و فەرامۆش بكرێن. بێگومان ئەگەر كار و بازاڕی كۆمەڵایەتیی مرۆڤ ئەوە نەبوایە كە (تاك) لە سەرووی هەرەمدا دەكات بەفەرمانفەرما هەر بەهۆی دروست نەبوونی هەرەمەكەی دەسەڵات و پەیدانەبوونی ئەو فەرمانفەرمایە، میللەتی كورد و هەموو میللەتێكی دیكەی وەك كوردیش لە زۆر و ستەمی بێگانە و فەلاكەتی هوروژمی داگیركەر و تەماعی دراوسێی چاوبرسی ڕزگار دەبوو، ئنجا لە نێوان خۆیشیدا لووتە هەرەمەكان بەرلەوەی بڕسكێن

دەپوانەوە و دەستیان لە میللەت کۆتا دەبوو.

چەند سەیرە بیرکەرەوەی مادی لە گۆڕانی مێژووییدا دەسەڵاتێکی وەك هی خودا دەداتە هۆی ئابووریی خوێڕی و بێ بایەخ و بێ نرخی وەك مشار و داس، کەچی مادییەتەکەی لە ئاست ئەو دیاردە ناچارییەی کۆمەڵگەی شکل هەرەمی کە بەپێی داخوازی بەرێوەچوون و پەلەی ژیان دەسەڵاتی تێدا بەتاك دەدرێ، ئا لەوێدا مادییەتەکەی خامۆش و لاڵ دەبێ، ئنجا هەرچی جێبەجێکردن و بزووتنەوەیەکی بەرەوپێش لە فەلسەفەی مادییەوە سەری هەڵدابێ کێشاوەتیەوە سەر بەرەژووربردنی لووتکەی هەورازی هەرەمی دەسەڵات. هەرگیز لە مێژوودا (مافی خودایی مەلیکان) نەگەیوەتە پایەی بێ شەریکایەتیی ستالین و ماو و کیم ئیل سونگ.

ئەم تێ نەخوێندنەوەیەی دیاردەی ڕسکانی هەرەم ئاساییی کۆمەڵ لەوەتەی مرۆڤ پێی ناوەتە کۆڕی مرۆڤایەتییەوە، لە لایەن بیرکردنەوەی مادی کە چاوی بریوەتە هۆی بەرهەمهێنان و بەس، یەکێکە لە هۆیە هەرە زلەکانی سڵەمینەوەی بیری مادی لە دەوری (تاك) لە مێژوودا. هەر چونکە دیمەنی هەرەمەکە لە پەنا تارماییی ئەزەلی و ئەبەدی (هۆی بەرهەمهێنان)دا حیساب بەدەر کراوە، فەلسەفەی مادی لێی گران دێ یەکسەر بەشێکی بایەخی پلەی مێژوویی و جەماهیرییەت و هۆی بەرهەم ڕاگوێزێ بۆ ئەو تاکەی کە مادییەت خۆیشی دەزانێ چ دەسەڵاتێکی بێ ئەمانی هەبووە و هەشیەتی، ئەگەر مادییەت حیسابێکی دروستی کردبایە بۆ ئەو هێز و دەسەڵات و شکۆیەی لە سەرووی هەرەمی کۆمەڵایەتیدا هەیە کۆمەی نەدەکرد لە دانهێنان بەدەوری ئەو تاکەی کە دەگاتە لووتە بەرزەکەی شکۆ و دەسەڵات. دەبێ بزانین سەرۆکی سپا، سەرۆکی وەزیران، سەرۆکی کەنیشتە، سەرۆکی نیقابە، سەرۆکی عەشیرەت، سەرۆکی مزگەوت، سەرۆکی دەوڵەت .. تاکی عادەتی نین هەریەکێك لەمانە بریتین لە (تاك + دەسەڵاتی شوێنەکەی). تۆ بێنە لویسی چواردەم لە مەلیکایەتی بیەخە و بیکە بەشەربەت فرۆش، لە بیری دەبەیتەوە کە جارێکیان گوتبووی (خۆم دەوڵەتم) ناشوێرێ بڵێ (خۆم دوکانەکەم) چونکە دەشێ دوکانەکە هی خۆی نەبێ. سەرنج بگرە دەبینین شکۆی تاك لە شکۆی پایەیەوە دێت ئنجا لێهاتوویی خۆی بەچاکە بێت یا بەخراپە. تۆ سەیری ئەو کەسەی کە بەمیرات شکۆ و دەسەڵاتی بۆ دێت چەند بێ ئەرك و مەسرەف دەگاتە پایەیەك لە شۆرەت کە پاڵەوانێکی لێزانی ئازای

هەڵمەتبەر لە بنی هەرەمەوە بەخۆبەختکردن و مل لە چەقۆ خشاندن دوای ساڵەهای خەبات ڕەنگە بە دەیەکی ئەو شۆڕەتە نەگات وەیا هەر بە هیچی نەگات. لە خۆوە دیاریشە مل نان بۆ ئەو تەرزە لووتە هەرەمەی دەسەڵات بەو عەزاب و مەترسییەی تێیدایە لەوەوە دێت کە خێر و خۆشی جێگاکە شتێکی زۆر و زەبەندە و حازروبزریشە هەر دەیەوێ بیگەیتێ. ئەگەر هاتبایە بابای بەتەماع و بڵندنۆڕ ناچار بوایە خێر و خۆشیی جێگاکەش بەهەوڵی شان پێکەوە بنێت لزوومی نەدەدیت ڕۆحی خۆی بخاتە مەترسییەوە، دەچوو بەو مەسرەفە ئۆتێلی دەکردەوە.. تیجارەتی لێ دەخوڕی.. پاپۆڕی لە بەحران دەگێڕا. ئا لێرەدا قسەیەکی پەرەسەندووی بێ کەلك و بایەخ لە قامووسی شۆڕشگێڕی دەهێنمەوە بەر تیشکی ئەم لێکدانەوەیە، زۆر جاران دەگوترێ فلانەکەس بەترازانی لە ڕاستەڕێی گەلپەروەرییەوە بەرەو سوودی شەخسی و خۆپەرستی سەرەلێژ بووەوە بۆ ناو گووفەکی مێژوو.. گۆیا بەم توانجە ناوزڕێنە فلانە کەسەکەیان نابوود کرد و ناویان سڕییەوە کەچی ئەو فلانەکەسە بەتەما نەبووە موژدەیەکی لەوە خۆشتری پێ بگات چونکە هەموو ئاوات و ئامانجی ئەوە بووە بەهرەوەر بێ لە بەرەکەتی ئەو گووفەکە. تۆ ئەگەر دەتەوێ بابای ئەوتۆیی ئیفلاس پێ بکەیت و بەخەفەتانیەوە بکوژیت ڕێی گووفەکی مێژووی لێ کوێر بکەوە. ئەو نرخەی تۆ بەناوپاکی و پیاوچاکی دەبەخشیت بۆ پیاوی تەماعکار و دنیاخواز و هەوەسباز ژاڵە و گوژاڵە .. چ ئەو تەرزە کەسە بەو گووفەکە بشکێنیتەوە و چ موسڵمانی ساغ بەنوێژ و حەج بە عەیبدار بکەیت و چ نیشتمانپەروەر بەجانفیدایی ناوبەد بکەیت هەموو هەر موژدەدەر و دڵخۆشکەرەوە دەبێ. تۆ ڕێت نییە گوێزی ئەوان لە هەمبانەی خۆتدا بژمێریت. بەنموونە دەڵێم ئەگەر باوکێك کوڕی خۆی ناردە پارێزی دزیەتی و یەکێك هات پێی گوت قوڕ بەسەر کوڕەکەت ئەوەندەی بزن و مەڕ دزی جەهەنەمی بۆ خۆی تەرخان کرد، بێگومان باوکەکە لە خۆشییا هەڵپەڕکێ دەکات.. بەلای منەوە قسەی وەها دوور لە واقیع هەر ئەوەندە سوودەی دەبێ بۆ خەباتگێڕان کە وەك دەرمانی هێورکەرەوە ئازاری نەساغی لەبن پەردەی درۆزندا دەشارێتەوە و بەشێوەیەکی هەست غەڵەتێن حەسانەوەیەکی بیژۆکیان لە گووفەکنشینی کابرای دنیادۆستەوە بۆ دێنێ، بەمەشدا نەختێك عەزمی لە ناوبردنی کابرایان لێ کەم دەبێتەوە چونکە لە گووفەك نیشتن بۆ خۆی جۆرێکە لە سزا و تۆڵە.

ئـەم گـووفـەك نشیـنـیـیـەی مـێژووش هـەر دەگـەڕێتـەوە بـۆ دیـاردەی شێوە هـەرەمـی کۆمـەڵایـەتی چونکە بەسەر لووتکەی هەرەمەکەوە پیت و بەرەکەتی نارەوا دەبێتەوە گووفەك.

لێرەدا ڕەنگە فیکر زەللە بکات و دەوری (تاك)ی سەرووی هەرەمەکە لە ڕووداودا بداتەوە بەگەڵ لەو ڕووەوە کە گەل خۆی هەرەمەکەیە. بەڵام، بەڕاستی دەستبەتاڵیی گەل بەوەدا پتر ئاشکرا دەبیٚ کە بابای لووتکەنشینی هەرەمەکە هەموو ئارەزووەکانی خۆی بەئەرك و مەسرەفی گەل جێبەجیٚ دەکات نەك بەماڵە میراتییەکەی گۆڕخانانی. حەبس و دیلێکی بەزەبری قەمچی حەبسخانە بەدەوری خۆیانەوە هەڵنێن ڕێیان نییە بەشانازییەوە بڵێن تەماشاکەن چەند بە ڕێکی و جوانی لە کارەکە بووینەوە. حەبس و دیـل لـەوەدا شانـازی دەکـەن کـە حـەبسخـانـەکـە تـێك بـدەن، گـەلـیش ئـەو ڕۆژەی گووفەکنشینی سەرووی هەرەمی هەڵداشت مافی شانازیکردنی دەبێت بەمەرجێك ڕێی گووفەکنشینێکی دیکە نەدات.

بـەردەوامـبـوونـی زوڵـمـی فـیـۆدالـی و هـەمـوو لـووتـە هـەرەمـەکـانـی دیـکـەی کـۆمـەڵ بـەدرێژایـیـی هـەزاران ساڵ دەچـێتـەوە بـۆ حـەتمیـیـەتـی پـەیدابـوونـی ئـەو لـووتـانـە و بـەنـدبـوونـی بـەرژەوەندی گوزەران بـە چوونـەوەی دەسەڵات بـۆ لای ترۆپکی هـەرەم، ئەگەرنا چ تەفسیرێکی ژیرانە نابیٚ بۆ کڕنووبردنی هەزاران هەزاری میللەت لەبەر دەستی چەند تاکێکدا. ئەگەر دەسەڵاتی ئەو تاکانە بەلای میللەتەوە جۆرە ڕەوایی و بەرژەوەند و کار گوزەرانییەکی گشتی تێدا نەبوایە خۆ ئاژەڵ نەبوون لە هەزار ساڵدا بەگژیدا نەیەنەوە. بەڵیٚ دەزانین عادەت گرتن بەهەرشتێك بێت جۆرە ڕەزامەندییەکی لیٚ پەیدا دەبێت بەڵام ئەو دەسەڵاتەی کەوا جاریٚ نەسەپاوە چ عادەت پێوەگرتنی لەگەڵدا نییە تاکو پیٚ ڕاهاتنی ببێتە هۆی لیٚ ڕازیبوونی ئیتر بۆ دەبیٚ بسەلمێنین لە سەرەتای کارەوە تاکی ناپەسند وەکو جادوو خۆی بەسەر میللەتدا بسەپێنیٚ؟ بۆچی زۆربەی میللەت بەر لە (٥٠٠٠) ساڵ تاکە تەماعکارەکانیان سەرکوت نەکرد، خۆ ئەو تاکانە بـەخـۆ و دەسەڵاتـیـانـەوە لـەگـەڵ هـەور و بـاران بـەسـەر مـیـلـلـەتدا نـەبـاریـبـوون؟ ئـەگـەر بـەجـۆرێکـی ئـاسایـی بـەرژەوەنـدی گـوزەران و خـۆپـاراستن و پـەلـەی ژیـان هـەرەمـی کۆمـەڵایـەتیی بەمل کۆمـەڵدا نەهێنابایە نە زەوی و گاڕەش و گەنم و جۆ، نە قولاب و تۆڕ و ماسی، نە تەڵە و ڕێوی، نە خوری و موو و تەشی و خەڕەك، نە ئاش و باراش، نە ئێستر و بارگیر و گوێزانەوە، نە بزن و مەڕ و گامێش، نە مازووچنین و کەتیرە گرتنەوە

و پووش و گزره داکردن، نه هەرچی جۆری بەرهەم و هۆی بەرهەمهێنانە لە خۆیەوە بێ تێخوێندنەوەی پێویستبوونی سەرۆك و ناوبژیکەر و ڕیزڕێکخەر و تانووتدەر ناتوانێ لە سەرەتاوە دوو لینگەی تاکێك بەسەر شان و ملی (١٠٠) کەس و (١٠٠٠) کەسدا بهێنێت. تاکی دەسەڵاتدار ناتوانێ ڕاوی دوو کەروێشك بکات هەر چونکە کەروێشك بەرژەوەندی لە (ڕامبووندا) نییە کە مەڕ و بزن و باربەر و ئاژەڵ بەتێکڕایی لە ڕۆژگاری کۆنەوە ڕامبوونیان لێ خۆش هات. ئنجا ئەگەر بێین بۆ تاقیکردنەوەی (عەقلی) خەسڵەتە جوداکەرەوەکانی مرۆڤایەتی لە مرۆڤ داڕنین و لە نوختە نەزەری سەلماندنی دەسەڵاتی تاکەوە وەك کەروێشك و ئاژەڵی سەیر بکەین بۆ دەبێ مرۆڤەکە لەو تاقیکردنەوەیەدا، بێ بەڵگە و بێ هۆ و بێ بەرژەوەند و بێ فەرمانی واقیع بەلای ئاژەڵدا بچێتەوە و پەتی بەندایەتی و نۆکەرایەتی بخاتە ئەستۆیەوە؟ بۆچی کۆمەڵایەتی و بەرهەم و ئابووری نەیکێشایەوە سەر بێ دەسەڵاتیی تاك؟ ژیان و گوزەران و بەسەر بردن و بەڕێوە چوون و زاوزێ کردن و کەیف و شادی و شین و ناخۆشی و هەرچی سەروبەری مرۆڤایەتی هەیە، بگرە لە بەرهەمهێنانەوە هەتا جگێنە و کەوشەك، هیچ یەکێکیان بەتەنها و تێکڕاشیان پێکەوە جڵەوی کۆمەڵ ناگرن بۆ بەردەستی زۆردار و خوێنمژ ئەگەر سروشتی بەڕێوەچوون لە بنەڕەتدا و لە پەراوێزی کۆمەڵایەتیدا داخوازی سەرۆك و ڕابەر و لێخوڕ و چاوسوورکەرەوە نەکات، تەنانەت ئەو کەم تا کورتە مرۆڤە نەسەلمێنانەی کە هەستی زۆر بەهێزی لە خۆڕازیبوونیان پاڵی پێوەناون بەرەو ئازادی و ڕەهایی و خودبەسەری، داوە باریك و ئەستوورەکانی پێوەندی کۆمەڵایەتی بەشێوەیەکی نادیار ڕایانکێشاون بۆ ناو جغزی ژیانی ڕاوەستاو و قالبگرتووی وێنەی هەرەمی. خۆ ئەگەر وەها ڕێك کەوتبێ کە ناڕەزامەندی و نەسەلمێنی پەرەی سەندبێ تا ئەوەی بەشێکی بەرچاوی کۆمەڵی بەرەو جموجووڵ و سەرکێشییەوە بردبێ، ئەوساش بزووتنەوەکە وێنەی هەرەمی وەرگرتووە و (لووتکە)ی سەرۆکایەتی لە بزووتنەوەکەدا پاڵی بە (بنە)وە ناوە، لە حاڵی سەرکەوتنیشدا لووتە هەرەمەکە جارێکی دیکە لەو میللەتە بووەتەوە بەدەسدرێژکەر و خوێنمژ.

فیکری مادی کە دان بەشێوە هەرەمییەکی چین لەسەر چینی کۆمەڵدا دێنێت لە دوو نوختەی زێدە گرنگەوە واقیع فەرامۆش دەکات:

١– وەها دادەنێت کە هەرەمی کۆمەڵایەتی هەرەمی ناتەواوە، واتە لە بری تیژاییی لووتکەی سەرووی، کە سەرۆکی دەوڵەتە، چینێکی سەرلەبەری خوێنمژ و

چەوسێنەرەوە کە زۆر تەسکترە لە بنەی هەرەمەکە، بەخۆی و پانایییەکی هەیەتی، دەبێتە تەختاییی سەرووی کۆمەڵ.

بێ ئەوەی ڕێم هەبێ بەدرێژی لە ناتەواویی ئەم بۆچوونە بدوێم چەند تێبینییەکی تێدا دەردەبڕم بایبی ڕوونکردنەوەی مەبەست بکات:

یەکەم: بەعادەت لە ژووررووی ئەو تەختاییییەوە لووتێك هەیە سەربەخۆ و فەرمانڕەوا بەسەر هەموو هەرەمەکەدا نەك تەنها بەسەر چینی ژێرەوودا کە هەژارەکانن، بەدرێژاییی مێژووش ئەو لووتکەیە نارێك بووە لەگەڵ دەسەڵاتدارەکانی چینی سەروو و هەمیشە خەریکی دەفعکردنی گەزەندیان بووە و لێی کوشتوون، وەهاش بووە ئەوان کوشتوویانە. بەدەگمەن نەبێ تیژاییی سەرووی هەرەمی کۆمەڵایەتی بەدەستی میللەت نەڕووخاوە، لووتە هەرەمەکانی ژێرخۆی ڕماندوویانە. نەزەرییەی مادی کە وەها دادەبڕێ گۆیا دەسەڵاتداری سەرووی کۆمەڵ نوێنەری زوڵم و زۆری چینی سەرووی کۆمەڵ بووە جۆرێك (تعمیم) بەکار دەهێنێ گەلێك ڕاستیی گرنگ و دیاردەی بەرچاوی واقیع دەسڕێتەوە، ئەویش بەنیازی پتەوکردنی بنەمای مادیی خۆی بەوەدا کە (چین) بگێڕی کۆمەڵ بێ لایەنی مادی و ئابووریی مێژوو باشتر بەئیسپات دەگات لەوەی تاك بتوانێ لە سەرووی کۆمەڵەوە بگێڕ بێت. میللەتێکی وەك کورد کە بۆی نەلوا لە ماوەی (٢٥٠٠) ساڵدا لووتکەی هەرەمی سەرۆکایەتیی دەوڵەتی هەبێ، بۆی لوا لە خانەی نیوەچڵی گۆڕانی مێژوویی بێ لووتکەدا هەزاران لووتکەی نزم و نیوەبەرزی سەرەك ئێل و زەویدار و سامانداری و سەرەك عەشرەتی هەبێ کەوا هەرگیز وەك (چین) ڕەفتاریان نەکردووە، نەشیاندەتوانی وەها ڕەفتار بکەن، چونکە بارتەقای خەریکبوونیان بەدەستدرێژیکردنی نامەردانە و ترسنۆکانە لە میللەت، خەریکی یەکدیبڕاندنەوە بوون، خۆ لە پلەی عەشیرەتیدا هەمیشە بەشی هەرە گەورەی دەسەڵاتی سەرۆکەکان یەکسەر رووی دوژمنایەتیی لە خۆیان دەکردەوە لە ڕێی (حیزەبەخۆیی) ئیتر بەدزی بێ یا بەئاشکرایی. تێ نەخوێندنەوەی ئەم شەڕەی (نێوان چین) لە ڕووداو و لە گۆڕانی مێژوویدا، کە دەزانین دیاردەیەکی هەمەکات بووە، بەقەدەر هەڵبەستنی ئەو شەڕەی نێوان (چین و چین) کە ڕووی نەداوە بۆ تاکە نیازی بەئیسپاتگەیاندنی خەباتی چینایەتی

لـە مـێژوودا، نـیـگـای بـیـنـەر لـێڵ دەکـات و ڕاڕەوی ڕزگـاربـوون دەخـاتـە سەر هـەڵدێری هـەڵە. چ گوناهـی مێژوو نییە و چ بـەردی کۆمـەڵایـەتی نـالـەرزێ لەوەدا کە خـاوەن دەسەڵاتـەکان خـەریکی خۆخۆری بووبن وەیـا هـەژارەکان یـەخـەگیری خـاوەن دەسـەڵاتـەکان نـەبووبن.. ئێمـە ئـەگـەر خـەریك بین مێژووی دەسکرد بـخوێنینـەوە، لـە چارەسـەرکردنیشدا دەردی دەسکرد تیمار دەکـەین، ئـەوەی لـەو نـاوەشدا خـەسارەتمـەند دەبـێ میراتگری ئـەو جـەمـاهیرەیە کە بـەزۆر لـەسـەر کـاغـەز بـەگژ ئـەسکـەندەر و جـەنگیزخـانیـاندا دەهـێنین.

دووەم: لووتکـەی هـەرە سـەرووی کۆمـەڵایـەتی، کە نـەزەرییـەی مـادی بـە نوێنـەری چینی چـەوسێنـەرەوەی دادەنێت، بـەپێی بـەرژەوەندێك کە خۆی ڕەچـاوی دەکـات، دەشێ پشتیوانی لـە میللـەت بکـات دژی خوێنمژەکـانی هـەروەك دەشێ لـە نـاچـاریدا هـانـا ببـاتـە بـەر خوێنمژ بۆ کۆکردنـەوەی هـەستـە و بیتـاك و مـەسرەفی بـارەگـا و شـەڕ و ئـاشتی .... بـەکورتی، ڕاگـەیشتنی دەسـەڵاتی سـەرووی کۆمـەڵ بـەسـەر هـەموو کۆمـەڵدا بـەرژەوەندێکی سـەربـەخۆ و جودا لـە هـی چینی خوێنمژ بۆ ئـەو دەسـەڵاتـە پێك دەهـێنێت ئیتر دەشێ جێبـەجێکردنی ئـەو بـەرژەوەنده بـەجۆرەهـا وێنـەی لـە یـەکدی جودا کە نـایـەتـەبـەر بڕیـاری نـەزەرییـەی (چینـایـەتی) ئـەنجـام بدرێت. فـەرمـانفـەرمـای کۆمـەڵ هـەروەك ئـاشقی هـەژار نییە ئـاشقی جـەردە و فیۆدال و دەسـەڵاتداریش نییە، بگرە پتر لـەمـانە دڕدۆنگە هـەرنـەبێ لـە ترسی هـەڵـگـەڕانـەوەی دەسـەڵاتـیـان دژی خـۆی، لـەوە هـەر بـگـەڕێ کـە پشکێك لـەو داهـاتـەی لـە (ڕەعیـە)وە پێی دەگـات دەبـێ بچێتـەوە بۆ گیرفـانی دەسـەڵاتداری گـەورە.

سێیـەم: بوونی لووتکـەی هـەرە سـەرووی هـەرەم، کە دەکـاتـەوە سـەرۆکی دەوڵـەت، هـەر وەك خۆی لـە خۆیدا مـایـەی پێشکـەوتن و بـەمـافی نـەتـەوەیی گـەیشتنـە، لـە لایـەن کـۆمـەڵایـەتـیشەوە کـرانـەوەی دەروازەیـە بـۆ خـێرایـیـکـردن لـە بـڕیـنـی ئـەو مـەودایـانـەی گیـانی عـەشیرەتی و نـاوچـەپـەرستی و دیـاردە تـەسك و تـرووسکـە سـەرەتـایـیـیـەکـانـی کـۆمـەڵایـەتـیـی تـێدا بـەردەوام دەبـێ. تـۆ سـەیری چۆن پـەیدابوونی ئـەمیرێکی وەك پـاشای کۆرە لـە هـەرێمی ڕەواندزدا کێشایـەوە سـەر بـەرەوپـێشبـردنـی سـەرجـەمـی ژیـانـی ئـەو هـەرێمـە، کـە دەزانین پـاشای کۆرە دەستـی بـەسـەر دەیـەکـی کـوردستـانـیش ڕانـەگـەیشت، بـەحـاڵـیش توانـی وەیـا

نەیتوانی، هەناسەی حەسانەوە هەڵکێشێت. لە لایەن دابینکردنی هێمنایی و ئاساییشیشەوە بەر لە هەموو سەربزێوەکان مامەکانی خۆی لە ناوبردن. من لە نووسینی دیکەمدا گوتوومە ئەو گەلەی بەمافە بنجییەکەی نەتەوایەتی نەگەیشتووە جاریٚ پێی نەناوەتە مەیدانی گۆڕانی مێژوویی وەك ئەو منداڵەی جاریٚ لە پزدانی دایکی نەهاتووەتەدەر. جا ئەگەر ئەم لێکچوواندنەی گەلی بیٚ کیان و منداڵی ناوپزدان لەسەرم حیساب بکریٚ بەقسەی شاعیرانە وەیا زەنەی هەستی بریندار با بەبیر خوێنەر بهێنمەوە کە مومکینە میللەتەکەش و منداڵەکەش بەر لەوەی بڕسکێن مردەزاد ببن هەروەك زۆر میللەتی لێرە بەپێشەوە لە ژێر قاچی داگیرکەرەکەی خەفە کرا بەر لەوەی تاکە یەك ڕۆژ بەچارەنووسی خۆی بگات. گەلێك منداڵیش لە پزداندا دەخنکێن. نەڕسکانی میللەتی بیٚ کیان بەوەدا پتر ڕوون دەبێتەوە کە دەزانین وەها بووە میللەتی خاوەن دەوڵەت دوای تێچوونی دەسەڵاتەکەی و زاڵبوونی بێگانە بەسەریدا خۆیشی تیٚ چووە وەك سۆمەر و ئاکەد و بابل و عیلام .. و .. و.

٢– نەزەرییەی مادی وەها دادەنێت کەوا لەو هەرەمە ناتەواوەی کۆمەڵایەتیدا هەمیشە پاڵەپەستۆ و قورسایی چینی سەرەوە هۆی ناڕەزایی و هەڵگەڕانەوەی چینی خوارەوە بووە کە کێشایەتییەوە سەر خەباتی بەردەوامی چینایەتی. ئەم ڕەنگڕێژکردنەی چین لەسەر چینی کۆمەڵ بەهۆی تێك بەستنی قەوارەی کۆمەڵایەتی بەداوی پێوەندی ئابووری و بەرهەمهێنان، لە ڕواڵەتدا، مەیدانێکی کۆمەڵگەی جەنگجۆی دڕدۆنگی توندوتیژ وێنەکێش دەکات کە سات لە دواسات چاوەنۆڕی هەرا و بگرەبەردەی چینایەتی بیت تێیدا، کەچی وەها بووە سەدان ساڵ بەسەر وڵاتێکدا تیٚ پەڕیوە بیٚ ئەوەی چینەکانی بەگژ یەکدیدا هاتبێتنەوە، دیارە ئەمەش کاری شەیتان و جندۆکە نییە، داخوازی و ناچاریی کۆمەڵایەتییە کە ئەم خاڵانە هەندێکیەتی:

أ– چینەکانی کۆمەڵ لە جیاتی ئەوەی جەمسەری گردەبڕ لەیەکدییان جودا بکاتەوە، پەڕاوێزێکی پان و ئاشکرای بەرژەوەند کە بریتییە لە تێکەڵبوونی سوودی موشتەرەکی دوو چین دەبووە پێوەندی گوزەران و بەیەکەوە هەڵکردن لە نێوانیاندا کەوا هەم کۆمەڵایەتیی بەردەوام دەکرد و هەم بەشێکی گەورەی (ناڕەزامەندی) هەڵدەمشت و دەیکوژاندەوە بەتایبەتی کە ناڕەزامەندیی

سادەی کەڕولاڵ لە کۆنەوە نەیتوانیوە لەجیاتی نانێکی ڕەزامەندی کەرتە نانێکی هەڵگەڕانەوەش پەیدا بکات.

ب- چینی ژێروو کە بەفەرمانی پەلەی ژیان خەریکی کوێرەوەری بووە هیچ فەلسەفە و مامۆستاشی نەبووە بەر لە ٦٠٠٠ ساڵ دەستی پێ لە ژیانی کولەمەرگی هەڵگرێت بۆ ئەو مەرگە بێ ئاکام و نەزۆکەی کە لە هەڵگەڕانەوەدا ڕووبەڕووی دەبوو. بابایەکی شارستانی ئەم سەردەمە بەخۆی و کارەبا و فڕۆك و گەڕۆك و مەکتەب و جەریدە و مافی ئافرەتانیەوە کەوا بەدرەنگەوە پەندی نارەزامەندی دەچێتە مێشکیەوە و بەزەحمەت دەچێتە سەر باری هەڵگەڕانەوەوە، نموونەیەکی هەرە هەرە هەرە پێشکەوتووە لە چاو کوردێکی ١٠٠٠ ساڵ پێش ئیمرۆکە کە لە ئاوێنەی نەزەرییەدا قۆڵ و باسکی لێ هەڵماڵیوە دژی خوێنمژ، لە ئاوێنەی حەقیقەتیشدا باپیرە گەورە بێ جموجووڵەکەی، بێ تەوژم و تینەکەی بێ ڕابەرەکەی، بێ هاندەرەکەی ئەو شارستانیەیە کە ئەگەر دەمە چەقۆی زوڵمی بێ سامان ئۆقرەی لێ هەڵنەگرێ بەتەما نییە داهاتی یەك مانگی بخاتە مەترسیی تێچوون لە پێناو نارەزایی و هەڵگەڕانەوەوە.

ج- نارەزامەندی لە ژیانێك کە لە واقیعد تاکە مومکین بێت و چ جێگری نەبێ، هەر لە ناو توێژی نەزەرییەدا کە هەموو هەر قسەیە، کارێکی ئاسانە بەتایبەتی لەو ڕۆژگارانەدا کە بیرکردنەوە لە گۆڕینی ناوەڕۆکی کۆمەڵایەتی بەپێی پلانێکی دروست جارێ بەخەیاڵی تاکە بیرتیژەکانیشدا نەدەهات. گۆڕانێکی عادەتی و لەسەرخۆ وەیا بەدوا تێك هەڵقژانی دوو دەوڵەتدا وەیا تێك بەربوونی خاوەن دەسەڵاتاندا چ پێوەندیی بەچینایەتییەوە نەبووە و نییە. ئەو جاروبارە لە دەمگەن دەگمەنترانەی کە نارەزامەندیی چینایەتیی تێدا بەدی کراوە (وەك هەڵگەڕانەوەی سپارتاکۆس) سەرەڕای ئەوەی لە شوێنی پێشکەوتوو ڕوویان داوە، هەر جارەش وەها تێ دەشکان دەبوونە عەزم شکێن نەك هاندەری دوارۆژ. کۆمەڵگە کۆنەکان، بەتایبەتی وەك کوردەواری کە هیچ مایەیەکی بەرەوپێشچوونی مادی کاریگەری تێدا نەبووە، نموونەی کۆمەڵایەتیی وەها سەرەتایی و دواکەوتووی تێدا بووە کە ئەگەر بنگەیەکی لەوانەی بیری مادی بەخوێنمژ و سەرشێوێنی دادەنێ تێیدا پەیدا بووبایە، وەك دیوەخانە و

مزگەوت و تەکیە، لێی دەبوو بەبنکەیەکی چاوکرانەوە و هەست بەدنیاکردن.
من بۆ خۆم پاشماوەی ئەو جۆرە کۆمەڵگەیەم دیتوە کە ئەگەر بڵێم خزمی ناوەڕاستی ئەفریقای بەر لە (٤٠٠) ساڵ بووە لە واقیعم لانەداوە. بێگومان وێنەی ئەم کۆمەڵگانە لە زۆر شوێنی کوردستاندا هەبووە کە من ڕێم نەبووە بیانبینم، ڕەنگە تا ئێستا هەر مابن. ئنجا ئەگەر بەخەیاڵ مێژوو بەرەو دواوە هەڵگێڕیتەوە بۆ سەردەمی (ماد) و بەر لە (ماد) دەبێ بە تەمای چ دیمەنێکی کۆمەڵایەتیی ئەو سەردەمانە بیت کە بشێ لە چارچێوەی مەفهوومی بەفیزونازی (ناڕەزامەندی، خەباتی چینایەتی، هەڵگەڕانەوە، «ماهیة»ی فیۆدال و «عرض»ی بیر و عەقیدە و نەریت ..) تێوەی ڕامێنیت؟ چ ئەنجامێك لە چەندوچۆنی هەڵسوکەوتی خوێنمژ و خوێنمژراوی بەفرستانی دەرگەی مێژوو لەسەر داخراو بەبیرتدا دێت.

لە کتێبێکی ئینگلیزی لە ژێر سەرەناوی Propagandaدا کە ناوی نووسەرەکەی لەوانە نییە بناسرێنەوە وەیا لە یاد نەچێتەوە، خوێندمەوە دەڵێ (هەژاری) خۆی بەتەنها نابێتە ماکی شۆڕش، دوو تاقم بەرەو شۆڕش دەبنەوە، تاقمێکیان ئەو هەژارانەن کە داهاتیان زیادی کردووە و ئاهێکی لە جەرگی گێڕاون و داوای زیاتر دەکەن. تاقمی دووەمیشیان ئەو تێرانەن کە داهاتیان کەم بووەتەوە و دەیانەوێ بچنەوە دۆخی جارانیان. ئەم ڕایە هەرچەند لە پیاوێکی بێ ناوبانگەوە وەرگیراوە کە ڕای بگریت لە نێوان بیروڕای بەناوبانگی ئەم سەردەمە لە بارەی شۆڕش و هەڵگەڕانەوەوە، لەوان باشتر تێت دەگەیەنێ بۆچی وەهابووە لە ماوەی هەزار ساڵدا هەژاری وڵاتێك هەرای نەناوەتەوە هەرچەند جارەها و بارەهاش لە برسان مردوون.
ڕەنگە تێبینییەکی خۆم بدەمە پاڵ ئەو ڕایە و یارمەتی بدات لە گر تنی کەلەبرێکی، بەوەدا کە بڵێم هەروەك دەشێ دەنگدانەوەی ڕابەر و هاندەر بەند بێ بەهەبوونی ئەو جۆرە تاقمانەوە، تاکەکانی ئەو تاقمانە پسپۆڕێکی هاندەر و وروروژێنەری پێ بوێ ئەگەر نا ڕەنگە ناڕەزامەندی هەر تاکێك لە جغزی هەوڵ و هەڵپەی خۆیدا بوەستێ و تێکەڵ بەکڵپەی دراوسێکەی نەبێ، ئیتر کارەکە لە بێ ئۆقرەیی تاکە ناڕەزامەندەکان تێپەڕ نەکات بەرەو هەڵگەڕانەوەی گشتی. بێ گومان ئۆقرەنەگرتن و هەڵگەڕانەوەش کە حاڵ و باری سەرکەوتنی نەبێ سەرناکەوێ، خۆ لە ڕابردوودا هەمیشە کێشاوەتیەوە بۆ تێچوونی سەرلەبەری بزووتنەوەکە چونکە ئیمکانی سەرکەوتنی نەبووە مەگەر ئەو

سەرکەوتنەی بریتی بووبێ لە هاتنە حوکمی دەستەیەکی نوێ لە جێی دەستەی کۆن، ئاپۆرەی خەڵقیش هەر ئەو زۆر لێکراوە ماوەتەوە کە هەبووە.

د– لە کۆنێکی کۆنەوە هەتا سەروبەری شۆڕشی فرەنسە، کۆمەڵایەتی بەتێکڕایی، پتر پەندی بەیەکەوە ژیان و بەیەکەوە گوزەراندن و بەیەکەوە هەڵکردن و لەسەر یەکدی کردنەوەی گوتووەتەوە هەتا پەندی تێك بەردان و تێك هەڵقژاندن بینەقاقەی یەکدی گرتن، مەرجیش نییە هۆی ئەم دیاردەیە بچێتەوە بۆ یەکچوونی بەرژەوەند، چونکە ناڕەزامەندی و هەڵگەڕانەوە لە تاکە هۆی بەرژەوەندەوە داناکەوێت. ئەو جوداوازییەی کە بەلای کۆمەڵەوە عادەتی و (خوداکرد) بێت بیری لێ ناکرێتەوە چ جایی فەلسەفەی یاخیگەری لێ وەربگیرێ. بەڵام قسەیەکی سووك کە پێوەندیی بەهیچ پێداویستییەکی کۆمەڵایەتییەوە نەبێ لەوانەیە شەڕەچەپەڵۆکی بەدوادابێ. دزینی هێلکەیەك، خۆدانووساندن لە نامووسی غەیر، لێڵکردنی ئاوی ڕوون، لەمپەر خستنە سەر ڕێی هاموشۆکەر، کەلێن تێخستنی چیلە و تامانی دراوسێ، دەرکردنی بەرخەگەل لە لەوەڕ، دەست وەشاندنی نابەجێ لە سەگی پاس، دەست بەزێنکردنی کەڵەشێر و نێرەکەوی نەبەز، داڵدەدانی سەپان و ڕەنجبەر.. و دەیان و سەدان حیزەفیعلی ئەوتۆیی ناڕێکی و ئاژاوە و زۆر جارانیش، هەرای ناوەتەوە کە هیچ یەکێکیش لەو کارە خوێڕووانە ناکێشێتەوە سەر چەوساندنەوە و چینایەتی بەزۆریش لە نێوان کەسانی یەك چین، نەك دوو چینی جودادا ڕووی داوە. کە وردبیتەوە لە ڕوخسار و ڕواڵەتی کۆمەڵیش هەمان دیاردەی لێك ڕازیبوون و لە یەکدی خواستنەوە و لە یەکدی پرسینەوە و بەشداربوونی خۆشی و ناخۆشی و ئەو جۆرە ڕەفتارە کۆمەڵایەتییانەی کە خزمن لەگەڵ هێمنی و بێ هەرایی ساڵەهای ساڵ وێنەیەکی گونجاوە لەگەڵ ناوەڕۆکی کۆمەڵایەتی. ئەگەر هاتبایە جوداوازیی بەرژەوەندیی چینایەتی وەیا هی تاکان ئەو تیژکەرەوەی دوژمنایەتی بوایە کە نەزەرییەی سەر بەئابووری و چینایەتی بەبگێڕی مێژووی دادەنێت لە یەکدی تاسپبوونی چین و چین بەدرێژاییی ڕۆژگار. دووەمیان، نەبوونی هێمنایەتیی کۆمەڵایەتی، ئەویش بەدرێژاییی ڕۆژگار. هیچ کامێکیش لەو ئاکامانە نە ئەو بەرچاوە بووە نە ئەو بەردەوامە بووە کە زاراوی خەباتی چینایەتی و جوداوازیی بەرژەوەند

ڕای دەنوێنی. ئنجا کە نووسەرانی سەردەم دێن و لە جیاتی خەڵقی سەد ساڵ و هەزار ساڵ لەمەوبەر خوێنمژ و خوێنمژراو و ڕازی و ناڕازی و داد و ستەم، چاکە و خراپە ناودەبەن، ڕاستییەکەی، شەقڵی بیروڕای خۆیان لە بیروڕا و قەناعەت و باوەڕی ئەو خەڵقە بەسەرچووە دەدەن وەك ئەوەی مایۆی مەلەی (ڕێڤـێرا) بەخەیاڵ لەبەر ئافرەتی کوردی بەر لە دووسەد ساڵ بکەیت و دەستووری ئەخلاقی و کۆمەڵایەتیی ئەو سەردەمە لەو مایۆیەوە هەڵێنجیت. هەموو ئەو پێوەندییە ئابوورییانەی کە لەم ڕۆژگارەدا بەپێی باوەڕی شۆڕشگێڕان بەچەوساندنەوە ناو دەبرێ، لە ئەدەبیاتی شۆڕشدا بەنیسبەت هەزار ساڵیش بەر ئێستاکە هەر بەچەوساندنەوە دادەندرێ هەرچەند خەلقی ئەو سەردەمەش لەو پێوەندییانە ناڕازی نەبوون، بگرە ئەدەبیاتی شۆڕش مرۆڤی ئەم سەردەمەش بەچەوسایەوە لە قەڵەم دەدات لە گەلێك حاڵ و باری ئەوتۆدا کە هەستی ناڕەزامەندیی تێدا نەکردووە تەنانەت دوای ساڵەها لە دەرس و هاندان ئنجا بەحاڵ لێی هەڵدەگەڕێتەوە، بەزۆریش شۆڕشگێڕەکان بەناوی ئاپۆڕەی خەڵق یەخەگیری کاری ئەوتۆ دەبن کە خەڵقەکە لێی ناڕازی نەبووە واش دادەبڕن کە لەوەتەی کۆمەڵایەتی هەیە یەخەگیری ئەو کارانە بووە.

بێگومان کردنەوەی چاو و مێشکی گەل بۆ چارەسەرکردنی ئەو نالەبارییانەی کە لە خۆوە هەستی پێ ناکات وەیا بەدرەنگەوە بیری لێ دەکاتەوە وەیا ناوێرێ لێی بەدەنگ بێ ئەرکی سەرشانی بیریار و خەباتگێڕانە بەڵام بەهیچ کلۆجێك ناشێ لەم زەمینەیەدا دوو خاڵی ژێرەوە لە بیر بکرێ:

١– کاری ئیسناف نییە بەهەڵبەستن و سازدان وەها رابنوێندرێ کە خاڵقەکە لە خۆوە بەپێی داخوازی زەرفی مادی و بەرژەوەندی چینایەتی لە ئادەم و حەواوە خەریکی لێ هەڵگەڕانەوەی ئەو حاڵ و بارانە بووە. درۆ هەڵبەستن لە کۆمەڵایەتیدا گەلێك دزێوتر و تاوانبارترە لە درۆی عادەتی چونکە سەر دەکێشێەوە بۆ ئەوەی خەڵق کۆمەڵایەتییەکی درۆزن بژیت.

٢– ناشێ لە سنووری دەسەڵاتی عادەتی و ئازایەتیی عادەتی بەولاوە داوا لە خەڵق بکرێ بەگژ ئەو شتانەدا بێتەوە کە ئەگەر لێی گەڕێن بەگژیاندا نایەتەوە. شۆڕشگێڕ نابێ ڕێ بەخۆی بدات بەشەق و قەمچی گەل بەرەو ناڕەزامەندییەوە ببات چونکە

لە ئاکامدا دووچاری حاڵێکی دەکات خراپتر بێ لە هی کۆن، ئنجا لێشی دەبێتەوە فەرمانفەرمایەکی دڕتر لە کۆنە ئاغاکەی.

بیرکەرەوە و فەیلەسووف و خەباتگێڕ و سەرنجدەر و هەر کەسێکی هەبێ ئەگەر لە کۆمەڵایەتیدا نیگای خۆی بەهەموو پانایی و قووڵاییی کۆمەڵدا نەگێڕێت نە بەتەواوی و نە نیوەچڵ تێی ناگات. هەمیشەکات بابەتی سەرنج لێگرتن چەندین جار بەرفرەوانتر دەبێ و لەو دەستوورانەی لێی وەردەگیرێن، چ لە کۆمەڵایەتی بێت و چ لە قانوون و چ لە سروشت، دەستوورێکت نییە بەسەر هەموو بنەماکەیدا بکشێت ئنجا ئەگەر بابای دەستوورساز توانیبێتی لە گۆمی پڕ مەعلووماتی مێشکی خۆیەوە جۆگەلەی دەستوورەکەی کێشابێت، کەسانێکی دوای ئەو دێنی و چاو بەعەینی دەستوورەکەدا دەگێڕن لە باشترین حاڵدا تەنها لە دەقی دەستوورەکە شارەزا دەبن، ڕەنگە بەتەواوی لە ڕاگەیاندنەکانیشی نەگەن چ جایێ ئەوەی بچنەوە بۆ ئەو هەموو چکۆڵە خڕ و شیو و جۆگە و میزاوانەی گۆمەکەیان پڕکردووە. ڕەنگە خاوەنی دەستوورەکە بەپشتیوانیی ئەو گۆمە پڕە لە تەتبیقدا هەڵە نەکات وەیا دڵگەرمی و لایەنگیری بەلاوە بنێت، بەڵام بابایەکی لاوەکی، بێ گۆمی پڕ، خۆی لە شیکردنەوە و بەکارهێنانی دەستوورەکە هەڵقوتێنێ لێی دەوەشێتەوە بیکات بەپەتی خنکاندنی ئەو کۆمەڵگەیەی کە دەستوورەکە خزمەتی ئەوانی مەبەست بووە چونکە هیچ گرێ و بەندێکی دەستوورەکە بێ شارەزایی لە دەستوورسازی و لەو واقیعەی تێیدا بەکار دێت و ئەو ئامانجانەی لێی چاوەڕوان دەکرێ، لە تەتبیقدا ڕاست دەرناچێ. نەزەرییە بۆ خۆی هەرچی دەفەرموێ بابفەرموێ، پلەی گۆڕان و هۆی بەرهەمهێنان و ئامانجی کۆمەڵایەتی و دەقی دروشمەکانی خەبات و داخوازی واقیعیش هەرچی دەبێ بابێ، کە هاتینە مەیدانی چالاکی و جموجووڵی هەڵسووڕ و داسووڕی شۆڕشگێڕی لەوانەیە شتێك ببینیت بەخەیاڵتدا تێ نەپەڕیبێت وەك ئەوەی کە بەدوا ڕاپەڕینی (وثبە)دا لە شارێکی کورد نمایشتێکی توندوتیژ دەرچوو لە ژێر دروشمی (بمرێ دیکتاتۆریەتی عائیلی) هەر چونکە هەندێك لە باوکان کچەکانی خۆیانیان گێڕابووەوە لە نمایشتێکی ڕۆژی پێشووتر. هەر لەو دەمانەشدا بۆ خۆم شۆڕشگێڕم دیتووە بەئافرەتانی شارەکەی دەگوت بێنن خشڵ و زێڕتان بفرۆشن و فابریقەی پێ بکرن هەتا پرۆلیتاریا زیاد بکات کەچی هێشتا لەو شارەدا کارەبا نەبووە، ڕێگە و بانیشی وەك نەبوو بوو، نەشدەزانرا فابریقەی چی دابندرێ؟ کێ ئەندازیار بێ؟ چۆن لە دەرەوەی وڵاتەوە بهاوردرێ؟ چۆن؟

چەند و چۆنی پلەی گۆڕان و ڕاستییە کۆمەڵایەتییەکانی وڵاتێك لە واقیعی ئەو وڵاتەوە دەناسرێتەوە نەك لە هەلومەرجێکی فەلسەفە بۆی دانابێت. گریمان نەزەرییە لە هەڵنانی دەقەکانی خۆی ئەوپەڕی ڕوونبینی و وردپێویی بەکار هێنابێ ئنجا سێ تێبینیی زێدە بنجی هەڵدەگرێ:

١– ئیمکان نییە هێندەی واقیع قووڵ و بەرین بێ.

٢– دەشێ هەڵەی تێدابێ وەیا مەبەستی تایبەتیی بەچاوەوە گرتبێ.

٣– دەشێ وردە دەمار و تیرێژ و شیرازەی هەریەکێك لەو کۆمەڵانەی گۆیا نەزەرییەیان لەسەر هەڵستاوە بەر دەستوورە گشتییەکانی نەکەون، ئنجا لە تەتبیقدا لە جیاتی گەشە پێکردن هەناسەی کۆمەڵ ببڕێت.

دەشبێ بزانین دەستوور بۆ خۆی بریتییە لە قسەی قەتعی و دەقگرتوو، بەعادەت لەگەڵ بابەتی نەگۆڕاودا کە ئەویش دەقگرتووە دەگونجێ. هەتا بابەتەکەش مردووتر بێ پتر بەرهەمی زیندووترین و گۆڕاوترین بوونەوەری جیهانن کەوا هەرگیز وەك بابەتی کیمیا و فیزیا و فەلەك ناچێتە ژێر دەقی نەزەرییەوە. هەر چونکە وەك مادەی مردوو بێ هۆشیش نییە، وەك مادەی مردوو و بێ هۆش بێ ژوورخانیش نییە. کۆمەڵگە بەوەدا ناناسرێتەوە بگوترێ فیۆداڵە وەیا بۆرجوا وەیا سۆشیالیستە، کە ویستت کۆمەڵگەیەکی وەها دروست بکەیت کە بڕیاری دەوروبەرەکەی بەسەردا تەتبیق بکەیت و ڕاست دەرچێت، بێنە ئیرادە لە تاکەکانی بستێنەوە و بیانکە بە (شت). دەشێ بە نەهێشتنی ئیرادەیان زۆر لە پێشبینییەکانت لەگەڵ کردەوەیان جووت بڕوات. هەربۆیەیە کە گوتمان کورد لە ڕێژیمی فیۆدالدا ژیاوە ڕاستەوخۆ نابێتە ئینگلیزی فیۆدال چونکە میللەتی کورد بەهەموو مێژوو و کۆمەڵایەتیی مادی و مەعنەوییەوە جودایە لە ئینگلیز. دەمێنێتەوە هاوچوونیی ئاو و خاك و ملکایەتیی زەوی لە کوردستان و لە ئینگلیزستاندا کە ئەگەر بشسەلمێنین وەکو یەکدین [دیارە نە ئاوهەوا و نەدەستووراتی ملکایەتی و میرات لە نێوان کورد و ئینگلیزدا هاوچوون نین] بایی دەیەکی ئەو هۆیە ڕاستەقینانەش ناکات کە ژوورخانی لەسەر هەڵدەستێ نۆ بەشەی دیکە، کە دەکات نۆبەشی ژێرخان، بریتییە لە ئادەمیزادەکە خۆی بەبوونی مادی و مەعنەوییەوە. تەنانەت جۆری ملکایەتی و بەمیرات چوونیشی هەر دەگەڕێتەوە بۆ مرۆڤەکە نەك بۆ دار و بەرد و زەوی و ئاو و ئاژەڵ، چونکە ئەو شتانە دەستوور دانانێن.

بەپێچەوانە دەستووریان لە مرۆڤەوە بەسەردا دێت ئیتر چاك بێ یا خراپ. تۆ سەیری، لە كورستان، بێ تێخوێندنەوەی ئینگلیزستان، چۆنیەتیی ملْكایەتی و دابەشكردنی بەند بووە بەو ئاینە كە كوردستان نشینەكە باوەڕی پێی هەبووە. دوور مەبینە جۆری دۆشاو گوشین و مێوژڕاخستن لە مسڵمانێكەوە بۆ دراوسێ گاورەكەی بگۆڕێ هەروەك جۆری حەیوان سەربرین دەگۆڕێ.. چێشت لێنان دەگۆڕێ .. مارەیی دەگۆڕێ.. چاك و بەد، پاك و پیس دەگۆڕێ .. بەڵام هەر چونكە پۆشاك و نوێن و پێڵاو شتی مادین و سەرناكێشنەوە سەر عەقیدە (كە ژوورخانە) دەشێ هاوچوون بن، خۆ ئەوساش ئەگەر لە كەلێنێكەوە تیشكی عەقیدەیان بۆ هات بایبی پێداویستی عەقیدە دەبێ بگۆڕێن وەك ئەوەی لە ئیسلامەتیدا ناشێ پۆشاكی ئافرەت لە ڕوو و دەست و پێی بەولاوە دیار بخات.. دەبێ قۆڵی جلك بایی هەڵكێشانی بۆ دەسنوێژ فەراح بێ. مەبەست لەم نموونانە ئەوەیە، چۆن ژوورخان كە زەنەی مێشك و دەروونی مرۆڤە زاڵ دەبێ بەسەر ژێرخان وەیا بنەمای مادیدا تا ئەوەی دەبینین خۆراكێك كە بژێوە بەتەواوی حەرام دەبێ (وەك گۆشتی بەراز و شەراب) وەیا هەڵئەنگاوتنی دەمی تیغ بایی یەك ئینچ لە شوێنی تایبەتی گەردەنی ئاژەڵ گۆشتەكەی لە ئیسلام حەرام دەكات، خۆ ئاین بەچكەی ئیلهام و غەیب و ئاسمانە كە دەكاتەوە دوژمنی بابەكوشتەی مادە و ئیلحاد.

ئێمە ئەگەر لەبەر خاتری فەلسەفان چاو لە ڕاستییان نەنووقێنین بەئاسانی، بەڵكو بەناچاری و حەتمی، دەزانین (ژێرخان)ی مێژوو و كۆمەڵایەتی بەهەموو سەروبەرێكی مادی و نامادییانەوە بریتییە لە (مرۆڤ) خۆی، بەخۆی و هەموو خاسیەتەكانییەوە كە لە غەریزەی گیانەوەرەوە دەگرێتەوە هەتا پاك سروشتی خۆبەختكەران و گیانی ورشە (فیض)ی ڕووناكبینان و ڕاستی پەرستیی زانایان. ئنجا ئەم مرۆڤە بەم خاسیەتە لە یەكدی نەكردووانەوە تێكەڵ بەكێشەی (پەلەی ژیان) دەبێ لەگەڵ بوونەوەردا، ئەویش بەسروشت و كۆمەڵایەتییەوە.. بەهێزەكانی هاندەر و پاشخەریەوە. بەدیمانە مەفهووم و چاو غەڵەتێنەكانییەوە.. خولاسە بەمادە و مەعنا و ئاشكرا و بزرەوە كە هەریەكەیان دەیان و سەدان هەزاران ڕێچكۆلەیان لێ دەبێتەوە و تێك دەكەنەوە وەیا تێك ناكەنەوە و پشت لە یەكدی دەكەن، كەسیش ناتوانێ، مەگەر نیدای لە عاسمانەوە بۆ هاتبێ، بزانێ ئاكامی ئەم مۆڵەتكردنەی مرۆڤ لەگەڵ خۆی و كۆمەڵایەتی و لەگەڵ سروشتدا چ نەوعە لەنگەرێك دەبەستێ و چ جۆرە ژوورخانێك دەزێ و چۆن شەو و ڕۆژان بەسەر دەبات، چیی لێ دەكەوێتەوە، بەڵام لە شێوەی

(نسبی)دا دەشێ وردە بڕیاری ڕاستی تێدا بدرێ:

وڵاتی سارد جلکی گەرمی تێدا لەبەر دەکرێ.. خواردنی چەوری تێدا خۆشتر دەبێ.. ئاگری پتر تێدا دەکرێتەوە، کە ئەمانە هەمووی لایەنی (آلی)ی مامڵەتکردنە لەگەڵ دەوروبەردا. کە بچیتەوە بەلای ژوورخاندا هیچ ڕاستییەك لەو ساردییەوە وەرناگریت. نازانیت چ دەپەرستن .. چۆن تۆڵە دەستێننەوە.. چەند غەریب نەوازن.. لەگەڵ ئافرەتدا چۆن ڕێ دەکەن.. چەندیەکی بەرهەمی درەخت و ئاش بەخاوەند دەدرێ.. سزای ژن هەڵگرتن چییە.. نرخی سەگ چەندە.. نازانیت و نازانیت..

ئاوایییەکانی ڕۆخ دەریا ڕاوە ماسی دەکەن.. ئەگەر هەبێ، لوولوو دەردەهێنن.. ئەمەش مامڵەتێکی ئالیی ئەوتۆیە بەهیچ سەروبەرێکی ئەو کۆمەڵگانەت شارەزا ناکات تا ئەگەر لە بەندەری (بۆمبای)ی هیندەوە بۆ بەندەری (بێروت)ی لوبنان سەفەرت کرد هەرچی لە یەکەمیانەوە فێر بووبیت بەکەڵکی سەردانی دووەمیانت نایەت.

– بیابان نشینەکان خێوەت نشینن، بەدوا ئاژەڵدا دەگەڕێن.. ژیانیان سەختە. ئەمانەش دیاردەی ئالی و بێ ڕاگەیاندنی بیابان نشینییە. ژوورخانی عەرەبستان و تورکمانستان و بیابانی (کەلاهاری)ی ئەفریقیا هێندەی وشك و تەڕ، سارد و گەرم لە یەکدی جودان.. بەهەموو سەحراکانی جیهان بایی هەزاریەکی سەحرای نەجد شیعری بەکێش و قافیەیان نەداوەتەوە، هەرچی نموونەیەك لەم جیهانە بهێنیتەوە بۆ بەراوردکردن لە نێوانیاندا هاوچوونیەکی بێ بایەخی بنەمای مادییان تێدا دەدیترێ و بەس، لەوەبەولاوە جوداوازییی سەرلەبەر و سەرانسەری ژوورخانیان دەست پێ دەکات. بەر لەوەی لایەنی کۆمەڵایەتیی مرۆڤ بەهەموو حازر و ڕابردوو و پاشخانی سەقافی و نەریت و باوەڕ و کێشانەی چاکە و خراپە و جوانی و دزێوییەوە بزانیت ناتوانیت سەرەدەری لە ئیحتیمالی چۆنیەتیی ژوورخانەکەی بکەیت، ئەوساش پێکانی نوختەی ناوەڕاستی جغزی نیشانە برای موستەحیلە. ئنجا کە مامۆستا ئەمیر، بەلایەوە، ئەدەب و هونەری فەرەنسەی فیۆدال نزیکترە لە ئەدەب و هونەری ژاپۆنی فیۆدال تا ئەدەب و هونەری فەرەنسەی سەرمایەدار، شتێکی گوتووە بایی ئەوەی لەگەڵ بۆچوونی مادیی تەقلیدیدا جووت ڕۆیشتووە، لەو واقیعەی دەیناسین بەرەواژ بووەتەوە. قسەکەی مامۆستا ئەمیر ئەدەب و هونەری بەنموونە هێناوەتەوە، منیش بەزۆی هەر لەو نموونانەوە قسە

هەڵدەستێنم هەرچەند ئەسڵی ڕایەکە وەها دادەبڕێ کە زۆرینەی پێکهێنەرەکانی ژوورخان بەر ئەو بڕیارە بکەوێ.

جارێ لە پێشەوە دەبێ بڵێم دانەوەی ئەدەب و هونەر بەقۆناخی مێژوویی، لەویشەوە بەهۆی بەرهەمهێنان، ڕاستەوخۆ و بێ تەئویل دەبێتە (قتووپەست)کردنی ئەدەب و هونەر هەروەك دەبێتە (قتووپەست)کردنی سەرلەبەری کۆمەڵایەتی چونکە ئەدەب و هونەر، بەتایبەتی هونەر لە ناخی مرۆڤەوە دەردێن و هەرنەبێ هێندەی ئاخاوتن زادەی هەناوی ئەون، تەنانەت ئەگەر بگوترێ (وشەی) تەعبیردانەوەیە لە مادە و واقیع و دەوروبەر، تێکبەستنی وشە ڕستە لە شیعردا تا دەبێتە ئەو هەستە دەروونییەی کە عاتیفەی گوێگر دەبزێوێ لە بەهرەی ئەدەبەوە دەردەچێ نەك بەشێوەی ئاوێنەیی لە ڕێی وشەوە وێنەی دەوروبەر دەداتەوە، هەر بۆیەیە بەرهەمی ئەدیبی هێژا لە بەرهەمی کەسی دیکە ناکات چونکە دەروونەکەی هی خۆیەتی نەك هی غەیر، ئنجا ئەگەر دەوروبەری مردووی کاوێژ بکردایەوە وەك هەیە بێ ئەوەی گرۆچکەکانی خوێنی خۆی تێکەڵ بکات، دەبوو لەو کاوێژکردنەوەیەدا نوسخەیەکی دووەمی کاوێژکەرێکی وەك خۆی بێت. هونەرکار لە ئەدیبیش (زاتیتر)ە چونکە کەرەستەی تەعبیری ئەو وشە نییە، کە دەزانین وشە بەخۆی و واتایەوە مڵکی هەمووانە و تۆماریش کراوە. هونەرکاری سەردەم بەزۆر لە فەرهەنگی (تجرید) شەبەنگی وڕێنە و خەون و خەیاڵی خۆی کە بەحاڵ خۆی تێی دەگا ڕەنگ و دەنگی کەس نەدیتووی کەس نەبیستوو بەقسە دەهێنێ. ئنجا کە هەست و نەستی نەفسی وەها گشت قتووپەستی زەویداری و سەرمایەداری و هیچ نەداری بکرێ ئایا ئەو بەشە ژوورخانانەی کە هێندەی ئەدەب و ئەدەب و هونەر لە زاتی مرۆڤ ڕۆنەچوون وەیا بەرهەمی هاریکاری دوو زات و بیست زات و هەزار زاتن دەبێ چۆن بخرێنە نێوان بەرداشەکانی هۆی بەرهەم و ڕێژیمی ئابوورییەوە؟ لە دەرەوەی شیعر و هونەرەوە بەنموونە دەڵێم مارەبڕینی ئافرەتی کورد کە لە ١٣٠٠ ساڵەوە بەپێی دەستووراتی شەرعی ئیسلام، بەزۆریش لەسەر مەزهەبی شافیعی دەکرێ چۆناوچۆنی بەپێداویستەکانی فیۆدال وەیا سەرمایەدار وەیا پلەی ئابووری و هۆی بەرهەمهێنان دەدرێتەوە؟ سەیریش لەوەدایە کە تا ئێستا مارەبڕین لە مزگەوت تەواو دەبێ هەرچەند لە پێشەوە ئیزن نیکاحی لە دادگای شەرعییەوە بۆ دەردەچێ.. خەڵقەکە بڕی بەنیکاحی ڕەسمی ناشکێت چونکە مارە و تەڵاق بەپێوەندییەکی سەربە ئاین دەزانێ و حەز ناکا دەسەڵاتی دنیایی تێکەڵ ببێ تەنانەت مارەییی بێ مەلا

هەرگیز بەهەرەشەی فیۆدالیش نەسەلمێندراوە. لە ١٣٠٠ ساڵەوە کورد بەرەو قیبلە (باسم الله) لە سەربڕین دەکات و تیغ بەشوێنێکی دیارکراوی گەردەنی کوشتوودا دەهێنێت، ئەگەر نا بەمرداری دادەنێت.. هەر ئەو کوردە کە هێندە دەربەستی مەرجەکانی مارەبڕین و سەربڕینە شاییی ڕەشبەڵەك دەکات.. چەندێکی بۆی بلوێ لە مەیدانی زایەند (جنس، Sex) بێ وەیا لە مەیدانەکانی دیکەی دنیا بێت بەقیلەشەرعان وەیا بەبێ شەرعی پاتەوپات ئارەزۆیە ناڕەواکانی دابین دەکات. تۆ سەیری، ئەو دزەی کە بەرخی دزراوی لە دەست مردار دەبێتەوە لێی ناخوا خۆ دزین حەرامترە لە گۆشتی مردار. ڕەنگە کۆمە نەکا لە دامرکاندنی حەزی نێرانەی، وەیا مێیانەی، بەڵام بەدوا ئەو حەزەدا نوێژی بێ دەستنوێژ وەیا بێ غوسل ناکات.. قسەش لە زۆربەی خەڵقی لێرە بەپێشەوەی سەردەمی فیۆدالە نەك تاك و تەرا. ئا ئەم دیاردانە کە هەموویان ژوورخانی بەتوێکڵ و چاوبەستەکێن پتر لایەنی مادییان تێدایە و کەمتر زەنەی نەفسن لە ئەدەب و هونەر بەو پێیە دەبێ ڕوونتر و ئاشکراتر بکەوتە بەر فەرمانی فیۆدالیزم و کاپیتالیزم و هۆی بەرهەمهێنان و دەستوورە ئابوورییەکان. چۆن؟ کوا؟ لە کوێوە؟

خوێنەری بەڕێز، کاکە ئەمیر!

بەر لەوەی بڕیار بدەین ژاپۆنی فیۆدال و کوردی فیۆدال لە یەکدی نزیکن با سەیری فۆلکلۆری کوردی بکەین و هەر بەفۆلکلۆری کوردی بگرین. هەرچی بەری بادینانە لاوك دەڵێن، لە بەری سۆران و دزەیییاتی حەیران دەچڕن.. پتر داکشێیت قەتار و ئەڵڵاوەیسی.. بەرەو هەورامان سیاچەمانە بەرەو کۆیێ بڕۆ نیوەشەو و (دەماغم وزنە..) هەمووشیان ئاخەوتنی سەربەخۆ و چەژ و دابڕینی جودایان هەیە کە لە یەکدی ناکەن، خۆ ئەگەر سەیری بەرتەسکیی ئەو هەرێمەی ناوم هێنان، بکەیت سەیرت دێتەوە لەوەی کە چۆن لواوە فۆلکلۆرەکەی هێندە لە یەکدی جودا بێ، ئنجا هەزار سەیرت دێتەوە لەوەی کە بگوترێ بەپێی تەوژمی ڕێژیمی ئابووری و پلەی گۆڕان و هۆی بەرهەمهێنان دەبێ هونەری کورد و ژاپۆن لە یەکدی بکەن هەر چونکە هەردوویان فیۆدالن وەیا سەرمایەدارن. عەجایب و سەد عەجایب هونەری سابلاغی فیۆدال لە هی ئامێدی فیۆدال ناکات بەڵام دەبێ هەردوو هونەری لە یەکدی نەکردووی سابلاغ و ئامێدیی هاوچوونی هونەری ژاپۆنی فیۆدال بن. ئەرێ کاکە ئەمیر تەناقوزی لەوە سەیرترت بیستووە؟ تا ڕادەیەك (حەیران) بەدرێژکێشانی ڕاست

هاوێژیەوە ڕواڵەتێکی دەشتی دزەییاتی دەداتەوە و لە عەتابەی عەرەبی دەکات، بەلام نەراوێژی لە عەتابە دەکات و نەدەشتاییش پێوەندیی بەرێژیمی ئابووری و کۆمەلایەتییەوە هەیە.

ئەدەب، هونەر، زانست، فەلسەفە و هەرچی بەرهەمی عەقڵی و عاتیفیی مرۆڤ هەیە کە بەوشە وەیا کەرستەی سروشتکرد تەعبیری لێ دەدرێتەوە زادەی زاتی مرۆڤە کە مامڵەت لەگەڵ بوونەوەردا دەکات، بەپێی دەسەلاتی زاتەکەش تەعبیرەکە هەڵدەکشێ بۆ جوانی و ڕەنگینی و تەواوی. چونکە مرۆڤ بەرهەمی نووسراو و دیتراو و بیسراوی لە ئەدەب و هونەر و لکەکانی دیکەی زانیاردا پشتاوپشت بەمیرات بۆی سەرەلێژ دەبێتەوە، چەندی لە تەجرەبەی خۆی سوود وەردەگرێ هێندە و پتریش خۆراکی هۆشەکی و ویژدانی و هونەری و ئەدەبی و زانستی لەو پاشخانە سەقافییەی میللەتی خۆی و هی ئەو میللەتانەش کە تێیان دەگات دەبێتە بژێوی گیان و بەهرەی. ڕێژیمی سیاسی و ئابووری و باری گوزەران ئەگەر نەشگۆڕێن تەرووسکەی هۆش و ڕۆشنەی فکر و تیشکی زانست ئەدەب پێ بەپێ و پشتاوپشت گەشتر و تیژتر و ساماندارتر دەبێ. تۆ سەیری، بابایەکی جووتیار چۆن ساڵەوساڵ لە جووتیاریدا پسپۆڕتر دەبێ هەرچەند کەرستەی جووت و زەوی و باران هیچیان ناشگۆڕێن. تەنیا فەرقێك هەبێ لێرەدا ئەوەیە مەهارەت لە جووتیاردا سنووری هەیە لێی تێپەڕ ناکات بەلام کەڵەکەکردنی ئەدەب و زانست سنوور هەڵناگرێ وەك سامانی ساماندار هەتا بیخەیتە سەری زیاد دەکات. بەنموونە سەیرێکی سەقافەتی ئیسلام بکە کە لە دوو سەرچاوەی قورئان و ئاسەواری پێغەمبەرەوە هەڵقوڵیوە، لە ماوەی (٢٠٠–٣٠٠) ساڵدا چ دەریای (فقه، اصول، حدیث، تەفسیر، کلام، زمان ...)ی لێ هەڵڕژا .. چۆن لە تاکە مەیدانی وەرامدانەوەی فەلسەفەدا کە هیچ پێوەندیی بە گاسن و فیوٚدال و تیجارەتی ئاوریشم و شەڕ و هەراوە نییە، ئەوەندەی نووسین لێ کەوتەوە سەدجاران بایی غەرقکردنی ئەسڵە فەلسەفەکە بکات. ئنجا لە مەیدانی بەرژەوەندیی گوزەرانیشدا پێ بەپێی گۆڕانی باری ژیان و بەرێوەچوون و پێداویستی گشتی چەندین مەزهەب و شەقامەڕێ و باریکەڕێ و فەتوای جۆراوجۆر لە پانایی و قوولاییی کۆمەلایەتی بەهەموو بارێکیەوە بوون بەپشکنەر و کنەکەر و لێدەرەوە و هەڵێنجەر خۆ مسڵمانانیش لەو ڕۆژگارانە بەپێی لێکدانەوەی فەلسەفەی مادی مێژوویی هەر لە پلەی فیوٚدالدا دەژیان، ئەو مەلایانەی خەریکی دۆزینەوەی حوکمی شەریعەتیش بوون لە سەدی یەکێکی مووچەخۆری

حکومەت نەبوون تا بگوترێ فەتواکانیان بۆ بەرژەوەندی حوکمڕانەکان بوون. باری ئابووری و ڕامیاریی کۆمەڵ هەر چییەك دەبێ با ببێ، پێشکەوتنی ژوورخان ئەگەر بەکوتەك مەنع نەکرێ کارێکی ئاسایی و بەدیهییە. گریمان میللەتێك لە ماوەی هەزار ساڵدا فیۆدال بوو، هۆی بەرهەمیشی لەو ماوەیەدا نەگۆڕا، دیسانەوە ئەدەب و زانست و هونەری بۆی هەیە پێش بکەوێ چونکە هیچ یەکێك لەو ژوورخانانە بەرهەمی پێمەڕە و گاسن و ئاش و خەرەك و تەڵە نییە تاکو پێشکەوتنی بەند بێ بەوانەوە. ڕۆشنبیری بەتێکڕایی، چ لە فراژیبوونی ئاسایی و حەتمیی خۆیەوە بێت و چ تاووتینی ڕۆشنبیریی وڵاتی پێشکەوتووەوە بێ، دەتوانی هەر لە چارچێوەی ڕێژیمی فیۆدالدا هێندە بگۆڕێت و بەرەوپێش بچێتەوە کە لە چەرخێکەوە بۆ چەرخێکی دواتر نەشێ بناسرێتەوە. ئەو کەسەی وەها دادەنێت کە ڕۆشنبیر تیشکی هۆی بەرهەمهێنانە ئاگاداری نییە لەوەی کە بەتەنیشت و ڕۆخی خەتەجووتی گارەش و دەولکەی ناعوورەوە لە ماوەی سێ سەدەی سەرەتای ئیسلامەتیدا ڕۆشنبیری هێندە گەشەی کرد و پەرەی سەند کە لە هەموو مەیدانێکی ئەوسادا ئەمپەڕ و ئەوپەڕی گرتەوە، تا ئەگەر یەکێك بیەوێ لە کوێرە ڕێگایانەوە تیرێژێکی سەربە قەزا و قەدەر بگێڕێتەوە بۆ بێ دەسەڵاتیی کەسبی فەلاحەت بەرانبەر کاریگەرەکانی بەد و پەسەندی سروشت، چەند تیرێژی دیکە دەبینێت لە (قدرية) هەڵدەگەڕێنەوە تا سەربە ئینکارکردنی قەزا و قەدەر دەگەیەنن و بەرەو ئیلحادیش دەبنەوە.

شیعر بکەیت بەئاوێنەی واقیع هەموو شتێکی تێدا دەبینیت هەر لە ئیمانەوە هەتا کفر.. لە تەسوفەوە تا شیعری بێ پەردە. لە سەرکزەڵەییەوە هەتا یاخیبوون.. بەڵام ڕەنگە گارەش و دەولکەی ناعووری تێدا نەبینیت. لێرەدا کە ڕۆشنبیری ئەو ڕۆژگارە بەرانبەر فەلاحەت دادەنێم، بەشوێن بۆچوونەکەی مامۆستا ئەمیردا دێم کە بنەمای واقیعی فیۆدال لەو پێوەندییەی نێوان فەلاح و زەویداردا دەبینێت و دەیکات بە (ماهية) و دواتریش هاوچوونی ئەدەبی میللەتان بەهاوقۆناخییان دەبەستێتەوە، کەچی دەبینین ئەدەبی تاکە میللەت خزم نییە بەو قۆناخەی تێیدا دەژیت. هەڵبەت ناشێ بڵێین دەوری عەباسییەکان پلەی فیۆدالیی تێ پەڕاندبوو چونکە ئەم ڕۆژهەڵاتە سەدان ساڵیش دوای عەباسییەکان نەگەیشت بەپلەی سەرمایەداری، میللەتی ئەوتۆشی هەیە تا ئیمڕۆکەش پێی نەگەیشتووە، خۆ لە کوردستانەکەی خۆماندا نەمبیستووە تاکە یەك بانك وەیا (صرافخانە)ی کوردی پەیدا بووبێت بەڵام دەوری کۆچەری هەرگیز لێی

بەسەر نەچوو.. چ عەجایباتێکە وەها لە بیرکەرەوەی سەر بەمادییەت و ئابووری دەکات کە بەلایەوە شیعر و ئەدەب و هونەر و زانست یەکسەر لە هۆی بەرهەمهێنان و جۆری چەوساندنەوەوە بەربنەوە کەچی هەر بۆ خۆی لە بیتوێن و لاجانەوە کوڕی خۆی بۆ پاریس و لەندەن و مۆسکۆ دەنێرێ شەهادەی ئەدەب و زمان و یاسا و ئاتۆم و هونەر وەردەگرێ کە ئەگەر مەسەلەکە بدەیتەوە بەهۆی بەرهەمهێنان و فیۆدال رەنگە دوای (١٠٠) ساڵی دیکەش ئەو تەرزە بابەتانەی ڕۆشنبیری لە بیتوێن و لاجان هەناسە هەڵنەیەنن ئیتر بۆچی پێ دادەگرێ لەسەر بەندبوونی جۆری ئەدەب و هونەری هەر وڵاتە بەو هۆیەی بەرهەمهێنان و ڕێژیمە ئابوورییەی کە هەیەتی، خۆ لەوەتەی چەند هەزار ساڵە میللەتان ڕۆشنبیرییان بەیەکدی داوە وەك کە لەندەن و مۆسکۆ دکتۆرا بەخوێندەواری هەڵەبجە و سەردەشت دەدەن؟ بۆچی بەدڵۆپ ڕێژی هۆی بەرهەمهێنانی شەق و پەقی وەك پێمەڕە و گاسن و تۆڕ و تەشی دەرمانی خوێندەواری و ئەدەب و زانست لە چاوی میللەتان دەکات؟ کێ دەتوانێ لەبەر تاریکاییی داس و مشار و تەڵە و ئاش ببێتە مەلا و میرزا و هونەرکار؟ کوردێکی بەر لە هەزار ساڵ لە ڕێی کتێبی حازربەدەستی یۆنان تەرجەمەی عەرەبی کرابێ شارەزای مەنتیقی ئەرەستۆ و فەلسەفەی ئەفلاتوون بێت و لە دواکەتووترین دێی کوردستاندا ئەو زانستانە بەفەقێیان ڕابگەیەنێ چۆن بەخۆی و زانستەکەیەوە دەبرێتەوە بۆ لای کۆلی دۆشاو و گێرەی گاڕەش و فاقەی چۆیلەکە و ئەو تەرزە سندان و قوزەلقورتانەی کە ئەگەر (علامة الدهر) بۆ ماوەی یەك ساڵ پێوەیان خەریك بێ دەچێتەوە قەپێلکی کەڕەواری. لەوەتەی مرۆڤ مرۆڤە لە ڕێی بەگژدا چوونەوەی زیندانەکانی (هۆی بەرهەم) توانیوەتی بەرەوپێش بچێت. ئەگەر زاناکان و ئەدیبەکان و هونەرکار و شایەر و گۆرانیبێژەکانیش وەکو فەلاح و ڕەنجبەر ئیلهامی فیکر و هونەریان لە داس و گاسن وەرگرتبایە هەتا تاقی قیامەت نە زانست دەبوو نە فەلسەفە نە هونەر نەبەیت و لاوك.. نە دۆزینەوە و نەداهێنان و نەهیچ.

تۆ سەیری، هەر پێشکەوتنێك و گۆڕانێکی بەرەو چاکترییەوە لەو ئامێرە خوێڕووانەدا کرابێ مێشکێکی غەیری مێشکی فەلاح و شوان و گابەدەلەوان کردوویەتی. هەرگیزا و هەرگیز داهێنەری تراکتۆر و ئاشی ئاگر و فڕۆك فەلاح و ئاشەوان و کاروانچی نەبوون.. خەڕەك لە بلێمەتی خەڕەك ڕێسەوە نەبوو بەفابریقەی قوماش .. کابانی ماڵ مەنجەڵە ڕەشی نەگۆڕی بەمەنجەڵی کارەبا، ئاگردانیشی نەگێڕا بەتەباخی غاز و

کارەبا: هەمیشە فیکری بەرەژوورتر لە ڕێکاری جووت و ئاش و ئاگردان و خەرەك و تەپکە و چەکوچ زەفەری بردووە بەداهێنان و گۆڕین و بەرەوپێشچوون. مەرجی یەکەمی دۆزینەوە و داهێنان ڕەهابوونە لە کۆتی تەسلیمبوون بۆ (پلەی مێژوویی و هۆی بەرهەم)، هەمیشەکاتیش ئەو ڕەهابوونە لە ئیلهامی ئاسۆی یەکجار بەرزتر و فرەوانتر و گەشتر لە ئاسۆی ڕەش و تەسك و تاریکی زیندانی پلەی مێژوویی و هۆی بەرهەم، بگرە بەدوژمنایەتیی ئەوانیش، ڕووی داوە. ئەدیب و هونەرکار هەر چونکە وەك فەلاح و ڕەزەوان بەدرێژاییی ژیانی سەری بەسەر خەتە جووت و بنە درەختدا نەگرتووە، بەوەشدا ڕێی بینینی ئاسمان و سروشت و چەشمەندازی لێ کوێر نەبووەتەوە، توانیوەتی بەرەو ئەدەب و هونەرەوە بڕوات، تەنانەت لەم ڕۆژگارەشدا داهێنەر و دۆزەرەوە ئەو کەسە نییە کە مامڵەتی ئالەتی و بێ فیکر لەگەڵ دروستکراوە سەرسووڕێنەکاندا دەکات. لێخوڕی ئۆتۆمۆبیل کە بەراورد بکرێ لەگەڵ داهێنەرەکەی ئێستره لە چاو زانا و ئەدیب و هونەرکاری سەردەمی خۆیدا. کەسانێکی وەك لێخوڕی تراکتۆر کە مامڵەتی ئالەتی لەگەڵ بەرهەمەکانی ڕۆژگاری خۆیاندا دەکەن لەوە تێ ناپەڕێنن کە بەڕاهاتن و شارەزابوون ببنە کۆمپیوتەر لە کارەکانیاندا، وەیاخود با بڵێین وەك ئەو دامەزرانەیان لێ دێ کە ئۆینی هەرە پەنامەکی لە چەند بەردێکی سەر تەختەدامەکە سازدەدات، بەڵام یەك هەنگاو بەرەو هیچ جۆرە مەهارەتێك وەیا ڕۆشناییەکی دەرەوەی دامەکەوە ناچێ. جووتیارێك (٥٠) ساڵ خەریکی سازدان و هەڵوەشاندنەوەی کاروباری جووت بێت هەر ئەوەندە (چۆنایەتی)ی کاروبارەکە بەرەو چاکترییەوە دەبات کە نەختێك لە (چەندایەتی)ی ئەرك و مەسرەفی عەینی جووتەکە بگێڕێتەوە. لە ماوەی (٥٠٠٠) ساڵدا جووتیاری گاڕەش نەیتوانی و نەیزانی بنەڕەتی هیچ یەکێك لە ئامێرەکانی جووت بگۆڕێت، تەنانەت گۆڕانی (گاسن) لە دارەوە بۆ ئاسن شارستانییەکی چاوکراوەتر لە فەلاح دای هێنا. ڕەزەوان بۆ ماوەی چەندین هەزار ساڵ لە کۆڵی دۆشاودا شەپتکێی بەسەر کیسە بووزووی ترێوە دەکرد هەتا لە دەرەوەی جغزی ڕەزەوانی و دۆشاو گوشیندا بابایەکی پیشەسازی لێزان ئامێری (گوشەر)ی دروست کرد. تیروکەوان بەدەستی شەڕکەر و ڕاوکەرەوە نەبوو بەتفەنگ و دەمانچە. هیچ پێشکەوتنێك و بەرەوچاکترەوە بردنێکی هۆی بەرهەم لەسەر دەستی بەکارهێنەرەکانیان ڕووی نەدا بەڵکو لە ڕێکارێکی گەلێك بەرەژوورتری ئەوانەوە سەرەدەری لێ کرا، ئیتر بۆچی دەبێ ئەدەب و هونەر مەحکوومی ئەو ئامێرە خوێڕوانە

بن. گاسنێك نەتوانێ لە لای خۆیەوە بەرەوپێشتر بێتەوە چۆن دەبێتە مامۆستای ئەرەستۆ و شافیعی و نالی؟ خەرەك و ئەبوونواس؟ تەپكە و فیساغۆرس؟ تەشی و سەلاحودین؟ ئاش و لۆغاریتم؟ ئەوەندەی سەر دەهێنم و دەبەم بەخەیاڵ و بەورێنەش خۆم پێ ئیقناع ناكرێ زانست و ئەدەب و هونەر مارەبڕاوی پێستەرێوی و مزەی ئاش و لەوەڕگەی مەڕ و مازووچنین بكەم.. ژوورخانی وەها گەش و ڕابەر و جوان و بەنرخ و بایەخ لە تێكڕای كۆمەڵایەتی و تێكەڵبوونی ڕابردوو و سەردەم دەداتەوە و دەبێتە مەشخەڵی بەرهەنگاوی ئەو كۆمەڵانەی بەبەریانەوە هەیە هەنگاو بۆ پێشەوە هەڵێنن. ئەگەر زانست و ئەدەب و هونەر و فەلسەفە ڕەنگدەرەوەی هۆی بەرهەمی وەك دەرزی و تەڵە و خەڕەك و داس و درێشە بایە هەتا قافی قیامەت هێزی هەڵم و كارەبا و ئاتۆم لە هەناوی سروشتی مردوودا وەك زیندووی ناو زیندان دەمانەوە.

ڕەنگە لێرەدا ڕایەك دەرببڕم كە بەلای خوێنەری بەپەلەوە خۆی سەیر بنوێنێ بەڵام كە سەرنجی وردی لێ گرت ئەویش وەك من دەبینێ كە ڕایەكەم بەلای بەدیهییەدا دەچێتەوە. لە مەیدانە بەرینەكەی (هۆی بەرهەم و بەرهەمهێن و بەرهەم)دا هەتا (هۆی بەرهەمهێنان) خوێڕوو و پاشكەوتوو بێ خالقیەتی ئەو كەسەی لە كاریان دەهێنێ لە عەمەلیەتی بەرهەمهێناندا بەرچاوتر و بێ گومانتر دەبێ. پێ بەپێی تێ هەڵكشانی بەرهەم و هۆی بەرهەم بەرەو زانست و تەكنیك خەلقیەتەكە دەچێتەوە بۆ ئەو مامۆستایەی كەرەستەكە و هۆیەكەی بەرهەم لە ڕێی زانستەوە دادەهێنێت و خۆی لە عەینی بەرهەمهێناندا بەشدار نابێت بەڵكو كەسانێك كە هیچ پێوەندییان بەلایەنی تەكنیكیی مەكینە و فابریقەوە نییە. بەماسوولكە و هێزی مادی كە كارێكی ئالەتییە خەریكی بەرهەمهێنانێكی بێ خەلقیەت دەبن. بەنموونە، ئەو كەسەی بەتەپكە ڕاو دەكات پتر بەرهەمهێنی ڕاستینە و یەكسەرە لەو كەسەی بەتۆڕ ماسی دەگرێت چونكە تەپكەكە مەخلووقی ڕاوكەرەكەیە هەرچی تۆڕەكەیە لە دەرەوەی جغزی ڕاوەوە دروست دەكرێت. ڕاوكەری قاز و مراوی بە بەردەقانی بەرهەمهێنترە لەو كەسەی بەتفەنگ ڕاویان دەكات. كەسێك بەدەستەجۆنی لە سندۆڵدا گەنم بكاتە ئارد پێوەندیی خالقیەتی بەئاردەكەوە پتەوترە لەو كەسەی بەئاشی ئاو دەیهاڕێ، ئاشەوانی ئاشی ئاویش لە وەستای ئاشی ئاگر خالقترە هەرچەند بەرهەمەكەش یەك بە دە بێ. بەرهەم هەتا بەرەو ئاڵۆزكانەوە بڕوات لە خالقیەتی شەخسی بەرهەمهێن دەدزێتەوە بۆ شەخسی داهێنەر و تەكنیكزان، هەر بۆیەیشە فەلاح و سەپان و جووتیاری تەقلیدی لە

بەرهەمهێنانی کشتوکاڵدا پتر بەرهەمهێنی ڕاستەوخۆن لەو فەلاح و جووتیار و سەپانەی مەکینە بەکار دەهێنن، ئەمانەش لە کرێکاری فابریقە پتر پێوەندییان بەخەلقی بەرهەمەوە هەیە، کرێکارێکیش کە بەهێزی ماسوولکەکانی قوڕ خۆش دەکات سەدجاران خالقترە لەو کرێکارەی کە بەشەو نۆبەت لە فابریقەی کەرپووچی فەننی دەکێشێت. خولاسە لە هەر مەیدانێکی بەرهەمهێناندا باسی خالقیەت بکەین ئەم دیاردەیە خۆ ڕەپێش دەکات، ڕاستییەکی ئەوتۆش دەشێ ببێتە هۆی هەڵێنجانی هەندێ ئاکامی گرنگ لە سەرجوملەی مەیدانە تێك بەستراوەکانی فیکر و ئابووری و کۆمەڵایەتیدا.

یەکێك لەو ئاکامانە ئەوەیە کە وەك بەدیهییە ئاشکرایە پێوەندی لە نێوان بەرهەمی سەرەتاییی کشتوکاڵ و وردە کەسب و کار و پیشەسازی و لە نێوان زانست و ئەدەب و هونەردا لە پلەی (نەبوون)دایە چونکە ئەو بەرهەم و هۆیە دواکەوتوانە کە ناتوانن لە ماوەی هەزاران ساڵدا خۆیان بەرەوپێش ببەن بەولاتەریقەوە ڕەنگ و دەنگی زانست و ئەدەب و هونەر نادەنەوە، کوردی گوتەنی تۆز لە قوڕ هەڵناستێ. لەوەوە ڕوون دەبێتەوە هەر چونکە ئەمانە لە بنەڕەتدا (بنەما و ژێرخان و ماهیە)ی ژوورخانی بەرزی زانست و هونەر و فەلسەفە نین بۆیەیە هەرچی ڕواڵەتی شلك و ڕەنگین و پێشکەوتوو و تێ هەڵکشاوی کۆمەڵایەتی هەیە لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێك هاوچوون نابن تومەز ژێرخانی ئەو ژوورخانە بەرزانە بە بنەمای بەرهەم و پێوەندیی فیۆدال و ئەو (ماهیة)ە دواکەوتوانەوە نەبەستراوەتەوە. سەرچاوەی ژوورخانی بەرز، بەداهەتەن، لە ژێرخانی بەرزەوە هەڵدەقوڵێ، دیسانەوە بەداهەتەن، ژێرخانی بەرزیش لە میللەتێکەوە بۆ میللەتێك جوداوازی پەیدا دەکات چونکە (پێشکەوتن) لە تەجرەبە و لێکدانەوە و هەستکردن و بۆچوون و شێواز... و ... هتد..یی هەمە چەشنەی فرەبابەتی لەیەکدی نەکردووی بیندرێژەوە پەیدا دەبێ، ئیتر هیچ سەیر نییە بەرهەمی ئەو تەرزە پێشکەوتنە [کە بریتییە لە ژوورخان] لە جێگەیەکەوە بۆ جێگایەکی دیکە بگۆڕێ تا سنووری بەرەواژبوون و پشت لە یەکدی کردن.

نووسینەکەی کاك ئەمیر، کە دەنگی فێرگەیەکی فیکری و فەلسەفی مەعلووم دەداتەوە، ڕووبەڕووی مەتەڵێکی تەماوی و نامەفهووممان دەکات کە دەیەوێ لێی بسەلمێنین گۆیا بنەما و ماهیەتی یەکچوون دەزێت و ژوورخانی لە یەکدی جودای لێ بەردەبێتەوە بەمەشدا، زۆر بەسەیری، لە جیاتی پتەوکردنی یاسای (سببية)ی مادی

هەرچی مادییەت و پێوەندیی مادی و (سببی) هەیە لە نێوان ژێرخان و ژوورخاندا تێ دەچێت و بنبوو دەبێت. نازانم چۆن مرۆڤی مادی لە خۆی دەسەلمێنێ دڵ بەو بۆچوونە خۆش بکات کە بڵێ (١ + ١) لە تورکستان دەکات (٣) بەڵام لە هیندستان دەکات (١٥). بێگومان(١ +١) لە هەموو جیهاندا هەر دەکات (٢) جا ئەگەر کردی (٨) دیارە مامەلەکە (١ + ٧) وەیا (٣ + ٥) وەیا (١٠ – ٢) وەیا (٤ × ٢) .. وەیا .. وەیا..یە، پێشی ناوێ بابدەینەوە سەر تەئویلان بۆ بەڕاست گێڕانی موعادەلەیەك کە ڕاست نییە بەتایبەتی کە ڕێی دۆزینەوەی موعادەلەی ڕاست بۆ چاوی بینەر ئاشکرا بێ.

ئاکامێکی دیکەی گرنگ ئەوەیە ژێرخانی دواکەوتوو هەر بەپێی یاساکەی (سببية) دەبێ ژوورخانی سافیلکە و سەرەتایی و دواکەوتوو بداتەوە وەك ئەوەی کە لە نووسینێکی پلێخانۆڤدا خوێندوومەتەوە دەڵێ ئافرەتی کۆمەڵگەی (abroigine – ئەسڵە دانیشتوو)ی ئوستراليا لە شاییی ئاینیدا دووبارەکردنەوەی ئەو بزووتنەوانەیە کەوا ڕۆژانە لە دەرکێشانی ڕەگی ڕووەك بۆ گوزەران دەیانکات. لێرە بەپێشەوە لە نووسینی دیکەمدا لە باوکم گێڕاوەتەوە کە دەیگوت شایی (سێ پێیی) کوردی لە پێمەڕەکارییەوە وەرگیراوە دواتریش خۆم بۆ ئەوە چووم کە ناوەکەی (سێ پێیی)ش هەر لە پێمەڕەکارییەوە هاتووە چونکە پێمەڕەکە و دوو پێی بابای پێمەڕەکەر دەبنە سێ پێ. بێگومان ئەم جۆرە ژوورخانانە تا ئەبەد لای خاوەنەکانیان وەك خۆیان دەمێننەوە. دەبێ هونەرکارێکی پێشکەوتوو بیر بکاتەوە لە بەرەوپێشبردنی شاییی سێ پێیی تا ئەو پلەیەی کە شانۆی مۆسکۆ و لەندەن و ڕۆما بەتەماشاچییە بڵند نۆڕەکانیان نیشان بدەن. بینینی ئەو جۆرە هونەرە سەرەتاییيانە لە لایەن دانیشتووی وڵاتی پێشکەوتووەوە کە دانسی ئەوتۆ دەبینێ گەیشتبێتە پلەی سیحر و ئەفسوون تەنها بۆ دابینکردنی نوێزانییە نەك تێرکردنی حەزی هونەری هونەر و جوانی، مەیلی (نوێزانی – حب استطلاع)یش لە مرۆڤدا بۆ هەموو شتێکی تازە دیتراو بەخەبەر دێت وەك ئەوەی مرۆڤ دێت و ئۆتۆمۆبیلە ڕۆزڕایزەکەی ڕادەگرێ بۆ تێوەڕامان لە ڕووتەیەکی بەسەر کورتانی شڕەوە سواری کووچەکەرێك بووە. لەگەڵ ئەمەشدا وەها دەبێ، بەڕێکەوت، بنەمای هونەری سەرەتایی بنەمایەکی ورووژێن و تێك هاویشتوو بێت وەك ئەوەی شایی لە بنەمای جەنگ وەیا ڕاو وەیا شەڕناخێوی و شتی ئەوتۆوە سەری هەڵدابێ کە ئەوسا هەڵپەڕکێکە بەناچاری پلەی سافیلکەیی تێ دەپەڕێنێ.

ئاکامێکی دیکە دەکێشێتەوە بۆ پێداهاتنەوە بەو گوتانەی کەوا لە مەیدانی

(دەرهەمی قەومی)دا پشکی فەلاح و کرێکار دەستنیشان دەکەن. زۆر بەسەیری، ئەو فەلاحەی کە بەڕاستی خالقی بەرهەمیەتی هەر هێندەی کرێکاری فابریقە لە بەرهەمدا بەخالق دادەندرێ کەچی کرێکار بەسەر ئامێر و مەکینەیەکەوە ڕادەوەستێ کە ئەو نەك کرێکارەکە سازدەر و دروستکەری بەرهەمی پیشەسازییە. فەلاحی تەقلیدی بەخۆی و داس و جووت و ڕەنجبەرەوە سەرلەبەری عەمەلیەتی بەرهەمهێنان بەئەستۆیەوە دەگرێ و هیچ مەکینەیەکی نییە کە ئەگەر خۆی وەنەوزی دا نەوت دەربهێنێ وەیا قوماش بچنێ. هەرچی کرێکاری صنعەتە ڕەنگە لە پلەی سێیەم و چوارەمدا بەدوا داهێنەر و پسپۆڕ و ئەندازیاردا بەرهەمهێن بێت. لە ئاست فەلاحی تەقلیدیدا پسپۆڕ و زانا و تەکنیکزان نین فەلاحەکە بیەخنە پلەی دووەمەوە ئنجا کە دەبینیت لیستە دەگرن بۆ ئەو بەرهەمانەی کرێکار لە جێگەیەکی وەك عێراقدا لە نەوت و دەرمان و مەکینە .. و .. دروستیان کردووە بەڕواڵەت کرێکارەکە دە ئەوەندەی فەلاحەکە خاوەن هونەرە لە سەرجوملەی دەخلی قەومیمان. لەو تەرزە لیستەیەدا پشکی هەموو ئەو زانا و تەکنیکناس و ئەندازیار و پسپۆڕانەی نەفەسیان بەبەر صیناعەتەکە هێناوە، دەبردرێتەوە بۆ چینی کرێکار، کەچی فەلاحی تەقلیدی ڕەنگە لێی بدزرێتەوە بۆ جەمعییەتی فەلاحان. چ دروستکردنی گەڕۆك بەکرێکار بدەیتەوە و چ دەرهێنانی کتێب لە خاوەنی بستێنیتەوە بۆ چاپەوان فەرقێك ناکات. ڕاستییەکەی، کرێکار هەر هێندە خاوەنی دەرهێنانی نەوتی ژێر دەریایە کە چاپەوان خاوەنی زانست و ئەدەب و هونەری لە چاپ دراوە. هەڵبەت من لێرەدا نامەوێ مافی کرێکار و هونەرەکەی و دەورەکەی کەم بکرێتەوە وەیا ژێرلێو بخرێت، من تەنها دەمەوێ لە هەڵەی فیکر و لێکدانەوە بەدوور بین، چی دەشینووسم لە گۆشەیەکی بەرتەسکی پێوەندیی ژوورخان بەژێرخانەوە بەرەو ئەو ئاکامانە دەڕوات کە ئەگەر لە پێشەکیی لێکدانەوەماندا ورد نەبین زۆر لە ڕاستی دوور دەکەوینەوە، ئەگەرنا پرسیاری بەرهەمی کشتوکاڵی و صنعەتی و زانستی و تەکنیکی و هونەری و ئاسمانگەڕی و .. و .. دۆزینەوەی پشکی هەر تاقمە لەوانەدا باسێکی درێژەدارە، لایەنی (کۆنینە و سەردەم)یش لە نوختەنیگای دەوری (بەرهەمهێن) تێیاندا کارێکی وردە چونکە لەو بەرهەمە سەرەتاییانەی وەك ڕاوە ماسییەوە دەست پێ دەکا کە هێزی ماسوولکە بەتەنها تێیدا خالقە تا دەگاتە ئەو بەرهەمە تێ هەڵکشیوانەی کە ماسوولکە تێیاندا دەور نابینێ. سەیریش لەوەدایە کە حاڵ و باری ئەوتۆ هەیە زانستی ئاتۆم و ئاسمانگەڕیش نابنە (ماهیة) و بنەمای

ژوورخانی ئەدەب و هونەر.

ئاکامێکی یەکجار گرنگی دیکە ئەوەیە کە هاتین و زانیمان ئامێرە دواکەوتووە خوێڕووەکانی وەك گاسن و داس و پێمەڕە بە بەریانەوە نییە خۆیان پێش بیەخن، لەوەش وەك بەدیهییە زاندرا کە ناتوانن ببنە ژێرخانی ئەدەب و زانست و هونەر، لێمان ڕوون دەبێ کە فیوّدالیزم لە کۆندا بەخۆی و بەو کەرەستە خوێڕیلانەیەوە ڕێی نەبووە ئیلهامی شۆڕشگێڕی و نوێخوازی و گۆڕینی ئابووری و کۆمەڵایەتی بزێتەوە و بیکاتە دیارییەکی ناچاری مێژوویی بۆ چینی سەرمایەدار، واتە بیری شۆڕشگێڕی لە عەینی فیوّدالیزم و گاسن و داسەوە هەڵناستێتەوە چونکە ڕێژیمەکە و ئامێرەکانی هیچ فکرێك نادەنەوە تاکە یەك هەنگاو بەولای تاریکستانی خەتە جووتەوە ڕوون بکاتەوە. فکری شۆڕشگێڕ پردێك نییە سەرێکی بەفیوّدالەوە و سەری دیکەشی بەبۆرجوازییەتەوە گەیشتبێتەوە بەڵکو سەری لای فیوّدالی لە بۆشاییدایە. هەروەك دەرمانی مەلاریا لە دەرەوەی نەساغییەکە و بەدژی ئەو دروست دەکرێ هەروەهاش فیوّدالیزم لە ئاست پەیدابوونی بیری شۆڕشگێڕدا نەزۆکێکی سەرلەبەرە و هیچ پێوەندییەکی (نەسەبی) لە نێوان فیوّدالیزم و کاپیتالیزمدا پەیدا نییە هەروەك هیچ پێوەندیی نەسەبی لە نێوان بەگژداچوونەوەی ڕووسیای داگیرکراو و لەشکرەکانی فاشیزمدا نەبوو. کاپیتالیزم لەبنەمای (شارستانەتی) سەری هەڵداوە. ئەوەی ڕاستی بێ دەبێ هەڵوەستێك بکرێ لە ئاست ئاڵقەکانی زنجیرەی قۆناغە مێژووییەکاندا (بەپێی بیری مادیی مێژوویی) تا هەڵە نەکرێ لە دیارخستنی ڕادەی پێوەندیی نەسەبی لە نێوانیاندا. بەدوایەکدیداهاتنی (أ، ب، ن، ك ..) ڕاستەوخۆ ئیسپاتی ئەوە ناکات کە هەر دەبێ (ك) کوڕی (ن) بێ وەیا (أ) باوکی (ب) بێ چونکە مەرج نییە وەك بەدوایەکدیدا هاتنی زستان و بەهار و هاوین بێ کە دەزانین، بەڕاستی، بەهار کوڕی زستان و باوکی هاوینە. هەر ئەم ڕاستییەیشە وەها دەکات سەپاندنی سۆشیالیزم بەسەر وڵاتی سەرمایەداریی پێشکەوتوودا زەحمەتتر بێ لە سەپاندنی بەسەر وڵاتی فیوّدالدا. فیوّدالیزمی دواکەوتوو هیچ بەتەما نییە سەرمایەداریی لێ پەیدا ببێ چونکە پێوەندیی نەسەبیی پێیەوە نییە ئیتر خوای دەکرد لەجیاتی سەرمایەداری کۆمیونیزم دەهات بەڵام سەرمایەداریی پێشکەوتوو ڕەگی بەکۆمەڵایەتی و هەموو ڕواڵەت و ناوەڕۆکی میللەتەوە ئاڵاو و چەسپاوە، هەر لە دەمی ئێستاشیەوە شریتەی بۆ دواڕۆژ درێژ کردووەتەوە. لەبەرئەمە و لەبەر گەلێك هۆی دیکە کە پێی ناوێ لەسەریان بڕۆین،

ناشتنی نەمامی سۆشیالیزم لە جێگەی بنەداری سەرمایەداری بەشێوەی داسەپاندن کارێکە تا بڵێی ئەستەم و بەسفتوسۆ. هەرچی سەرمایەداریی پێشکەوتووە پتر حەز لە گۆڕانی هێمن دەکات، ئەو گۆڕانەی کە پێداویستی فراژیبوونی خۆیەتی نەك لە لاوە بەملیدا دەبڕدرێت، تا دەبینین لە هەندێ وڵاتی پێشکەوتووی سەرمایەداردا جۆرێك سۆشیالیزم لە کاردایە زۆر بەدرەنگەوە کۆمیونیزم پێی دەگات، ڕەنگە پیشی نەگات (سوید، سویسرە، دانیمارك) یەکێك لە ئاکامەکانی دیکەی ئەوەیە، هەر چونکە هۆی بەرهەمهێنانی سەرەتایی هیچ تیشکێکی فکر و هۆش ناداتەوە، تا ڕادەی تۆقین سڵ لە بەرهەمی بەرەوپێش بوویەوەی زانست و تەکنیك دەکاتەوە. گاسن و داس و تەڵەیەکی نەیتوانیبێ بەدرێژاییی ئەزەل و ئەبەد یەك مێردەزمە لە مێشکی فەلاحدا بکوژێ (بەپێچەوانە، مێردەزمەی تێدا هەڵدێنێ) کە لە پڕ فڕۆکەی دیت حاڵ دەیگرێ و فەلاحەکە بەرەو ماڵی شێخ و ئاغاوە بەڕێ دەکات بەڵکو لەوێدا چەپارە بدرێ لە کاری شەیتانی بەحەواوە. ئامێری دوکەوتوو بەر لەوەی لە شتی نوێ بابەت بتۆقێ خۆی لە خۆیدا هێندە تەنبەڵ و تەنبەڵکەرە سێبەری نەفرین لێکراوی خۆی بەسەر دەوروبەردا دەکێشێت و یاسا نەفرین لێکراوەکانی فەرمان بەسەر ئەو دەوروبەرەدا دەدەن، بەنموونە گاڕەش کە ئاژەڵێکی قوون گرانە حوکم بەسەر پەڕاوێزی سنووری (دێ)دا دەدات کە ئەوەندە دوور نەکەوێتەوە گاڕەش نەتوانێ سبەینان بگاتە زەوییەکانی، ئێوارانیش دەبێ زوو دەست لە جووت هەڵگیرێ تاکو گاڕەش بتوانێ بەچاوی ڕووناك بگاتەوە ماڵێ. بێ گومان گاڕەش و داس و گاسن لە ژیانی سەرەتاییدا دەتوانن خزمەتگوزاربن، بەڵام هەرکە دەوری مەکینە داهات ئەوان کەڵکیان لێ دەبڕێ. خۆ ئەگەر هاتبایە بەپێی ڕواڵەتی تیۆری مادیی تەقلیدی گۆڕانی هۆی بەرهەمهێنانی کشتوکاڵ لە خودی ئەو ئامێرە هیچ و پووچانەوە سەری بەتراکتۆر گەیاندبایە دەبوو هەتا هەتایێ خەون بەو موعجیزەوە ببینین. کۆمەڵگەی فەلاح کە سەروکاری گوزەرانی لەگەڵ سەرەتاییترین هۆی بەرهەمە و تێکەڵبوونی لەگەڵ سروشت و لەگەڵ ڕەوتی ژیاردا پلەی هەرە بەرەژێری کزی و بێ هێزیدایە دەقگرتنی بەقەپێلك و ناوەڕۆکی وجوودی مادی و مەعنەویی خۆیەوە لە چاو دانیشتووی شارستان دەچێتە پلەی (دەقاق گرتن) کە ئیتر ڕێی بیرکردنەوەی لە گۆڕینی ئاموور و گاسن لێ دەبەسترێ.. بە خەیاڵیدا نایەت نەریت و داب و دەستوور بەرەو چاکترییەوە ببات.. ناوێری دەستی ڕەفز لە جنۆکە و مێردەزمە بوەشێنێ.. پێی ناکرێ دڵ بگێڕێ بۆ

یاخیگەری و لە ستەم هەڵگەڕانەوە. ئەمانە هەموو لە لایەك: بەند نەبوونی کەسبەکەی فەلاح بە بەرژەوەندی فەلاحەکە دراوسێی بەجۆرێك لە جۆرەکانی دوورەپەرێزی و کنارگیری و گیانی تاکایەتی ڕادەهێنێت دەیکات بەو تاکە جەزیرەیەی لە تاکە جەزیرەی تەنیشتیەوە دابڕابێت و بەوشکانیشەوە نەنووسابێت. پێوەندیی فەلاح بەئاسنگەری شارەوە کە لە ساڵدا دوو سێ جار ئیشی پێی دەبێ پترە لە پێوەندیی نێوان خۆی و فەلاحەی دراوسێکەی چونکە ناتوانێ سەر لە ئاسنگەر نەدات بەڵام هیچ بەرژەوەندیێکی پەکی لەسەر فەلاحە دراوسێکەی نەکەوتووە، بەزۆریش لە دەمی دروێنەدا سەپانی دراوسێکەی داڵدە دەدات... بەدزیەوە گیسك و بەرخ لە پەرێزەکەی دەلەوەڕێنێ..

ئەم ناوەڕۆکە شەختەکردووە مردەڵەیەی بێ هەست و جووڵەی هاریکاری و هاوبەرژەوەندیی نێوان فەلاحان سەرەڕای دەردی خۆ خەفەکردن هەر خۆیەتی فەلاح ڕام دەکات بۆ بەر فەرمانی دەسدرێژکەر لە ملکدار و ئاغا و فیۆدال ئەگەرنا نەدەشیا ژمارەیەکی کەمی کۆمەڵ دوولنگانە بەسەر ملی بەشی هەرەزۆری کۆمەڵدا بهێنێت. ورەبەردان و تەسلیمبوونە وەها دەکات ئاپۆڕەی خەڵق هێندەی ڕانەمەڕ فەرمانبەری بەچکە ئاغا و بەگزادە بێ. هەرچی دەسدرێژکەرە بەپێچەوانەی فەلاح خەریکی کارێکە بریتییە لە جموجووڵ و بێنەوبەرە و لێخوڕین و نەڕاندن. بێگومان خامۆشبوونی هەزاران هەزار فەلاح بۆ ماوەی سەدان ساڵ لە فیز و نازی زاڵمانەی نامەردانەی ملکداری ژمارە کەم دەردێکی دەروونیی ناوەکیی کەسبی فەلاحەتی دواکەوتووە پتر لەوەی زۆڵە هونەرێك بێ لە ملکدارەوە فەلاحی پێ هێڕ و گێژ کرابێ. ئیمکان نییە قۆناخی ملکداری و فیۆدالیزم دیاردەیەکی حەتمیی مێژوویی بێ ئەگەر کەسبی فەلاحەت و گاجووت لێخوڕین فەلاحەکە لە خشتە نەبات بۆ بەر فەرمایشی ستەمکار چونکە لە حاڵەتی ورەبەردان و تەسلیمبوون و ملنان نەبێ قەپوقڕی لێ هەڵگەڕانەوە و بەدمدا هاتنەوە و دەست وەبەردان و کۆڵەمست وەشاندن و شمشێر هەڵکێشان، بەناچاری، دێتە کایەوە. ئەگەر کەسبەکە بریتی نەبێ لە تەسلیمبوون هەر لە سەرەتاوە لایەنی پەیدابوونی فیۆدال لە کۆمەڵدا نەزۆك دەبوو چونکە هەزار فەلاحەکە و دە فیۆدالەکە کوڕی یەك خاك و ئاووهەواو دەورووبەرن، ئەوەی جودایان دەکاتەوە جۆری خەریکبوونە کە جۆرێکیان، هەزار فەلاحەکە مەیلەو دەخەسێنێ جۆرەکەی دیکەشیان دە فیۆدالەکە دەکاتە قەمچی وەشێن. تۆ سەیری چۆن بەچکە فەلاح کە دەبێتە نۆکەری

ئاغا، وەك گورگ بەردەبێتە گیانی مەڕ، ئەویش بەپێی فەرمانێکی لە ئاغەوە بۆی دەربچێت بەردەبێتە گیانی هاو مەسلەکەکانی بەڵام هەر کە چەکی نۆکەرایەتیی دانا و گەڕایەوە قەپێلکی جووتیاری مێشەکزە لە لووتی دەرناکات.

نووسەرانی سەربە مادییەت و بیری شۆڕشگێڕ کە دێن لە مەسەلەی فەلاح و فیۆدال دەکۆڵنەوە، زۆر بەسەیری، ستەمی زۆردار و سەر کزەڵەییی ستەم لێکراو دەبەنەوە ڕادەی (قەزاوقەدەر) کە لێتۆژینەوە و بەسەرکردنەوە و لێپرسینەوە هەڵناگرێ. هیچ تاکێك لەو نووسەرانە نەهات لە خۆی بپرسێ ئەرێ بەڕاست بۆچی دەبێ بڕیاری مێژوو لە بارەی زۆرینەی (فەلاح) و کەمتاکورتی (فیۆدال) ئەوە بێ (کەم)ەکە هێزدار بێت و مڵك و دەسەڵات لای فیۆدال خۆ ئەمە دەبێتە گۆڕینی (ئاکام) بە (هۆ) چونکە دەبوو لەسەرەتاوە ئەو کەسەی لە دواڕۆژدا دەبێتە فیۆدال ئەویش وەك فەلاحی دیکە بێت لە لایەن پێکەوەنانی مڵك و دەسەڵات، ئیتر بۆچی دەبێ لە نێوان هەزاران فەلاحدا ئەم ئیمتیازەی مڵکداری و هێز بەچەند کەسێك بدرێت؟ بۆ تەنها لەوان بسەلمێندرێ؟ ئنجا هەر دەمێنێتەوە بپرسێ ئایا بۆچی دەشێ هەزاران فەلاح چاو بپۆشن لە عەمەلیەتی نارەوای ئەو غەسب و زۆرییەی کە فیۆداڵێکی تازە هەڵکەوتووی مام ناونجی خەریکە خۆی پێ دەکاتە میری سەربڕ؟ کە بووش بەمیری سەربڕ بۆ هەزاران فەلاح پشت بدەنە یەکدی و لێی هەڵگەڕێنەوە خاکی لە تووڕەگان دەکەن، بەنیسبەت کوردیشەوە ڕێ نییە بگوترێ حکومەتەکەی کە نوێنەری چینی زۆردارە پشتگیریی لێ دەکات چونکە کورد حکومەتی نەبووە، تەنانەت ئەگەر بۆ تەفسیری دەسەڵاتی فیۆدال هاناش ببرێتەبەر حکومەت دیسانەوە پرسیارێکی زلی بەقەدەر هەموو مێژوو یەخەمان دەگرێت لەوەدا بۆ دەبێ سەد هەزار فەلاحی وڵاتێك نەتوانن حکومەت دابنێن؟ بۆچی سەرلەنوێ دروستکردنی حکومەت ئیمتیازی (کەمایەتی) بێ نەك زۆرینە؟ هۆی بەرهەمهێنان و قۆناخی مێژوویی و بەرژەوەندی چینایەتی چ جۆرە پلانێکیان گێڕاوە دژی سەرلەبەری میللەت تا لغاو بخەنە زاریەوە و سەرقەمچیش بدەنە دەست کەمایەتی؟ خۆ ئەگەر بشگوترێ هەزاران فەلاحەکە لەو سەردەمە کۆنانەدا ڕێیان نەبوو یەکدی ببینن و تێك بگەن دژی فیۆدال، ئەوسا بەم قسەیە (خەباتی چینایەتی) لە بنەڕەتەوە هەڵدەوەشێتەوە و لزووم بەڕەخنەکەی کاك ئەمیر نامێنێ.. وەك دەبینیت سەرلەبەری دیمەنەکە لە کاری جادوو و ئەفسوونی ساحیر دەکات نەك بڕیاری مەنتیقێکی کە نووسینەکەی ئەمیر لە تیۆری مادییەوە پێمانی ڕادەگەیەنێ.

وابزانم سیحرەکە بەم جۆرەی خوارەوە شەرح دراوە بەتاڵ دەبێتەوە:

وەك گوتم لە کەسبی فەلاحەتدا جۆرێك بێ هەستی و سڕبوونی لایەنی هاریکاری هەیە ڕێ دەدا بەتێککردنەوەی دوو ڕووداوی مەلعوون کە وێکڕا دەبنەوە لەعنەتی مێژوویی، یەکەمیان ئامادەییی کەسبی فەلاحەت بۆ فەرمانبەرداری دووەمیان هەل وەرگرتنی ستەم دۆست لەو ئامادەبوونەدا بۆ خۆبەسەردا سەپاندن. ئەگەر لەجیاتی کەسبی فەلاحەت کەسبی ڕاو بنەمای ئابووری کۆمەڵگە بێ زۆردار پەیدا نابێ چونکە ڕاوکەر بەند نییە بەزەوی و گارەش و گاسنەوە، بەسەر پێیانەوە وەك ڕێوی و کەروێشك شاخە و شاخ و دۆڵا و دۆڵ تێ دەقووچێنێ دەستی زۆردار و زۆرنەدارای ناگاتێ. ئنجا ئەگەر سەرنجێکی حاڵ و باری ڕەزەوانی و باغەوانی بدەین دەبینین ئەویش هێندەی فەلاحەت ملکەچ نابێ بۆ زۆردار چونکە: (١) بەرهەمی درەخت چەندین ساڵ بەدوای ناشتنی نەمام دەوەخرێ و خزمەتی هەمیشەکاتی دەوێ (٢) بایی ئەرزی یەك بەرەجووت لە فەلاحەتدا کە یەك فەلاح پێوەی خەریك دەبێ، ئەگەر ببێتە ڕەز و باغ چەند باغەوانێکی دەوێ. (٣) مێوە بۆ خۆی خەڵق تێر ناکا دەبێ بە دەغڵ بگۆڕدرێتەوە سەرێشەیەکە بەزۆرەملێ و چاوسوورکردنەوە زەحمەت بچێتە سەر. (٤) بەسەر ڕاگەیشتنی مێوە لە لایەن فیۆدالەوە چ مێوە بەدارەوە بێ و چ لە مشتاغدا بێ و چ لە سەفەری ساغکردنەوە و فرۆشتنی بێ لە زەحمەت زەحمەتترە. (٥) هەرچی ئەرك و مەسرەفێکی جووت و باربەر پەیداکردن و ئاودان و خزمەت ... هەیە دەچێتە ئەستۆی بەشی هەرەزۆری ڕەز و باغ هی ڕەزەوانەکە و باغەوانەکە بووە و هێندەی فەلاحەت زۆرداری بەخۆیەوە نەگرتووە. بێگومان کە حاڵی فەلاح لە چاو حاڵی باغەوان لەو پلە بەرەژێرەی بێ چارەییدا بێ هەر بەجارێ لە چاو دانیشتووی شارستان قسەی لێوە ناکرێ. ئنجا کە ئەم سڕی و بردەبارییە لە کەسبی فەلاحەتدا بنەمای لغاو قبوڵکردن بێ لە خۆوە دیارە بەدرێژکێشانەوەی ڕۆژگار دەسەڵات و هێز و ملك و پایەی قەمچی وەشێن پەرە دەستێنێ بێ ئەوەی لە لایەن فەلاحەوە ڕێی لێ کوێر بکرێتەوە. کەسێك خۆی قەمچی وەشێن بێ دەتوانێ ڕێ لە قەمچی وەشێن ببەستێ. هەر بۆیەیشە سەدان ساڵ بەسەر وڵاتێکدا تێ دەپەڕێ بێ ئەوەی هەرای فەلاحانی تێدا ڕوودابێت. هەر چونکە سڕی و بێ هەستیش لە فەلاحەتدا هەیە بزووتنەوەی نارەزامەندانەی فەلاح بەند دەبێ بە بەرەوپێشچوونی شارستانەکان بەخۆیان و ڕابەرە فکرییەکانیانەوە بۆ ڕێکاری بیری نوێ و یاخیبوون. هەر ئەو سڕیەیشە دەبێتە ماکی ڕێ نیشتنی ترسی

زۆردار و پۆلیس لە فەلاح، خۆ ئەگەر پیاوی سەربە ئاین دەسەڵاتدار بێ جووتە ترسی دین و دنیا بە بەریەوە هەیە فەلاح بهاوێژێتە باری خەوی مەغناتیسییەوە. ئەم قسانەم تەنها لە لایەنی سڕی و ملکەچیی کەسبی فەلاحەت دەدوێن و ناگەنە باسی ئیمکان نەبوونی پێکەوەنانی حکومەت لە لایەن فەلاحەوە چونکە ئێرەکانە جێی ئەو باسە نییە، تەنها ئەوەندە دەڵێم کۆمەڵگەیەکی فەلاحی کەوا بەدرێژایی هەزاران ساڵ بارێکی کۆمەڵایەتی وەهای نەبووبێ تاکە یەك خوێندەوار پێ بگەیەنێ چۆن ئەو بازە بەرینە بەسەر واقیعدا دەهاوێ کە بەولای مومکینەوە بیگەیەنێتە ڕێکاری زۆر بەرزی دامەزراندنی حکومەت؟ چۆن؟ کەی؟ ئەم تێبینییانە و هەرچی باری بێ ئەژماری دیکەش هەیە لەوانەی ژیانی دەشت و دەر بەرەو داوەستان و خامۆشییەوە دەبەن تێکڕایان لەبەر سێبەری دیاردەی پەیدابوونی لووتە هەرەمی لەمەوبەر باسکراودا دەدرێتەوە پاڵ سڕی و بێ هەستیی فەلاحەت و تابلۆی قەمچیکاری تەواو دەکەن.

ڕەنگە بگوترێ ئەم تێبینییانە ئەگەر ڕاستیش بن دەخلیان نییە بەسەر کاکڵی پرسیاری نێوان فەلاح و فیۆدال کە ستەمکارییە، لە وەڵامی قسەی وەهادا کە خۆم لە جیاتی ڕەخنەگر بەرنگاری خۆمی دەکەم دەڵێم:

١– لە لایەن ستەم و دادەوە:

أ– لەوەتەی کۆمەڵایەتی پەیدا بووە واتای داد و ستەمی لەگەڵ خۆیدا هێناوە کە ئەمیش دیاردەیەکە لەگەڵ هەمەوو مەلعونیەتی خۆیدا، ئادەمیزاد لە گیانەوەران جودا دەکاتەوە چونکە یەکدی خواردن و یەکدی لە ناوبردنی جانەوەران کاری فەرمانی سروشتە بێ ئەوەی فکرەی داد و بەزەیی و ئاکار لەوەدا زابێتەوە مەگەر مرۆڤ مەسەلەکە لە جانەوەر بدزێتەوە بۆ بەر تیشکی داد و ستەم و کۆمەڵایەتیی خۆی کە ئەویش کارێکی نەزۆك و بێ لزوومیشە ..

ستەم لە مێژووی مرۆڤدا وەك دڕندەیی لە جیهانی جانەوەر، گەلێك بەولای فکرەی (تناقض)ەوە دەڕوات و لەویش وێرانکەرترە بەتایبەتی لە کۆمەڵایەتیدا، کە ئەگەر بەدکاریی نێو کۆمەڵایەتی بەند بوایە بە (تناقض)ەوە بەشێکی زۆر لە دزێوی و دڕندەیی و وێرانکاری کە ڕووپەڕەکانی ڕۆژگاری مرۆڤیان پڕ کردووەتەوە لە بنەڕەتدا ڕوویان نەدەدا چونکە ئەو بەرژەوەندەیان تێدا نییە کە دوو لایەنی (تناقض) لە سەری بەشەڕ دێن.

ب– هەرچەند ستەم کەم بێ و زۆر بێ هەر ستەمە بەڵام فەرمانی بەیەکەوەژیان و هەڵکردن لەسەر ئەوە هاتووە کە ستەمی عادەتی و دوور لە دڕندەیی خاڵەبەخش بکرێ چ لە پلەی فیۆدالیزم و بەرەوکۆنتر بێ چ لە پلەکانی دوای ئەوەوە بێ. بەنموونە دەڵێم ئەگەر لکەمێوی جیرانەکەت هاتبووە ئەمدیوی پەرژینی نێوانتان و ناوناوە هێشوویێکت لێ قرتاند لێت بەدەنگ نایەن کەچی دەستبردنت بۆ هێشووی ئەودیوی پەرژین ڕەنگە هەرات بۆ بنێتەوە. ئەم خاڵەبەخشکردنەش لەگەڵ دەسەڵاتداردا پتر بەکاردێت و جغزیشی فرەوانتر دەبێ تا ئەوەی ڕەنگە دەستدرێژکردنی دەسەڵاتدار بۆ پچڕینی هێشووە ترێی دراوسێکەی بۆی بەتەوازوع لە قەڵەم بدرێ. لەم گوتەیەشدا خۆت بەشایەد دەگرم، ئایا ئەگەر وەزیرێك و کاتبێکی بچووکی دایەرەی نفووس قەڵەمە پارکەرەکەت عەیبدار بکەن بەسەر کامیاندا دەنەڕێنیت؟ فەلاحی بەر لە دوو هەزار و سێ هەزار ساڵ و ئەم ڕۆژگارەش لە باشترین و گەشترین حاڵەتیدا نموونەیەکی هاوچوونی من و تۆیە و هەرگیز ناشێ ئەو بوختانە گەورەیەی وەپاڵ بدەین کە گۆیا پتر لە من و تۆ گوێ نەدەری دەسەلات و بێ دەسەڵاتیی دەسدرێژکەر بووە، بەپێچەوانە دە ئەوەندەی من و تۆ خاترانەی دەسەڵاتداری تێ خوێندووەتەوە تا ئەوەی پەندی (مەرحەبای براگەورە شەرابە) بنیشتۆکەی زاری فەلاحی سەردەمی فیۆدال بووە.

ج– دەستنیشانکردنی داد و ستەم لە هەر کارێکدا بێت دەدرێتەوە بەکێشانە و پێوانەی ئەو ڕۆژگارە و ئەو شوێنەی تێیدا ڕووی داوە. ئەم قسەیەش بەولای داد و ستەمەوە هەرچی سەربە کۆمەڵایەتییە لە ئاین، ئاکار، نەریت، ڕامیاری، ئابووری .. هتد دەگرێتەوە. کەس ڕێی نییە ڕەفتاری سەلاحودینی ئەییوبی و شەرەفخانی بدلیسی بخاتە بەر نیگای ئەم ڕۆژگارە، خۆ ئەگەر ڕێش درا نازاندرێ بدرێتە بەر کام نیگا: ئاین؟ قەومایەتی؟ چینایەتی؟ مرۆڤایەتی؟ دیمۆکراسی؟ بیۆرۆکراسی؟ ئنجا خاوەنبیرانی هەر یەکێك لەو تاقمانە لەوانەن لەسەر پرسیارەکە ڕێك نەکەون، تۆ ئەگەر ڕێت دا دوێنێ بەچاویلکەی ئیمڕۆ سەیر بکرێ نازانیت چی بکەیت باشە بەر لە چاویلکەی سبەینێ! دەبێ بسەلمێنین ئەو ڕەفتار و کرداری بەر لە ٥٠٠ ساڵ خەڵقی لێ ڕازی بوون ڕەفتار و کرداری پەسەند بوون هەرچەند بەلای مرۆڤی ئەم سەردەمە بەدترین

ناویش هەڵبگرن.

هەروەك ئێستاكە ڕێمان نییە گلەیی لە دانیشتوانی دێیەكانی نزیك عەقرە بكەین كە ڕازی نین كچانیان مایۆ لەبەر بكەن هەروەها ناشێ لە سەلاحودین توورە بین كە لە ئاینی لانەدا بۆ قەومایەتی وەیا سۆفی مرادێكی سەید سادق بەر لە ١٠٠ ساڵ شێخ پەرست بوو وەیا فەلاحێكی كەندیناوەی بەر لە ٣٠٠ ساڵ بەرەزامەندی ملْكانەی دابێتە ملْكدار. تۆ خۆت ئەگەر سەربە لایەنێكی ڕامیاری بیت هیچ لە خۆت نارازی نابیت ئەگەر رەخنەت لە كارە چەوتەكانی سەرۆكەكەت نەگرت لە زۆر باریشدا چاوپۆشینت لەو كارە چەوتانە دەبەیتەوە بۆ زێدە دڵسۆزی و بەرژەوەندبینیت ئیتر بۆ دەبێ فەلاحێكی كەرەواری بە لە ٢٠٠٠ ساڵ نەسەلمێن و نارەزا و ڕەخنەگر بووبێت. گەلێك لە ڕابەرەكانی ئەم سەردەمە بۆ ماوەی دوور و درێژ لە لایەن سوختەكانیانەوە لێیان دەسەلمێندرێ چەوت و چوێر بڕۆن. بەڵام هەر ئەو سوختەیەی نازی ڕابەری چەوت و چوێر دەكێشێ دەیەوێ لێی بسەلمێنین فەلاحی میدیایی بەگژ ئاغاكەیدا هاتووەتەوە.

د– هەروەك دۆزینەوەی باری ڕاستینەی داد و ستەم لە مێژوودا یارمەتیمان دەدات لەوەدا كە بەچاوی كراوەوە سەیری داد و ستەمی ئەم ڕۆژگارەمان بكەین، بەسەهەووچوونیشمان لەو مەیدانە كۆنەدا دەمانباتەوە بۆ بەسەهەووچوونی تازە بابەت (ئەگەر نەڵێم بەسەهەووچوونی لەحەدبەدەر) چونكە دیارە مرۆڤ لە ئاست درێویەكی ڕابوردووی كەس نەدیتوو هێمنتر و لەسەرەخۆتر دەبێ. ئەنجا ئەگەر پێداگرین لەسەر تاوانبارکردنی ئەو ڕابوردووەی كە بەلای خەڵقی لێرە بەپێشەوە بێ تاوان بووە هەر بەجارێ دەبێ دڵ و گوێی خۆمان دایەخین لە بیستنی عوزر و بەڵگەی ئەو هەڵوەستانەی كە لەم سەردەمەدا لێی ڕازی نین خەڵقی دیكەش گوێ نادەنە عوزر و بەڵگەیەكی لەسەر ئێمە دەكاتەوە. هیچ نهێنی ئاشكرا ناكەم لەوەدا كە بڵێم تەجرەبەی خەباتگێڕانی بەرە جوداكانی كوردی ئەم ڕۆژگارە هەمیشە بەردەوام بووە لەسەر یەكدی تاوانبارکردن.. لەسەر نەسەلماندنی عوزری ڕەوا .. لەسەر پووشكە بەچاوی خەڵقەوە دیتن.

لە تێكڕای ئەم چەند تێبینییە و هی دیكەی وەك ئەوانیش كە ئەگەر بەدوویان بكەوین درێژ دەخایێنن. دەردەكەوێ بەشێكی زۆری ئەم نارەزامەندییەی كە بیركەرەوەی مادی لە فەلاحی كۆنەوە بەرانبەر ملْكداری تێپەڕیوی دەبینێ لە ڕاستیدا

نارەزامەندیی فەلسەفەکەی خۆیەتی بەرانبەر فکرەی مڵکدارییە دەیکات بەدیاری بۆ مێژووی خەباتی چینایەتی.

٢ – لە لایەن بایەخی سازدانی خەباتی سەختی فەلاحی مێژوو دژی مڵکداری ڕۆژگارانی بەسەرچوو:

أ– بایەخی سازدانی ئەو خەباتە لە نوختەنیگای چارەنووسی ئادەمیزادەوە. بەلای باوەڕی منەوە جایەز نییە عاتیفە تێکەڵ بەواقیع بکرێ چ واقیعی کۆن بێت و چ هی سەردەم. دەبێ چی ڕاستە لە حازر و مێژوودا ئەوە بگوترێ، ئەویش هەر نەبێ لەبەر دوو هۆی زێدە گرنگ: هۆی یەکەم ئەوەیە ئەگەر ڕێ بە هەڵبەستن و دەستکاری درا دەچینە بارێك کە ساختەکاری وەها بتەنێتەوە لە هیچ مەیدانێکی کۆمەڵایەتیدا ڕاست و درۆ لێك نەکرێتەوە وەك دەشزانین ئاڵۆزی و تێك ئاڵقانی داوەکانی کۆمەڵایەتیی زێدە قەوغای سەردەم بەحاڵ لە ڕۆشناییی ڕاستیدا سەرەدەرییان لێ دەکرێ بێگومان لە نێو تاریکاییی درۆدا هەر بەجارێ دەبنە گرێپچکە. هۆی دووەم ئەوەیە کە چارەسەرکردنی دەردەکانی کۆمەڵایەتی لەبەر تیشکی دەسکرد و درۆزندا وەك نامومکینی لێ بەسەر دێت و دەچێتە باری تەداویی دەردی دەسکرد بەدەرمانی ساختە. ئەوەی ڕاستیش بێ فەلسەفەی سەربە سیاسەت یەکجار پێویستی بەخۆپاراستن لە هەڵبەستن هەیە چونکە وەك دەزانین، سیاسەت مامڵەتی بازاڕییە پتر لەوەی فکر و ئاکار بێ، هەرچی فەلسەفەیە لێی داوا دەکرێ خۆ بەڕاستییەوە بلکێنێ ئینجا کە فەلسەفە لەگەڵ سیاسەت یەکیان گرتەوە بەناچاری ئامانجەکانی سیاسەت دەبنەوە بەبنەمای لێکدانەوەی ئەو فەیلەسووفانەی پشتگیری لە سیاسەتەکە دەکەن، ئیتر هەر نادروستییەکی سیاسەتەکە هەبێت دەپەڕێتەوە بۆ ناو فەلسەفەکە. بەدوا ئەمەدا ماوەتەوە بڵێم ئەگەر لەو فەیلەسووفانە بشسەلمێنین کە سازدانی فکری ئەوتۆ چونکە خزمەتی بەرژەوەندی ئێستاکە دەکات عوزری هەڵبەستنیان بەدەستەوە دەدات خۆ ڕابوردوویەکی مردووی کۆن سەرقەبر نابێتەوە تاکو داخوازی سازدان و گونجاندنی فکری لە فەیلەسووف بکات. ئێمە نابێ بچینە بارێکەوە کە هەڵوەستی ئێستاکەمان هێز لە مێژووی درۆزن و دەسکرد وەربگرێ، دەبێ هەمیشە ئەو ڕاستییە بەچاوی خۆمانەوە بگرین کە تاکە یەك درۆی بنجی لە فکر و فەلسەفەدا یەك شریتەی درێژ و یەك ڕشتەی بەرین لە درۆیان بەدوا خۆیدا دەهێنێ ئنجا کە فکرەکەش بوو بەبنەمای ژیانی ئابووری و کۆمەڵایەتی دەبێ بۆ خاتری پاراستنی حورمەتی ئەو درۆیە لە

دەوراندەوریدا درۆبەندانێك سازبدرێ کە بەزانستی حیسابت سەلماند (٢ + ٢=٥) ڕێ نامێنێ بگوترێ (٥) نیوەی (١٠)یە چونکە (٢ + ٢) ناکاتە نیوەی (١٠)، ناشکرێ بگوترێ دەکات (٣+٢) چونکە بەپێی (٢+٢=٥) پتر بێ لە (٥)، خۆ مەعلوومە ناشکا (٦) ... ئنجا کە هاتین ڕابردووی کز و لاوازی ئادەمیزادمان کردە بورکانێکی یاخیبوون و هەڵگەڕانەوە و شۆڕش دەبێ خەریکی فێڵێکی چەندلایی بین، فێڵی یەکەمیان ئەوەیە کە بەچاوبەستەکێ وەها بکەین ئەو شۆڕشانەی پێشتر ڕوویان نەداوە و ئەو سەرکەوتنانەی دەردەست نەکراون جێگایان لە قەناعەتی خەڵقدا بۆ بکرێتەوە تاکو بزانن ڕوویان داوە و دەردەست کراون. هەڵبەت لەم مەیدانەشدا پێویستە هەموو داخوازییەکانی شۆڕشی بەردەوام وەك شەڕی چینایەتی و نەبوونی هێمنایی و هەبوونی دوشمنایەتیی ناوخۆیی و بگرە بەردە و بکوژە ببەستە لە مێژوودا سازبدرێ چونکە بەوانەوە شۆڕش و خەباتی بەردەوام پشتاوپشت بۆمان شۆڕ دەبێتەوە .. فێڵی دووەم ئەوەیە کە دەبێ بچینەوە بۆ مێژووی کۆن و لەوێوە خەریکی قوتکردنەوەی ئەو ماکانە بین کە دواتر لە سەدەی نۆزدەمدا فەلسەفەی خەباتی چینایەتییان پێ ببێتە دۆزراوەیەکی حەتمی. ئەم بەستنەوەی مێژووی کۆنیش بەداخوازییەکانی ڕاستبوونی فەلسەفەی چینایەتی دەگاتە پلەیەك کە ڕۆژگار سەرەوبن دەکات بەجۆرێك هەر دەڵێی لەسەرەتاوە فەلسەفەکە داهات ئنجا ڕووداوە کۆنەکان بوون بەڕاستگێڕی فەلسەفەکە. من بۆ خۆم لە نووسینی نووسەری سەربە چینایەتیم خوێندووەتەوە کە (مثنوی)ی جەلالەدینی ڕۆمی بیری مارکسایەتیی تێدایە. ئێستا لە بارێکدایین دەبینین بیریارەکانی فەلسەفەی چینایەتی لە ئاوێنەی فەلسەفەکەیاندا وێنەی (محەمەد و مەسیح و ئەسکەندەر و خەتی هیرۆغلیفی و مەنتیقی ئەرەستوو) دەخوێننەوە هەر دەڵێی بەلایانەوە کەمایەتییە بۆ نەزەرییەکەیان ئەگەر وەك قورئان لە (لوح محفوظ)دا لە ئەزەلەوە نەنووسرابێ.

فێڵی سێیەم .. کە ڕاستییەکەی، بەدوا چەندین فێڵی دیکەی گەورەدا دێت ئەوەیە کە دەبێ سەرلەنوێ بەڵگەی پێ سەلماندن ساز بدرێ بۆ ئەوەی کە هەرچی شۆڕش و بزێوییەکی مێژوویی ڕووی دابێ تێکڕای پێشەکی بووە بۆ پاڵدانەوەی بێ ورتە و بێ ڕەخنە و بێ بزێوی جەماهیر لە ژێر سایەی ڕابەرانی دەوڵەتی پرۆلیتاریادا، فەلاکەتی گەورەش لەوەدایە کە هەرچی جۆرە ناڕەزامەندییەکی لە تاك و کۆمەڵی ئەو (بەهەشتە) سەر وەدەرنێ ڕاستەوخۆ دەکرێتە ناڕەزامەندی لە چارەنووسی پرۆلیتاریا و مافی

گشتی و بڕیاری مێژوو چونکە ئەو ڕابەرانە بەپێی ڕاستی و پاکی و تەواوییەکی کە بۆ نەزەریـیـەکـەیـانـی دەسەپـێـنـن، لـە شێوەی (تحصیـل حـاصل)دا هـەمـوو ورتـەیـەکـی نارەزامەندی لە لایەن تاك و کۆمەڵەوە بەناپەسەندی و ناپاکی و خیانەت دادەنێن. ئەو حیکایەتە زۆر گوتراوەی (ڕەخنە و ڕەخنە لە خۆگرتن) لە سێبەری فەرمانی ئەوان ڕابەرانەدا بۆ هەموو خەڵقی خوارووی ڕیزی دەسەڵاتداران دەبێتە (مافی ڕەخنە لە خۆگرتن) کەرتی یەکەمی مەبدەئەکە کە (ڕەخنە گرتن)ە دەبێتە ماڵی حەڵاڵی ڕابەرەکان و بەس. تۆ کە لە ڕیزی ڕابەران نەبوویت ئازادیت لەوەدا هەموو عومرت ڕابوێری بەگوتنەوەی ڕاستبوونی بڕیار و هەڵوەستەکانی ئەو ڕابەرانە، دەشتوانی هەمیشەکات خۆت و کەسانی وەك خۆت بێ دەسەڵات بدەیتە بەر نووکە چەقۆی ڕەخنە و توانج و سەرکوتکردن هـەتـا دەگـەیتـە (قـارەمـانـەتـی) لـە خۆشکـاندنـەوەدا بـەتـەواوی وەك ئەو (صوفی)یە زلانەی لە (هتك النفس)دا تێ هەڵدەکشن بەرەو پلەی (ورشە – اشراق) .. چـی تـازەش گـوتـم ئـەلـفـوبـێی ئـەو بـابـەتـەیـە .. ئـنـجـا لـەبـەر تیشکی ئەو ڕاستییە ئاشکرایانەدا هەڵبەستی شۆڕشی فەلاح دژی فیۆدالی بەر لە سەدان و هەزاران ساڵ لە نوختەنیگای چارەنووس و بەرژەوەندی ئادەمیزادەوە کارێکە بەرەواژ و ناپەسەند و دوور لە چاکەی تێکڕای خەڵق بەتایبەتی چینی چەوسێنراوە کە بەتەمایە بەدوای هـەزاران سـاڵـی بـێ دەسەڵاتـیـی نـاچـاریـدا بـتـوانـێ بـەدڵـی خـۆی بژیت، کـە دەشڵێم (بەتایبەتی چینی چەوسێنراوە) لەوەوە دێت کە وا بەهەمەحاڵ چینێك لە ڕابەر و پێشەوا و قسەڕۆیشتووان هەر دەبن وەك دەسەڵاتداری کۆن بەدڵی خۆیان بژین، دەمێنێتەوە پەرۆش خواردن بۆ چینی ژێرەوە کە دەبێتە وارسی چینە ژێردەستەکانی مێژوویی.

ب– بایەخی سازدانی ئەو خەباتە لە نوختەنیگای چارەنووسی کوردەوە:

لە پێشەوە دوو تێبینیی ڕوونکەرەوە هەیە دەبێ بگوترێن:

تێبینیی یەکەم ئەوەیە کە سازدانی خەباتی سەختی فەلاح لە مێژوودا بەناچاری دەکێشێتەوە بۆ سازدانی فیۆدال تاکو ئەو خەباتە یەخەگیری بووبێت. قسەش لەگەڵ مێژووی کوردە کە بەلای منەوە ڕێی نەبووە (فیۆدال) پێك بهێنێت ئنجا ئەگەر لە مێژووی ئەو میللەتانەی فیۆدالیان هەبووە خەباتی چینایەتیی فەلاح ئەو سەخت و خـەسـتـە نـەبـووبـێت کـە نـەزەریـیـەی چـیـنـایـەتـیـی سەردەم داوای دەکـات دیـارە لـە ڕابوردووی کورددا (وەك تحصیل حاصل) خەباتی فەلاح لە خۆوە دادەبەزێ بۆ ئەو

ڕێکـاره واقـیـعـیـیـه زۆر بـێ هـێزەی کـه لـه مـێژووی فـەلاحـی کـوردا دەیـزانـیـن و پـاشمـاوەیشمـان دیت تـا ساڵـەکـانـی دوای جـەنگی دووەم. چـەند خـۆش دەبـوو، ئـەو نووسـەرانەی کە لە سەر ڕووی کاغەز فیۆدالی کورد خەڵق دەکەن بیانتوانیبایە هـەر لـەسەر ڕووی کـاغـەز فـیـۆدالـەکـەیـان بکـردایـە حکومـەت و دەوڵـەت بـۆ کـوردی لـێره بەپێشەوە، بەوەشدا خەباتی قەومایەتییان لە کۆڵمان دەکردەوە و خەریکی ڕێکخستن و بەرەوپێشبردنی کۆمەڵایەتیمان دەبووین.. نووسەرانی سەربە چینایەتی با بیرێك لەو پـێشنیـازە بکـەنـەوە و قـۆڵ و بـاسکـی خـەبـاتـی بـەدواکـاتـەوە لـە مێژووی ڕابـردوومـان هەڵماڵن و دەوڵەتێکمان بۆ سازدەن... تێبینی دووەم ئەوەیە کە خۆم لە جیاتی خوێنەر دەیهێنمە بەرچاو: کوردم جودا کردەوە لە تێکڕای ئادەمیزاد بەوەدا کە نەهاتم لەبەر تیشکی بایەخی هەڵبەستنی خەباتی چینایەتی و فەلاحی تێکڕای ئادەمیزاد سەیری چـارەنـووسی کـورد بـکـەم، هـەر دەڵـێی لـێرەدا کـوردم (ئـادەمـیـزاد بـەدەر) کـردووە. ڕاستییەکەی، کورد لە زەمینەی باسی فیۆدالدا ناچێتە ڕیزی ئەو میللەتانەی فیۆدالیان هـەبـووە و لـەو ڕێگـەیشەوە گـەیشتوونـەتـە مـافـی چـارەنووسی نـەتـەوایـەتـیـی خـۆیـان. بێگومان باسی کورد لەگەڵ ئەو میللەتانەش ناکرێ کە هێزی دەریاییان هەبووە چونکە کورد ئەو هێزەی نەبووە.. لە باسی فڕۆکەوانانیش باسی کورد ناکرێ.. لەگەڵ ئەو میللەتانەش باس ناکرێ کە کۆڵێج و زانکۆیان هەبووە.. کە سەرەك وەزیران و قۆنسلیان هەبووە.. چوونەتە قوتبەکان.. فابریقەی دەرمانیان دروست کردووە.. قسەش لێرەدا فیۆدال (دەرەبەگ)ە نەك مڵکداری. ئەمە لە لایەن (بوون و نەبوون)ی ڕووتەوە کە چاوتێبڕینێکی بەپەلە لە ڕابردوومان بۆمانی دیار دەخات. کە بێینە سەر لایەنی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری پرسیارەکە لە ڕووی بوون و نەبوونی بەرژەوەندی قەومی لە هەڵبەستنی ئەو فیۆدالە لە دایك نەزاوەدا، ڕەچەی لێرە بەدواوەی ئەم نووسینە، بەکورتی، بایی ئەوەی ببێتە ڕاڤەی خاڵی ب– لێی دەدوێت:

ئـەو مـیـلـلـەتـانـەی بـەمـافـی نـەتـەوایـەتـیـان گـەیشتـوون لـە ڕووی تـێوەڕامـان لـە ڕابردوویانەوە بەدوو بەشی سەرەکی دابەش دەکرێن: یەکیان ئەوانەن کە لەبەر تیشکی تیۆری قۆناخە مێژووییەکانی بیری مارکسدا نەك هەر مێژوو دەخوێننەوە، بگرە پەتاتەش دەچێنن و بووکەشووشەی منداڵانیش دروست دەکەن، بەناچاری و لە شێوەی حەتمیبوونی بانگی موسڵمانان و ناقووسی دیانان بەسەر و پۆتەراکی فیۆدالی زاو و نـەزاودا دەدەن و مـێژووی پـێ دەئـاخـنـن. وا دەزانم تـەنـهـا سوودێکـی لـەوەدا هـەبـێ

بتەوکردنی ئەو تیۆرییەیە کە ڕێژیمی ئەو دەوڵەتانەی لەسەر هەڵستاوە، لەوە بەولاوە هەڵنانی فیۆدالێکی نەبووبێت بۆ ئەوەی بەدەمەتیغی نەزەرییە کوناش کوناش و سووژناژۆ بکرێ ڕەنج بەخسارییە و بەس. فیۆدالێك لە عنەتبار بکە کە هەبووبێت و تاوانباریش بووبێت، لە هیچە قوتی مەکەوە بەخۆڕاییش تاوانباری مەکە.

بەهەمەحاڵ ئەو ولاتانەی بەمافی نەتەواویەتییان گەیشتوون لەو ڕەنج بەخەسارییەدا شیرازەی دەوڵەتیان لێ هەڵناوەشێتەوە. گریمان ئەویش وەك جنۆکە دەرکردن لە کلێشەی شێتی ولاتی خۆمان بێت کە باغەڵ بڕە شەعبەدەبازەکان بەزەبری قەمچی لە ژێر ناوی (سووژن، مەشکەڕەق، قوڵەشین ..) دەریان دەپەڕاندن و شێتیشی پێ چاك نەدەبووەوە، مەگەر بۆ ماوەی چەند سەعاتێك کە ترسی قەمچی خامۆشی دەکرد بۆی بەچاکبوونەوە حیساب دەکرا. بەڕاستی ئەو ولاتانە ئەو زەرەرە نابینن کە میللەتێکی بێ کیان و سامان بەلاساییکردنەوەی ئەوان پاڵەوان پفی لە هەڵنان و کوشتنەوەی فیۆدالی نەزاو دەکات و خەباتی خۆی تێدا بەفیڕۆ دەدات ..

دووەمیان ئەو میللەتانەن کە لەبەر تیشکی هیچ نەزەرییەیەکی قەراردادە نەمێژوو و نەواقیع ناخوێننەوە، بیرکەرەوە و فەیلەسووف و مێژووناسەکانیشیان بایی فلسێك گوێ نادەنە بیروڕای سیاسییەکانیان ئەگەر قسەیان لە باسی سەربە کۆمەڵایەتی و مێژوو و فەلسەفە.. و .. وەکرد، حکوومەتیشیان لەسەر بنەمای (عەقیدە) هەڵناستاوە تاکو فەلسەفەیەکی ڕەسمی وەکو مارکسیزم لێیان ببێتە ئینجیل. بەنموونە سەیری حاڵ و باری سویسرە و فنلەندە بکە و ببینە باسی فیۆدال و ئابووری و ئاین و حکومەت و هەموو بوونەوەر لە لایەن نووسەرانیانەوە چۆن دەکرێ. لەو تەرزە ولاتانەدا بیروڕای هەمەچەشنە لە بارەی هەموو باسێکەوە، بگرە لە یاری فوتبۆڵ هەتا دەگاتە کەشکەلانی فەلەك، لە خوێی چێشت باوترە هەر چۆنێکیشی لێوە بدوێن تێیدا خەسارەتمەند نین چونکە باسەکان بەقوربانی ئیستاکەیان دەکەن بەو واتایەی کە خۆیانی پێ ڕوون دەکەنەوە نەك قوربانی لە حازرەوە بۆ ئەو باسانە پێشکەش دەکەن. ڕەنگە لە واقیعیش دوور نەکەوتبێتمەوە کە بڵێم چی ڕابردووی سەدان ساڵی دواییە لەو ولاتانەدا وەها ڕوون و ئاشکرایە و بەجۆرێك تۆمار کراوە لەوانەیە باسی ولاتێکیان شایەدی ڕاستبوونی لە ولاتێکی دراوسێی چنگ بکەوێ. نابێ فکریش بۆ ئەوە بچێ کە گۆیا بەپێی حوکمی ڕێژیمی سەرمایەداری لەو ولاتانەدا گۆشەنیگای حکوومەتەکانیان کە نوێنەری سەرمایەن لە باسەکاندا جێگیر دەبێ چونکە فکر و فەلسەفە لەو ولاتانەدا

دابەش بووە بەسەر چەندین قوتابخانەدا هێندەش ئازادی لە بیروباوەڕ کە تەدەخولی حکومەت بەلایانەوە وەهم و وڕێنەش دەرناچێت، عەیبێکی هەیانبێ ئەوەیە کە ئەو قوتابخانانە تا ڕادەی قالّب پێوەگرتن پەنجە لە بیروڕا گیر دەکەن.

حیسابی کورد لە هەڵبەستنی فیۆدال و فەلاح بەگژەوەنانی، بۆ لای هیچ کامێك لەو دوو نموونەیەی سەرەوە ناچێتەوە چونکە نەکیانی هەیە خەسارەتی ڕەنج بەفیرۆدانی ئەو هەڵنان و هەڵبەستنەی لە مەیدانی دیکەدا پڕ بکاتەوە، نەمێژووشی وەها روونە دەمەتەقە لەسەر باسەکانی پەیدا نەبێ، نەقوتابخانەی ئازاد و هەمەچەشنەشی هەیە مونافەسە لەسەر دۆزینەوەی ڕاستییە مێژووییەکان بکەن. هەموومان دەزانین لەوەتەی لە دوای جەنگی دووەمەوە فکری کورد بۆ باسەکانی سەربە مێژوو و کۆمەلآیەتی و ئابووری و فەلسەفە و هونەر کراوەتەوە، بەزۆری و لە ڕادەبەدەر بەزۆری، لە کولانەی مارکسیزمەوە سەیری ئەو مەیدانانەی کردووە و هەمووشی داوەتەوە بەبڕیاری (سیاسی) کە لە سەرۆکایەتیی کۆنە ئینتەرناشنالەوە دەردەچوو. هەرچەند ئەم ئینتەرناشنالە دەوریشی بەسەر چووبێت، لای مارکسیستی کورد هەر زیندوو بووە و هەمیشە ویستوویەتی خەباتی کورد گرێ بدا لە بەرژەوەندی ئومەمیەت هەرچەند ڕۆژەك لە ڕۆژان لە ڕووی بەرژەوەندەوە کورد لە ئومەمیەتدا بە (ئوممەت) نەژمێرراوە و تێ نەخوێندراوەتەوە چونکە ڕابەرەکانی ئەو بزووتنەوەیە لە حیسابکردنی کورد بە بەشێکی ئومەمیەت ڕووبەڕووی هەڵوەستی ئەوتۆ دەبوون لەگەڵ هێزەکانی دوژمن بەکورد کە بەلای ئەو ڕابەرانەوە سەرێشەی بێ لزوومی بۆ دەنانەوە، خۆ کوردیش نە ئەو هێزە بوو دڵ ڕاگرتن هەڵبگرێ و نە تووڕەش دەبوو لە دڵ ڕانەگرتنی. بەنموونە ساڵێکیان کۆبوونەوەیەکی میللەتانی ئاسیا و ئەفریقا لە قاهیرەدا بەسترا، بەپێی ئەوەی کە مامۆستا زەبیحی بۆی گێڕامەوە نوێنەرانی (میللەت)ی کوردیش خۆیانیان بۆ هەڵکوتا بەڵام چەندی کردیان نەیانتوانی لە دەرگای باڵەخانەی ئاهەنگەکە ئەودیو ببنەوە بەنامەی ئەوەی کە کورد حکومەتی نییە. نوێنەرەکان چەندێکی گوتیان براکان، هاوڕێکان ئەمە کۆبوونەوەی میللەتانە نەك حکومەتان، دادی نەدان و دەرکران. تا ئێرە گاڵتەکردنێکی مزرۆکە بە (ماهیة)ی (میللەتبوون و ئاسیاییبوون) لە هەست و زمانان گەڕا. بەڵام کە برا ڕەشەکانی ئەمەریکا هاتن و وەك قارەمان بەچەپڵەڕێزان پێشوازییان لێ کرا گاڵتەکە سنووری مزرایی و ترشایی و تالآییی تێ پەڕاند چونکە ئەو براڕەشانە هەروەك حکوومەتیان

نەبوو نەئاسیایی بوون و نەئەفریقاییش.. بەندوباوی (ماهیة، عرض، ژێرخان، ژوورخان، فەلسەفە، حەقیقەت ..) هەموویان جێگەیان چۆڵ کرد بۆ (ماهیة)ێك کە چ پێوەندیی بەئاسیا و ئەفریقا و مافی میللەتان و ئازادی و دادەوە نەبوو، ئەویش بریتی بوو لەو بەرژەوەندەی کە سەرۆکایەتیی ئومەمیەت لە حازربوونی ڕەشەکانی ئەمەریکای ڕەچاو دەکرد بۆ تاکە مەبەستی زڕاندنی ناوی ئەمەریکا (سەد جاران ڕووی سیاسەتەکەی ڕەش بێ). لەو ڕووداوەدا کە کورد بیتاقەی (ماهیة)ی (میللەتبوون و ئاسیاییبوون)ی پێشکەش بەدەرگەوانی ئاهەنگەکە کرد هێندەی ئەسکیمۆی ئەلاسکا دەستبەتاڵ مایەوە.. کاشکی (عرض)ێکی زێدە بێ بایەخی بەدەستەوە دەبوو پێی بچێتە ناو ئاهەنگەکە ئیتر خوای دەکرد هەرچی (عرض و ماهیة)ی دنیا هەیە تێکەڵ دەبوون.

هەڵبەستنی قەڵافەتی فیۆدال لە مێژووی کورددا بۆ ئەوەی خەباتی چینایەتیی فەلاح بەرەنگاری ببێت و بەمەشدا بەراتنامەی ڕاستبوونی تیۆری چینایەتی و (تناقض) قامکێکی کوردیشی لێ بدرێت لە واقیعی خەباتدا دەبێتە ئیمزاکردنی سەنەدی کۆمپیالەی قەرزداری، چونکە بەدرێژاییی هەموو ئەو ڕۆژگارانەی کە بەلای فەلسەفەی چینایەتییەوە دەستی پرۆلیتاریا بەدەسەڵاتی حوکم ناگات هەرای نێوان چینەکانی کورد دەبێتە درێژەکێشانێکی ئاسایی و بەدیهی و بێ دەمەتەقەی خەباتە مێژووییەکەی کە ئەرکی هەڵبەستنی بۆ کێشراوە، ئەوساش خەباتی قەومایەتی کە لە ڕاستیدا دەبێ پرۆلیتاریای کورد بەشی هەرە بنجیی بێت لە خۆوە دەپوێتەوە و دەچێتەوە و وجوود و ئازادی و سەربەخۆییی خۆی دەدۆڕێنێت و لە باشترین و گەشترین حاڵەتیدا دەبێتە سێبەرێکی سارد و سڕی شەڕەچەپۆکێی ناوخۆیی کە ئەویش هەر سێبەرێکی سارد و سڕی خەباتی ئومەمی دەبێت چونکە بزووتنەوەی چینایەتیی کورد هەمیشەکات و بەوپەڕی دڵگەرمییەوە خۆی لە قەبەڵ ئومەمیەت کردووە و هەتا بۆی کرابێ بەناوی پاراستنی یەکیەتیی خەباتی چینایەتی لەو وڵاتەی کوردی تێدا دەژیت پرۆلیتاریای کوردی کردووە بەپاشکۆی پرۆلیتاریای ئەو وڵاتە و هەموو جۆرە بزووتنەوەیەکی سەربەخۆی کوردی بە (انفصالیة) دانـاوە و بەکوتەکی دەستی ئیستعماری حیساب کردووە. وەها دەبێ باری ناچاری و بێ دەسەڵاتی و لێقەوماوی تاکتیکی وەهای پێ بەکاربێنێت بتوانێ لە سایەیدا هەناسە هەڵێنێت، بەڵام تا ئەو ڕۆژەی دان بەسەربەخۆییی سەرلەبەری خەباتی کورددا دێنێت و پێش ئومەمیەتی

دەیـەخـێـتـەوە تـاکـتـیـکـی ئـەوتـۆیـی وەك کـە خـۆیـان دەڵێن (بـەنـدیـخـانـە ئیستگەی حەسانەوەیە) ئەمیشیان هەر پشوودانی مێوانە لای خانەخوێی سەر ڕێگەی قافڵە .. تۆ واز لە مێژووی دوور و بەسەرچووی بهێنە و سەیری ئەم ڕۆژەی ١٠–١١–١٩٨٢ (کە ئـەم دێرانـەی تـێدا دەنـووسم) بکـە چـۆن جـوداکـردنـەوەی (چـیـنـایـەتـیـی کـورد) لـە (قەومـایەتیی کورد) دوای وەرگەڕانی تەختی (محمد رضا پهلوی) لە ئێران وەهای کرد کە یەخەگرتنی بێ کات و بێ جێ و بێ لزووم و بێ سوودی مڵکداری کورد لە لایەن چـەپـڕۆیـانـەوە مـڵـکـدارەکـانـی کردە دیـاری بـۆ حکومـەتـی تـاران دژی بـزووتـنـەوەی کوردایەتی لە ئێران. من دڵنیام لەوەدا چەپڕۆیەکان دەیانزانی دەرکردنی مڵکداری کـورد لـە لایـەن ئـەوانـەوە فـەلاحـەکە مڵکدار نـاکـات ئـەگـەر دەسـتـی حکومـەتـی تـاران نەبەستن و کوردستان ئازاد نەکەن، دەشیانزانی نەدەتوانن دەستی حکومەتی تاران بـبـەستن و نـەکـوردسـتـان ئـازاد بـکـەن. ئـەوان لـە کولانـەی فـەلسەفـەی چـینـایـەتـی و تـێوەرامـانـی ئـومـەمـیـەتـەوە دەجـمین و دەجـووڵان و حـیسابـێکـیـان بـۆ بـەرژەوەندی ڕاستینەی فەلاحی کورد نەکردبوو هەروەك لە کدوولەی تەڕیشدا چ حیسابێکیان بۆ بـەرژەوەنـدی (کـوردایـەتـی) بـەدڵدا نـەهـاتبوو بـەتـەواوی وەك ئـەو مسڵـمـانـە ڕاست و دروستەی کە لە سبەینەی زستانی شەختە کردوودا بەئاوی بن بەستەڵەك دەسنوێژ دەشوا مەبەستێکی دنیایی، نەکورد و نەعەجەم، بە بەرچاوەوە ناگرێت و دڵی بۆ بەهەشتی دوای مردن بەرداوە .. وەك بەهەشتی ئومەمیەتی چەپڕۆکە، دەشبێ لێرەدا دوو تێبینیی بچووك ڕەچاو بکەین، یەکەمیان ئەوەیە کە دەسنوێژەکە ئەگەر برك و قۆڵنجیش بەنوێژکەرەکە بکات زەرەر لە کوردایەتی نادات و قازانجیش بەحکوومەتی تـاران نـاگـەیـەنێت. دووەمـیـان ئـەوەیـە کە بـەهـەشتـی ئـیمـاندار بـەڵێنی دوای مەرگە، تەجروبـەی سیاسی و ئابووری و چینایەتی و قەومایەتی کە تێ دەشکێن و ئاکامی بەرەواژ بەدەستەوە دەدەن ناتوانن بۆ نوێژکەر ببن بە بەڵگەی هەڵەبوونی ئیمانەکەی وەك بەڵگەی هەڵەبوونی ڕێبازە دنیاییەکان بەدەستەوە دەدەن و لێیان چاوەڕوان دەکرێ (ئەو ڕێبازانە) ڕێنماییەکی ئەهلی دنیا بکەن. دوای لادانی محەمەد ڕەزا و گـەڕانـەوەی بـرا کـوردە پـەنـابـەرەکـانـی ئـێران لـە عـێراقـەوە بـۆ کـوردسـتـانـی ئێران نوێنەرێکیان سەری لێ داینەوە.. ئەو قسانەم لێ بیست کە لە دوای ڕاپەڕینەکەی ١٩٤٨ (وثبة) چـەپـڕۆیـەکـانـی کـوردی عـێراق بـاڵـەفـڕەی لـە خـۆبـایـیـبـوون و بەسەهووچوون و چاو ئەبڵەق بوون وشکە سەرخۆشییان پێوە دەکردن. (٣٢) ساڵی

ڕەبەق لە تەجرەبەی تاڵی تێشکان و ماڵکاولی و ڕەنج بەخەساری و نابووتبوون، هەر لە (١٩٤٨) وە تاکو (٩٨٠) چەپڕۆی کوردی لە واقیعی خۆی و خەباتەکەی شارەزا نەکرد چونکە لە پشت چاویلکەی فەلسەفەکەیەوە واقیعێکی ئەوتۆ دەبینێت پێوەندیی بەکورد و مێژووی کورد و باری مادی و مەعنەوی ئێستاکەی کوردەوە نییە، یەکسەر لە ئاوێنەی سازدراوی نەزەرییەدا وێنەیەك دەبینێت وەك ئەوەیە لە چلەی زستاندا ترێ و هەنجیری گەیشتوو بەدرەختەوە ببینێت .. هەر جارەش کە دەستی بۆ دەبات لە جیاتی میوەیەکی کە وجوودی نییە چقڵی لە پەنجەکان دەچێت بەڵام هەمیشە دڵی خۆی بەوە تەسکین دەکات کە ئیمپریالیزم و فیۆدال و بۆرژوا و کۆنەپەرستان ترێی لێ دەگۆڕن بەدرووە.. بەلای باوەڕی منیشەوە ڕۆژەکیان کە چەپڕۆکە بگاتە دەسەڵات بەر لەوەی مڵکدار بنەبڕ بکات کۆنە خەباتکەری بەرەی یەکگرتوو لە ناو دەبات، چونکە ئەوانیش هەر بەپێی نەزەرییەی سەربە چینایەتی بەشێکن لە بەرهەڵستی پێش هەنگاوی پرۆلیتاریای کورد و کاروانی تێکڕای ئادەمیزاد بەڵام بەشێکی چالاك و خاوەن ناو و شۆرەت لە خەبات و شۆڕشدا کە ئیتر چاو لێپۆشین و لێ ڕاوەستانی، خەتەرتر دەبێ لەوەی مڵکدار و پارەدار بۆماوەیەك هەناسە هەڵێنن، بەڵگەی ئەم ڕاستییەش هەموو مێژووی خەباتی ئەم چەپڕۆیانەیە یەکێك لەو بەڵگانە چاوپۆشینیانە لەو مڵکدار و پارەدارەی بەدۆستی خۆیانی دەزانن.

لە هەڵبەستنی خەباتی چینایەتیی فەلاحی کورد دژی مڵکداری کۆنینە لاپەڕەیەکی تازە هەڵدەدەمەوە:

بەپێی بۆچوونی مادیی مێژوویی، ئەو قۆناخانەی ئادەمیزادیان پێدا تێ پەڕیوە لە عەمەلیەتی گۆڕان و بەرەوپێشچووندا پەیدا بوون نەك دەستێکی دەرەکیی ناحەز وەیا هێزێکی غەیبی بەمل ئادەمیزادی دابڕیون، بەو پێیە ئەو قۆناخانە کە یەك لەوان فیۆدالە بەچکەی حەتمی و شەرعیی فراژیبوونی کۆمەڵایەتییە (من عەبدایەتی بەقۆناخ نازانم بۆیەیە بەلای منەوە بەچکەی شەرعی نییە، بیژۆکە). ئنجا ئەگەر ڕاست بێ فیۆدالێکی کورد هەبووبێت [بەداخەرە نەیتوانی هەبێت] دەبێتە شتێکی ئاسایی و چاوەڕوانکراو، کە هەڵناگرێ بەدواکاتەوە خەباتگێڕی کورد ڕقی خۆی لە شەبەنگە مردووەکەی هەڵستێنێت و خولیای خۆی و خەڵقی دیکەشی پێوە خەریك بکات تا ئەو ڕادەیەی ببێتە مێردەزمە و مۆتەکەی ئەفسانە پەرستان کە هەمەکات لە پەردەی تەسەوریاندا دەزریکێنن و جلوەش دەبەستن. نووسەرانی مادیی مێژوویی بۆ خۆیان

دەڵێن لەو سەردەمانەدا ئەگەر هەموو فیۆدالیشت لە ناوبردبانایە سەرلەنوێ وەك گیای بەهار هی دیکە شین دەبوونەوە، تەنانەت گلەییش لەو ملّکدارە هەناو پاکانە دەکەن کە زەوییەکانیان بۆ فەلاحی بێ دەسەڵات بەجێ دەهێڵن چونکە بەلایانەوە، زۆر نابات دەکەونە دەست ملّکداری تازەی بێ ڕەحم. ئنجا کە بەڵایەکی ڕۆژگار وەها حەتمی و ناچاری بووبێت کە هیچ جۆرە بەدیلێکی نەبووبێت چ ڕەوای هۆش و ژیربێژییە دوای سەدان ساڵ بەسەر تێپەڕینیدا هەرچی هۆش و گۆشی گەنجی خوێن گەرم هەیە تێی بەردەیت و جۆگەلەش بۆ ئەو تێبەردانە ڕاکێشیت هەر لە ماد و پێش مادەوە، بەدەور و تەسلیم، تاکو بەرەو کۆتاییی سەدەی بیستەم پێ بەپێ بەناوی هەرای چینایەتی جغزی تێبەردانەکە لە یەك بکێشیتەوە بۆ ئەوەی لەگەڵ فیۆدالدا سەرمایەدار و غەیب پەرست و ئەو وەتەنیانەش بگرێتەوە کە هەرای چینایەتی ڕای لێیان نییە؟ ئەمیر کە دەڵێ (نابێ تناقضی چینی دەرەبەگی کورد و دەرەبەگی بێگانە [دەبوو بڵێ حکومەتی بێگانە] لەگەڵ تناقضی گەلی کورد و دوژمنانی تێکەڵ بکرێ) مەبەستی ئەوەیە بڵێ دوژمنانی کورد بریتین لە دەرەبەگی کورد و دەرەبەگی بێگانە، قسەش لەگەڵ مێژووی ڕابردووە بەڵام کە دەڵێ (بەتایبەتی لە ئاخر و ئۆخری قەرنی ١٩ڕا تا ئێستە) بەیەکجاری ڕابردوو لەگەڵ حازردا گرێ دەدات و ملّکداری کورد و حکومەتی حەمە ڕەزا بەیەك چاو سەیر دەکات کەچی لە نێوان هەموو چینەکانی کورددا هەر شێخ عوبێدوڵڵا و هەمزاغای مەنگوڕ و سمکۆ و قازی محەمەد و چەند دەرەبەگی دیکە لە حکومەتی قاجار و پەهلەوی هەڵگەڕانەوە، بەو پێیە دەبێ دەرەبەگی کورد لە خۆی هەڵگەڕابێتەوە .. ئەمە دەڵێم لەگەڵ ئەوەشدا دەزانم کێشەی پرسیاری چارەنووسی کورد فەرقێکی نەدەکرد ئەگەر سەرەڕای ئەو کوردە یاخییانەی ئێران بەدرخان پاشا و شێخ سەعیدی پیرانیش دۆست و خزمەتکاری بێگانە بوونایە، هەروەها چارەنووسەکە فەرقێکی نەدەکرد ئەگەر تاکێکی ملّکدار و پارەدار و عەمامەدار و کەشیدە سەوز لە بنەڕەتەوە خەڵق نەبوونایە (قسەشمان لە «چارەنووس»ە ئەگینا نەبوونی ئەو هەموو تاقمانە کوردی دەگێڕایەوە بۆ پلەی پێش ملّکداری کە دەکاتەوە پلەی شوانکارەیی) چونکە نەخشەکێشی چارەنووسی کورد هێزە ناوەکییە هەمەچەشنە متناقضەکەی میللەتی کورد نەبووە. من لە قسەدا گوتوومە چارەنووسی کورد فەرقێکی ئەوتۆی نەدەکرد ئەگەر هەموو تاکێکی هێندەی پڵینگ چابوك و هێندەی ئەرەستوو زانا بوایە چونکە بەرەنگاری واقیعێکی نالەباری خەفەکەری

نەفەسبڕی کوشندەی دڕندەی دەورە لێداوی دەبوو بەو چەند هەزاران هەزارەی پڵنگ و ئەرەستوو لە باڵ یەك هەڵنەدەوەشایەوە، ئەمیر کە دەڵێ (لە قەرنی ١٦ و ١٧دا ئەو دوو تناقضە تا ڕادەیێك تطبیقیان هەبوو) مەبەسیەتی بڵێ لەو دوو سەدەیەدا فیۆدالی کوردیش وەك میللەتی کورد دوژمنی فیۆدالی بێگانە بووە. قسەکەی لە زیمنی ڕاستییەکی یەکجار گەورەتردا ڕاستە، هەر بۆیەیشە ناتەواوە. فیۆدالی کورد و لەوان گەورەتر، حوکمداری کورد، کە سیفەتی کوردبوونیان بەشێکی پێکهێنەری بنجییانە [چونکە ئەگەر کورد نەبوونایە نە ئەوە دەبوون کە هەبوون نە دەکەوتنە بەر ئەو تاووتینەش کە تێکڕای کوردی دەکەوتەبەر)، بەدەست خۆیان نەبوو هەمیشە خۆیان لە دەوروبەرێکی ژێردەست و هەڕەشە لێکراو و چەمبۆڵە لێگیرکراودا دەدیتەوە، تا ئەگەر وەك گەلەگورگێکی نێوان مێگەلی مەڕیشیان حیساب بکەین دەبێ دان بەوەدا بهێنین کە گەلە پڵینگێك بەسەر ئەوان و مێگەلە مەڕەکەشدا زاڵ بووە و هەردووکیانی کردووە بەخۆراکی خۆی و بووەتە لەمپەر لە پێش ئەوەی کە گورگە کوردەکە بەگۆڕانی بایۆلۆجی تێ هەڵکشێ بەرەو پلەی (پڵنگایەتی).. فیۆدالی کورد ئەگەر گورگ بووبێت، لە ژێر چەپۆکی بێگانەدا هەرگیز نەیتوانی ببێتە پڵینگ. مێژووی کورد بەخۆی و قۆناخەکانیەوە شەپرە لێداو بووە وەك منداڵێکی تووشی ئیفلیجیی ساوایان بووبێت هەرگیز ئەو نەشونمایە ناکات کە مرۆڤی ساغ و سەلیم دەیکات. فیۆدالی کوردیش (ڕاستییەکەی دەبێ بڵێین ملّکداری کورد) هەرگیز لە فراژیبوونی شەپرە لێدراوی خۆیدا پلەی حوکمداریی وەك بابان و سۆرانی تێ نەپەڕاند. ئنجا ئەگەر ڕق و بوغزی خوێن گەرمەکانی کورد بەرەو ملّکداری کورد سەر بکات دەبێ لەعنەتی هەرە گەورە لەو کەسانە بکات کە لە ژووررووی ملّکدارانەوە بۆ ماوەیەك لە پلەی (حوکمداری)دا فەرمانڕەوا بوون و ئەگەر بێگانە لێی تێك نەدابانایە (دەوڵەتی کوردی)یان بنیات دەنا و چارەنووسی کوردیان ڕەنگڕێژ دەکرد هەرچەند بێگومان لەو بەینەدا ئەوانیش وەك فەرمانڕەوای غەیری کورد دەسدرێژییان لەم و لەو دەکرد. ڕاستییەکەی ئێمە ئەگەر لە کولانەی چارەنووسەوە سەیری ئەو شەپرەلێدانە بکەین و بەپێوانەی (قەومایەتی) دەردەکە هەڵکێشین دەبێ تازیەی بۆ دابنێین، خۆ ئەگەر لە کولانەی فەلسەفەی چینایەتی و نوختەنیگای (چەوساندنەوە و هۆی بەرهەمهێنان)ەوە سەیری مەسەلەکە بکەین دەبێ ئاهەنگی کەیف و خۆشی بگێڕین چونکە، سپاس بۆ بێگانە و مێژوو و دەردی شەپرە، زاڵمەکانمان بەر لەوەی (خوێنمشتن)ەکەیان تێدا ببێتەوە بەهێز و خوێن

و گەرمایی و تین و تاو هەناسەیان برا و دەفن بوون. ئەمەیە ڕاستیی مەسەلەکە، تا ئێستاش چەپڕۆی کورد هەر وەهای مامڵەت لەگەڵدا کردووە، دیمەنەکەش هێندە ئاشکرایە پێویستە نەزەرییە خۆی لێ هەڵێنجێت نەك لە ڕێی بەسەردابڕینی عامیلی ئابووری و هۆی بەرهەمەوە تەمومژی تێ بئاڵێنین و دیمەنەکەمان لەبەر چاوان سەرەوبن ببێت. من دەزانم و تۆش دەزانیت و نەخوێندووش دەزانێت ستەم لە لایەن دەستڕۆیشتووەوە، بگرە لە لایەن هەموو خاوەن حەز و ئارەزوویەکەوە، ڕاستییەکی سەرەتاییە هەروەها خۆدانەپاڵ بێگانە لە لایەن چەند مڵکدارێکەوە ئەویش بارتەقای ڕەوشەنی چێشتەنگاوی بەهاران ڕەوشەنە. بەولای مڵکدارەوە ژمارەیەکی زۆریش لە هەژاران دەبنە جاسووسی بێگانە دژی دراوسێکانیان، هەزار دەرسی دیکەی تاڵیش لە مێژووی تێکڕای مرۆڤ و دەرسی تاڵتریش لە مێژووی میللەتی ژێردەست دەخوێنینەوە، بەڵام ئەمانە هەمووی و تیۆری (ڕاست و دروستی هۆی بەرهەمهێنان) نابنە بنەما و (ماهیة)ی مێژووی کورد.. دەخلێکیان بەسەر چارەنووسی کوردەوە نییە.. ڕووناککەرەوەی ڕێگەی خەباتی کورد نین.. یارمەتیدەری ڕزگاربوونی نین. کە بێین هەڵکەوتی کۆن و نوێی میللەتی کورد لە ژێر پێی داگیرکەرەکەی بخەینە بەر سەرنجی بێ لایەنگیری و لەوەوە چارەیەك ڕەچاو بکەین دەبینین تیۆری چینایەتی و دەوری هۆی بەرهەم و کوتانەوەی باسی کۆنە فیۆدال و سەرکوتکردنی ئەو سەرمایەی جاریێ لە نێو کورددا نەزاوە هەموویان هەر بەقەدەر تیۆری (داروین) لە بارەی بەرەوپێشچوونی خۆڕسکی ژینەوەران دەتوانن یاریدەی کورد بدەن چونکە لەوە تێپەڕ ناکەن کە باسی ئەمر واقیعێکی بەسەرچووی بێت.

ئێمە هەروەك دەستمان ناگاتە چەندوچۆنی حاڵ و باری ئەو ئینسانەی کەوا بەر لە هێندە ملیۆن ساڵە خزمی مەیموون بوو هەروەهاش حاڵ و باری فەلاح و مڵکدار و فیۆدالی کوردی بەر لە ١٠٠ ساڵ و ٣٠٠٠ ساڵ بەهەموو دزێوی و ستەمێکی تێیدا بووە بەخەون و وڕێنەش دەسەڵاتی ئێمەی ناگاتێ. لە دەورکردنەوەی ئەو مەئساتە کۆمەڵایەتییانەی بوونەتەماڵی مێژوو ڕایەکی (ئەنگلز)م بەبیر دێتەوە کە لە (دژی دوهرینگ)دا دەری بڕیوە، دەڵێ: بەر لەوەی ئابووری پێش بکەوێت هەرچی دەردی کۆمەڵایەتی هەیە، بێ دەرمان لە وێنەی (مأساة)دا دەمێننەوە. لە نووسینی دیکەمدا ئەم قسەیەم بە بەڵگەی ڕای خۆم هێناوەتەوە لەگەڵ نەختێك سازاندن بەوەدا لە جیاتی وشەی (ئابووری) هاتووم (کۆمەڵایەتی)م پێشنیاز کردووە .. چارەنووسی کوردیش نە

بەهەڵبەستنی خەباتی ڕوونەداو و نە بەتف لە فیۆدال کردن نەك هەر ناگۆڕێت، بگرە ئەگەر ئەو هەڵبەستن و تف لێکردنە نیگای گەنجی خوێنگەرم لێڵ بکات و بکێشێتەوە بۆ مەجبوورکردنی فیۆدال و ملّکدار و پارەداری کورد کە بەرەو خیانەتەوە بڕوات نیوەی گوناهی ئەو خیانەتە دەچێتەوە ئەستۆی تیۆری و مامۆستاکانی ئەو تیۆرییە و تێکڕای گەنجە خوێنگەرمەکان. لە تەمووزی ١٩٦٠ بەعەرەبی لە گوتارێکدا گوتوومە: کورد موحتاجە بەهەڵمەتی دار و بەردەکەی و ئەوەی بەئاسمانیەوە دەفڕێت و لەسەر ئەرزی دەڕوات، ئیتر چۆن ڕەوایە لە باری وەهادا شەڕی چینایەتی و ڕەشەبای ئومەمیەت پەرت و بلاّوی بکات..

لە تێکڕای ئەو تێبینییانەوە ڕوون دەبێتەوە کەوا هەڵبەستنی خەباتی فەلاح دژی ملّکداری کۆن نە بۆ چارەنووسی تێکڕای ئادەمیزاد و نە بۆ چارەنووسی تایبەتی کورد چ کەلکێکی پێوەیە، خۆ ئەو تەرزە فەلسەفەیە کە خەباتی چینایەتی پێش خەباتی قەومایەتی دەیەخێت، ئەگەر لە جڵەوی مەیلی زۆر بەهێزی بۆلای چین نەداتەوە بەتەواوی پشت لە قەومایەتی دەکات، نموونەیەکی زێدە بەرچاوی ئەم هەڵوەستە بەرەواژە هەڵوەستی پارتی کۆمیونیستی فرەنسە بوو بەرانبەر شەڕی دووەم دوای ڕێککەوتنەکەی ستالین و هیتلەر لەسەر دابەشکردنی پۆلۆنیا ئێمە ئەگەر چاویش لە ستالین بپۆشین بەوەدا کە بڵێین یا مەبەستی پاراستنی وڵاتەکەی خۆی بوو وەیا هەرنەبێ بەسەهوودا چوو، ناتوانین بەهیچ کلۆجێك لەسەر کومیونیستەکانی ئەوسای فرەنسە بکەینەوە چونکە لە هەموو ڕوویێکەوە (کوڕی خۆیان بەقوربانی کچی خەڵق دەکرد). حاڵ و باری کورد و میللەتی بێ هێزی وەك ئەو بەبۆرە تەئویلیش هیچ عوزری ئەو خۆ بەقوربانی خەڵق کردنەیان لێ ناسەلمێندرێ تەنانەت هێندەی کۆمیونیزمی فرەنسەش عوزر و بەهانەیان بەدەستەوە نییە چونکە هەر نەبێ ئەندامی ئینتەرناشنال بوون، خۆ کورد هیچ نەبوو .. هیچیش نییە!

لەبەرەو کۆتاییی ئەو وەڵامەدا بەسەر ڕایەکی مامۆستا ئەمیردا دێمەوە کە پێشتر بەجۆرێکی لابەلایی و سەرڕەو پێیدا تێ پەڕیم. مامۆستا ئەمیر دەنووسێت (بەڵام دیسان ئاشکرایە کە هونەر و ئەدەبی فئودالی فەرانسە زۆرتر لە هونەر و ئەدەبی فئودالی ئینگلیز و یابان و... نزیکترە تا لە هونەر و ئەدەبی سەرمایەداری «ئیستەی» فەرانسە).

ئەم باسەی گێڕانەوەی ئەدەب و هونەر بۆ ئەو سەرچاوانە و ئەو کاریگەرانەی

دەستیان هەیە لە دارِشتن و رِەنگرِێژکردنیان بەرەو قووڵایی و فرەوانیی ئەوتۆوەمان دەبات رِەنگە لێی دەرنەچین چونکە ئەدەب و هونەر و تێکرِای چالاکیی هۆشەکی و نەفسی مرۆڤ کە پێوەندیی بەدەروونی مرۆڤەوە هەیە نەك تەنها بەمادەی مردوو وەیا گیانەوەری بێ هۆش، لك و پۆپ و رِەگ و تان و پۆی بەرەو هەموو ئەو لایەنانەدا دەرِوا کە هۆش و نەفس و عاتیفە و هەست و نەست و حەز و شەهوەت و .. هەموو وجوودی مەعنەوی مرۆڤی بۆ دەرِوات سەرەرِای ئەو دەوروبەرەی مرۆڤەکەی لە باوەش گرتووە .. دەوروبەریش وەها فرەوانە ئەویش بریتییە لە سروشت و لە هەڵکەوتی مادیی مرۆڤکرد و لە میراتی سەقافی .. تا دەگاتە ئەو مامۆستایەی کە بەرِێکەوت دەبێتە کارتێکەر وەیا رِابەری ئەدیب و هونەرکاری شلك. رِاستییەکەی بەکەس ناکرێ بزانی فڵانە ئەدیب وەیا هونەرکار لە چ جۆرە بۆتەیەکی فیکری و کۆمەڵایەتی و نەفسی و لەبەر تیشکی کام وێنەی رِەنگ دەرەوەی تین و تاوی سۆز و پەرۆش .... دا قاڵ بووەتەوە .. برناردشۆ بۆچی لە هیچ بیریار و ئەدیب و هونەرکارێکی سەردەمی خۆی نەکرد، ئەوەندە نەبێ کە لە دەمی خۆیەوە گوترا نووسینی ئەو و تەمسیلی چارلی چاپلن یەك شتن .. چارلی بۆچی تاکە نموونە بوو .. خۆ هەزاران ئەدیب و هەزاران ئاکتەر لە عەینی سەردەم و دەوروبەردا دەژیان؟ کە دەڵێین قۆناخی فیوّدال وەیا سەرمایەدار بەوەدا تەنها پەرِاوێزێکی پان و پۆرِ و فشەلۆکمان بەدەوری تاك تاکی ئەو ناوەرِۆکەی تێیدا دەژین گێرِاوە کە ناتوانێ (هوية) بۆ هیچ یەکێك لەو تاکانە دەربکات. بێگومان پەرِاوێزی (ئاین) پتر لە قۆناخی مێژوویی هەوییەی پێ دەردەکرێ وەك کە دەبینین ئەدیبی ئیسلام لە نێوان خۆیاندا لە دەورێکەوە بۆ دەورێك لەگەڵ یەکتردا خزمترن تا ئەوەی لەگەڵ ئەدیبی مەسیحی هاوچەرخیاندا خزم بن، خۆ لە لایەن وێنە و پەیکەرەوە قسەکردن لە هاوچوونیی هونەرکاریی ئیسلام و مەسیحی هەر بەجارێ پووچەڵە چونکە لە ئیسلامدا حەرامن، کەسیش رِێی نییە بڵێ هەمان فیوّدالی کە لە مەسیحیەتدا حەڵاڵی کردن هەر خۆی بوو هات لە ئیسلامدا حەرامی کردن هەروەك رِێش نییە بگوترێ فیوّدال لە وڵاتێك خوشك و برای پێك شیاندن و لە وڵاتێکی دیکەشدا لە یەکتری حەرامکردن وەیا حەڵاڵی و حەرامی خواردنانی دەستنیشان کرد .. چەندین مەیدانی دیکەی کۆمەڵایەتی هەیە کە لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێك دەگۆرِێن هەمووشیان هەر فیوّدال وەیا سەرمایەدارن، ئەو مەیدانانەش پتر لێیان دەوەشێتەوە بکەونە بەر فەرمانی دەسەڵاتدار تا ئەدەب و هونەر وەك ئەوەی کە دەبوو مەسەلەی (زۆر ژنە) و (تاك ژنە)

بەر پێداویستی گوزەران بکەوێت و بدرێتەوە بەرێژیمی ئابووری و هۆی بەرهەمهێنان کەچی مسڵمان و مەسیحی دراوسێی دەرك و دەرك تێیدا جوداوازن تا ئەوەی ڕەنگە عەینی ئەو جوداوازییە بەس بێ بۆ ئەوەی یەکیان ئەوی دیکە بەکافر بزانێ .. مسڵمان و هێندۆس لەسەر مەسەلەی (قوربانی) کە بریتییە لە گۆشتخواردن و بژێو و کارێکی مادی ڕووتە هەرایەك دەنێنەوە نە بەفیۆدال و نە بەحکومەت نە بەنووشتە و کشتەکیش چاری دەکرێ، تەنانەت ئەگەر دوو حکوومەتیان هەبێت حکومەت و فیۆدالی هەریەك لەو دوو وڵاتە پشتگیری لە بەشە هەرای لای خۆی دەکات، فەلاح و عەمەلە و کاسبکار و پارەدار و ئافرەت و پیر و جحێڵی هەردوولاش هەروەها، لە بەراییی هەمووشیانەوە پیاوە ئاینییەکان کەوا کێشەکە لە بنەڕەتەوە دەچێتەوە بۆ (باوەڕ). ئنجا ئەگەر بشگوترێ باوەڕەکانیش لە بنەڕەتەوە بەمادە بەستراونەتەوە وەك ئەوەی کە قودسیەتی مانگا لەو سوودەوە هاتبێ کە بەئادەمیزادی دەگەیەنێت دیسانەوە لە دوو ڕووی گرنگەوە پێوەندیی کێشەکە بەمادەوە دەپچڕێ، یەکەمیان ئەوەیە کە ئەگەر (سوود، مادە) بنەڕەتی بوونایە دەبوو مسڵمانیش وەك هیندۆس بێت وەیا هیندۆسەکە وەك مسڵمان بێت ... دووەمیان ئەوەیە، پاش ئەوەی سوودەکە بوو بەبنەمای قودسیەتی مانگا، سەر لە نوێ قودسیەتەکە بوو بەهۆی کوشتنی ئەو سوودەی لە کوشتنەوەی مانگا دەستی مرۆڤ دەکەوێ، خەڵقەکەش چ ئاگای لە تەعلیلاتی بیریاری مادی نییە لەوەدا کە خەریکە لێڵاییی حورمەتی مانگای بۆ دەباتەوە سەر بنیچەی (ڕووناك)ی مادی ..

ئەو تێبینییانە و دەیان و سەدانی وەك ئەوان کە لە هەموو ڕووپێوێکی ڕوخسار و ناوەڕۆکی بوونی مادی و مەعنەویی مرۆڤەوە بەڵگەی کاریگەربوونی مرۆڤەکە، کە مامڵەت لەگەڵ بوونەوەردا دەکات، بەدەستەوە دەدەن و نرخی دەوروبەر و مادە و پلەی گۆڕان و هۆی بەرهەمهێنانیش لە کاریگەربوونی هەوڵ و تەقەلای مرۆڤدا نیشان دەدەن (بەچاك بێ وەیا بەخراپ) تیشکێك دەهاوێژن بەرەو ئەو ڕووکارەی کە رایەکەی مامۆستا ئەمیر بۆی دەڕوات و منیش دەمەوێ بەپێی باوەڕی خۆم ڕووی پێ بابدەمەوە وەلای واقیعێکی یەکجار فرەوانتر لە ڕێژیمی ئابووری کە بشێ ئەدەب و هونەری ئیستاکەی فرەنسە و میللەتانی دیکەی وەك ئەوەی لێ مارەبکرێ.

مامۆستا ئەمیر!

هونەر و ئەدەبی ئێستای فرەنسە کە تۆ دەیدەیتەوە بە (سەرمایەداری) ئێستای

فرەنسە، لە ڕاستیدا، هونەر و ئەدەبی فرەنسەی ئاخەلێوەی سەدەی بیستەمە بەهەموو هاندەر و پەکخەر و پاشخەریەوە هەر لە بەرەی ڕاستی پەڕگیرییەوە تا بەرەی چەپی پەڕگیرییەوە کەوا زۆر جاران پێداویستی بەرژەوەندی (سەرمایە) لە ڕووی ئابوورییەوە تێیدا پێشڕۆترە لەو چەپڕۆیەی بەلای خۆی و تیۆرییەکەیەوە جڵەوکێشی کاروانی ڕووەو گەشایی و ئازادییە. لە فرەنسەی ئێستاکەدا پوختە و پیرایش دراوی هەموو قۆناخە مێژووییەکان بەخۆیان و بەشێکی زۆری ئەو باوەڕ و فەلسەفانەی لەگەڵیاندا ژیاون و پێکڕا سەرەژێر بوونەتەوە بۆ ئەم ڕۆژگارە، خەریکن بەیەکەوە دەژین و تێك دەکەنەوە و لێك دەسڵەمێنەوە و پێکدا دێنەوە و دەستەملانەی یەکتر دەبنەوە تا ئەوەی دوور نییە قەشەیەکی دڵسۆزی کەنیشتە برادەری هونەرکارێکی مولحید بێت وەیا نووسەرێکی کۆمیونیستی فرەنسی لە کاتی بەدم داهاتنەوەی کۆمیۆنیستێکی وەکو خۆی هانا بباتە بەر دروشمەکانی لیبرالیەتی وەیا (سارتەر)ی وجودی ڕۆژنامەی پارتی کۆمیونیستی چین بفرۆشێت.

هونەر و زانست و ئەدەب و فەلسەفە و باوەڕ و داب و نەریتێکی کە ئێستا لە فرەنسەدا باوە بەهیچ پێوانەیەك و لە هیچ لێکدانەوەیەکدا بەلای پلەی (سەرمایەداری)دا ناچێتەوە بەو شێوەیەی کە لە نووسینەکەی ئەمیر و لە داخوازی مەفهوومی (چینایەتی)دا بەدی دەکرێ. مانای چی هونەری سەرمایەداری؟ ئەدەبی سەرمایەداری؟ ئێمە تێ دەگەین بگوترێ (ئەدەب و هونەری وڵاتی کۆمیونست) چونکە لەو ڕێژیمەدا ئەو بۆچوونەی وەها دادەنێ کە ئەدەبی فرەنسەی ئێستا هی سەرمایەداری بێ یەکسەر ئەدەبەکەی وڵاتی خۆیشی دەداتەوە بە پرۆلیتاریا کە گۆیا خاوەنی حوکمە. ئنجا ئەگەر لە فرەنسەدا واقیع ئەوە نەبوو کۆمیونیزم دەیگوت، خۆ کۆمیونیزم لە وڵاتی خۆیدا دەستی نەگیراوە بەولای ئەدەب و هونەرەوە مۆدێلی جلك و مووسی تراشیش بەو قاڵبە دابنێت کە بەڕواڵەت لە بڕیاری پرۆلیتاریا بوەشێتەوە. لە ڕێژیمی کۆمیونیستدا ئەدیب و هونەرکار و سنعەتکار و تەماعکاریش هەموویان فەرمانبەر و مووچەخۆری حکومەتن و لەوانەیە بە (امر اداری) گوتار بنووسن وەیا تەمسیل ڕێك بیەخن هەروەك فەلاحیش بە فرمانی کەسانی لە خۆی بەرەژوور پەتاتە دەچێنێ. ڕابەرانی ئەو وڵاتانەی بەزاهیر حکومەتیان لەسەر بنەمای پرۆلیتاریا دامەزراوە، بۆ ئەوەی ڕەوابوونی سەرپەرشتیی حکومەت لە ئەدەب و هونەر و جموجوولی کۆمەڵایەتی بەئیسپات بگەیەنن ناچارن بڵێن ئەدەب و هونەری هەر وڵاتە

نوێنەری چینی دەسەڵاتداریەتی. بەو پێیە لە خۆوە و بێ هیچ بەڵگەی دیکە ئەدەب و هونەری وڵاتی کۆمیونیست دەبێتە نوێنەری داخوازییەکانی چینی پرۆلیتاریا کە گۆیا لەوێدا خاوەن حکومەتە، ئەدەب و هونەری فرەنسەی (سەرمایەدار)یش دەبێتە خزمەتکاری سەرمایە، هیچ بەلای ئەو ڕاستیەشدا ناچێت کە بەقەدەر پێدا هەڵگوتنی ڕێژیمی کۆمیونیست لەلایەن ئەدیب و هونەرکانیەوە، ئەدیب و هونەرکاری فرەنسە ڕەخنە لە حکومەتی فرەنسە دەگرن و بەگژیدا دێنەوە و ڕیسواشی دەکەن. لە ئاشکرا ئاشکراترە کە ڕێژیمی کۆمیونست هەر بەپێی دەقی ئەو نەزەرییەی کە لێیەوە هەڵقوڵیوە هیچ ڕەخنەیەك ناسەلمێنێ، ئەوەی دەنگی ناڕەزامەندیش بەرز بکاتەوە یەکسەر لەبەر تیشکی ئەو نەزەرییەدا بەدوژمنی پرۆلیتاریا حیساب دەکرێ و مافی ئازادی بیروڕای دەدۆڕێنێ ئەگەر مافی ئازادیی خۆیشی نەدۆڕێنێ، چونکە دۆڕاندنی مافی دەربڕینی بیروڕا یەکەم پلەی سزادانی دوژمنە. لە فرەنسەدا باری سیاسی و ڕۆشنبیری و ئابووری پێچەوانەی ئەو بارەیە چونکە هەر ئەدیبێك و هونەرکارێکی لە هیچەوە بەچالاکییەکانی حکومەتەکەیدا هەڵگوت ڕاستەوخۆ ئیفلاس دەکات. کێ دەتوانێ سەرژماری فێرگە جوداکانی ئەدەب و هونەری فرەنسەی سەردەم بەوردی بزانێ؟ کێ دەتوانێ لەو فێرگانەدا کە نایەنە ئەژمار یەك دووانێك بدۆزێتەوە بەشان و باهووی سەرمایەداریدا هەڵبلێ. ئەدیب و هونەرکاری فرەنسەیی زۆرن کە بێ پەروا دۆستی سۆڤێت و بێ پەروا دژی حکومەتی فرەنسەن، هەمووشیان بەکێشانە و پێوانەی (چینایەتی) بۆ لای سەرمایەداری دەچنەوە. دابڕینی سەرەناوی (سەرمایەدار) بەسەر ئەدەب و هونەری فرەنسەی ئەم ڕۆژگارەدا پتر لە ڕاستی دوورە تا ئەوەی بەفیلمی کارتوونی سۆڤیەت بگوترێ (ئەفسانە پەرست) چونکە قارەمانەکانیان بەزۆری ئەمیر و ساحیر و پیاوی ئاین و موعجیزەسازن [وا دەزانم وێنەکێشەکانی ئەو فیلمانە لە ڕاگەیاندنی فەرمانی ڕەسمی کەلەبەری وەها دەدۆزنەوە بشێ دیمەنی ئازادیی دەرەوەی دەقە بەرتەسکەکانی نەزەرییەی پێدا تێپەڕێنن، کە ئەمەش جۆرە ئاکامێکی تەسکی و ترووسکیی ئینجیلی نەزەرییەیە و هونەری لێ وەتەنگ دێتەبەر لە ئەدەب، وەك دەشزانین وتووێژی هونەر تەماویترە لە هی ئەدەب و درەنگتر دەگەزێت و دەبڕێت، پتریش چاوی لێ دەپۆشرێت ..]. لەم جیهانەدا ئەگەر چەند دیمەنێك هەبێت بایەخی بە شکۆی فەرمانی (سەرمایە) نەدابێت هونەر و ئەدەبی فرەنسەی ئەم ڕۆژگارەیە. هەروەك (زانست)ی موختەبەر پرس بەبازاڕ و بانك و فابریقە و بوورسە ناکات و پاریس و مۆسکۆ تێیدا دەگەنەوە یەکتر، هەروەهاش ئەدەب و هونەری فرەنسە لەو بنکە

ئابووریيانە بێ باك و بێ نيازە، تەنانەت لەگەڵ ئەدەب و هونەری سۆڤيەتيش يەكدييان دەگرتەوە ئەگەر مۆسكۆ ڕێگەيان لێ نەبەستێ چونكە سەرەڕای ئەوەی كە ئەدەب و هونەر زەنەی دەروونی مرۆڤن پتر لەوەی وەك ئاوێنە ڕەنگ و تيشكدەرەوە بن، دەوروبەر و جيهانی كۆمەڵايەتی و تێكڕای وجوودی زاتی مرۆڤيش لەم چەرخەدا وەها لە يەكدی نزيك بوونەتەوە دەشێ مێوانێكی مۆسكۆ لەگەڵ مێوانێكی پاريس هەست بەجوداوازييەكی لە ئەندازەبەدەر نەكەن، خۆ ئەگەر مۆسكۆ تەدەخولی هەمەكات لە چەند و چۆنی ئۆتيل و بازاڕ و جێی ڕابواردن نەكات زۆر نابات ڕووسياش شانزەليزێی لێ پەيدا دەبێ و دەيان فێرگەی فەننی و ئەدەبيی تێدا نما دەكات .. لەو ساوە هۆی بەيەكدی گەيشتن و يەكدی ديتن و لێكدی حاڵيبوون زۆر بووە ديواری جوداوازی و بێگانەيی و لە يەكدی سڵەمينەوە تەنك بووە، ئەوەی لەمپەری گەورەيە لە نێوان خەڵقدا تەدەخولی سياسەتە كە نايەڵێ جۆگەلەكانی هەمەچەشنەی بيروباوەڕ تێك بكەنەوە هەروەك لە زۆر باردا پێشی ئابووريش دەگرێت و خەفەی دەكات وەيا ڕووی پێ وەردەگيرێ وەيا لێی دەقرتێنێ و تاوتووی دەكا ... بێگومان لە بەرەڵاكردنی مەيلی هونەركار و ئەديب، ئەو وڵاتەی كە هونەر و ئەدەب تێيدا (موجە)ە دەيەوێ لە جغزی (توجيە) دەرچێت چونكە ئەدەب و هونەری بێ (توجيە) و بێ چاو لێسووركەرەوە لە خۆوە حەز ناكا ديوار بەدەورييەوە هەڵنرێ و چاودێر بەدياريیەوە بێ. تۆ ئەگەر ڕێ بدەيت بەئافرەتان كە سەرپشك بن لەوەی دەيكەن و دەپۆشن و دەخۆن و دەڵێن و دەچڕن، ئافرەتی دەورە لێدراو لاسايیی ئافرەتی دەورە لێ نەدراو دەكاتەوە .. ديارە ئەديب و هونەركاريش هەر وەهان. جا ئەگەر هەموو ديوارێك لە بەيندا هەڵستێ ئەديبی مۆسكۆ بەلای ئەديبی فرەنسەدا دەچێتەوە با هەر كۆميونيستيش بێ چونكە باشتر دەتوانێ تەعبير لەو جۆرە كۆميونيزمە بداتەوە كە باوەڕی پێی هەيە. سەرەتای ئەم ديمەنەش بەجۆرێكی شەرمنانە و دوودڵانە لە هەندێ بەرهەمی ئەدەبی و هونەری سۆڤيەت بەدەر دەداتەوە بەڵام ئەوەی تا ئێستە دەيبيستين و دەيبينين كەمترە لەوەی كە ئەگەر ڕێی لێ نەبەسترابايە دەمانبيست و دەمانديت، وەك دەشگێڕنەوە بەرهەمی ڕەخنەگری ئەوتۆ هەيە لە سۆڤيەت بۆ ناو وڵات ڕێی پێ دراوە بەڵام، جارێ، بۆ دەرەوە ياساغە ..

كورتەی قسە ئەوەيە، ئەدەب و هونەر لە (مرۆڤايەتی)يەوە هەڵدەقوڵێ نەك لە دەمارێكی وەيا تيرێژێكی، كە دەشڵێم (مرۆڤايەتی) مەبەسم لە هەموو وجوودی ئادەميزادە بە (خۆی) و كۆمەڵايەتی و مێژوو و تەفاعولی لەگەڵ دەوروبەردا كە دەشڵێم

(خۆی) مەبەسم لە هەموو لایەنەکانیەتی بەچاك و بەد و محاید و زگماك و موکتەسەبیەوە. ئەو شتانەی لە مرۆڤیشەوە سەر وەدەر دەنێن هەتا بەلای مەعنەوییاتدا بڕوات کەمتر مەحکوومی ڕێژیمی ئابوورییە پتریش دەتوانێ لە واقیعی جۆراجۆر و لە یەکدی نەکردوودا بژیت. مەعنەوییات (تجریدیش دەگرێتەوە) ئاسانتر بەمەعنەوییات دەگۆڕێت وەك ئەوەی ئیسلامەتی زەردەشتیەتی پێچایەوە هەرچەند مڵکداری و (فیۆدال – ئەگەر هەبووبێت) وەك خۆی مایەوە. باری ئابووری لە ڕێی دەسەڵاتی سیاسییەوە، بەزەبری کوتەك نەك بەتەمای شیرنایی ڕووت، دەتوانێ مەعنەوییات خەفە بکات تەنانەت وەها بووە دیندار و ئەدیب و هونەرکار هەموو سامانی خۆیانیان بەمەفتەنەوە واز لێ هێناوە بۆ تاکە مەبەستی پاراستنی دەروونیان. مرۆڤ کە ترسی لێ نیشت بەئاسانی دەست لە مڵك و پارە هەڵدەگرێ بەڵام زۆر بەزەحمەت و بەسفتوسۆ لە ڕێی ترساندنەوە تف لەو ئاورینگە دەکات کە لە هەناویدا جلوەی بەستووە ئیتر ئاورینگی دین بێت وەیا نیشتمان وەیا چین وەیا بوت وەیا شێخ .. وەیا .. وەیا ..

مەیدانی زاڵبوونی (سەرمایە) لە فرەنسەدا نە هونەر و نە ئەدەب. لەم دوو مەیدانەدا سەرمایە موفلیسە و کەسی بەدوادا نایەت. لە وڵاتی پێشکەوتووی وەك فرەنسەدا سەرمایە بەرێچکۆڵەی پێچەلپێچ و تێك ئاڵقاودا تین و تاوی خۆی دەگەیەنێتە مەیدانی سیاسەت، لەوێشدا چەنگەوبازی غەریمی سیاسی دەبێت نەك فەلسەفە و هونەر و ئەدەب، ئەوەی ڕاستیش بێ زۆر جاران خاوەن پرۆژەی ئابووریی زێدە سوودبەخش و خاوێن هەروژمی دەبردرێتێ لە لایەن نووسەری بێباکەوەو تووشی سەغڵەتی و تێشکانیش دێت هەر چونکە کەس لە سەری ناکاتەوە، خاوەن پرۆژەکە بۆ خۆشی نووسەر نییە بتوانێ بەڵگەی سوودبەخشی و خاوێنیی پرۆژەکەی بگەیەنێتە بەر هەست و چاوی خوێنەرانەوە. بەعادەت سەرمایەدار ئەگەر فرشتەش بێت خەریکی پێداویستی پاراستن و بەرەوپێشبردنی کەسبەکەی دەبێت و ناپەرژێتە سەر نووسین و فەلسەفەکاری و بیردۆزی، ڕێشی تێ ناچێ کەس خۆی تەرخان بکات لە بری ئەو ئەرکی نووسین و لەسەرخۆکردنەوە هەڵگرێ. خولاسە بەهەر لایەکدا مەسەلەکە وەرگێڕیت هەر ئیسپاتی نەبوونی پێوەندیی هونەر و ئەدەب بە سەرمایەوە دەکات.

ئەو لە یەکدیچوونەی کە لە نێوان ئەدەبی ئێستای فرەنسە و ئێستای ئەڵمان و ئێستای وڵاتی ئەوتۆیی دەدیترێت چ پێوەندیی بەهاوچوونیی باری ئابووریی ئەو وڵاتانەوە نییە، بەڵکو دەگەڕێتەوە بۆ چالاکی و خێرایی لە یەکدی وەرگرتن و یەکتربیستن لای یەکدی خوێندن و تێکەڵبوونی چاپەمەنیی هەمەچەشنە و سەدان

کاریگەریی دیکە کە تێکڕایان دەکێشنەوە سەر لێکتر شارەزابوون و بەیەکتر ئاشنابوون. خوێندەوارانی ئەو وڵاتانە هەر دەڵێی هی یەك وڵاتن چونکە چی بەرهەمی هونەری و ئەدەبی هەر یەکێك لەوان هەیە خێرا بەخێرا لە هەموویاندا بڵاودەبێتەوە تا وەها دەبێ پارچە مۆسیقای وڵاتێکیان لە دەرەوە کڕیاری پتر دەبێ. گەلێك جاران خەڵق کە سەفەر بۆ دەرەوە دەکات هەست بەجێهێشتنی سنووری وڵاتی خۆی ناکات چونکە لە هەموو ڕوویەکەوە بەیەکتر گەیشتنیان بێ گرفت بووە. با دوور نەڕۆین، بەشێکی سەرمایەی وڵاتی وەك فرەنسە هی هونەرکارەکان وەیا هی بنکەی هونەرەکانە وەك مۆسیقا، ڕادیۆ، تەلەفزیۆن، سینەما، مۆدێلی جلك، سالۆنی ئارایشت، هۆڵی دانس .. هتد . تۆ ئەگەر بێیت لیستەیەك ڕێك بیەخیت بەو هەموو شوێنانەی خەریکی هونەر و جوانی و خوێندەواری و خۆشگوزەرانی و زانست و فیکر و فەلسەفە و چشتی ئەو تۆیین دەبینیت ئەو پشکەی سەرمایە کە بەر ئەوان دەکەوێت لە هێندە شارەکانیاندا پترە لە هی سنعەت و تیجارەت، ئنجا تێکڕای ئەو سەرمایەی لەو هەموو بنگانەدا کاردەکات و بێ ئەوان هونەر و ئەدەب پەیدا نابێ خۆی لە خۆیدا کاریگەرێکی ئابووریی بەپۆز و بایەخدارە. جا ئەگەر ئێمە بە تانوپۆی (سەرمایە)ی ئەو وڵاتانەدا بێین و لە نوختەی پێوەندییان بەئەدەب و هونەرەوە لێیان ورد بینەوە دەبینین ئەدەب و هونەر پتر لە سەرمایە دەخۆن تا ئەوەی سەرمایە دەست بەسەر ئەواندا بگرێت.

لە کۆتاییی ئەم نووسینەدا چاوێك بەدەوری سەرمایە لە ئەدەبی کوردی خۆماندا دەگێڕین تا بزانین دەوری چی هەبووە لەو ئەدەبەدا. بەڵام ئەگەر وەها ڕابنوێنین کە کوردی ئەم چەرخە سەرمایەدار حیساب دەکرێ دەبێ کوردی سەدەی نۆزدەم فیۆدال بووبێت و ئەدەبەکەشی کە بریتی بووە لە شیعر فیۆدالی بووە. قسە لە ئەدەبی سەدەی نۆزدەممان بەوە کورت دەکەمەوە کە بڵێم شیعرمان یەکسەر لە شوێن پێ هەڵگرتنەوەی عەرەبی و فارسییەوە هاتووە، بەعەرووز و بەزۆربەی ئەو بابەتانەی پێیانەوە خەریك بوو، لەگەڵ تێ چێنکردنی تام و بۆنێکی کوردانە کەوا هەرنەبێ بەهاوڕێیەتی زمانەکە لە دەروونی شاعیرەوە بۆ ناو هەڵبەست هاتووە. ئەم قسەیە لە خوردکردنەوەدا، زۆر بەکورتی، چەند خاڵێکی سەرەکی بەلیستە دەگرن:

خاڵی یەکەم: پاشخان و ژوورخان و ئاسۆی هەستی شاعیر لە کوردەواریدا بەتێکڕایی
ڕوخساری ئیسلامی داوەتەوە هەم لەبەرئەوەی ئەدەبی عەرەبی و فارسی
بەبنکەی ئیسلامەوە بەستراوەتەوە هەم لەبەرئەوەی کە کورد موسڵمان

بووە. لە بەراوردکردندا ئەدەبی تورکیش لەو سەردەمانەدا هەروەها بووە، بەولای تورکییەوە ئەدەبی موسڵمانان، سەرلەبەری، ئەو شێوەیەی پێوە بووە. بەڕادەی پێوەندیی شاعیریش بەزانستەکانی ئیسلامەوە شەقڵی دینی تێدا دیار بووە، واتە هەتا مەلاتر بووبێ بابەت و ڕاوێژی پتر بەلای دیندا چووەتەوە بەڵام نابێ بیر بۆ ئەوە بڕوات کە شاعیر دەرگەی دنیای لە خۆی داخستووەو نوێنی لە میحرابی مزگەوت و گۆشەی تەکیە و خانەقا ڕاخستووە، چ لە ڕێی روخسەت بەخۆدانەوە بێ و چ لە ڕێی قسەی بەتوێکڵەوە بێ و چ لە ڕێی قسەی بەتۆێکڵەوە بێ و چ لە ڕێی تەئویلی تەسەوفەوە بێ شاعیرەکانمان دەمێکیان لە دەم و دەستێکیان لە کەمەر و باسکێکیان لە گەردنی دڵدار گێڕاوە، هەندێ جار بەولاتریشەوە بووتنەوە.. دەستیان نەڕزێ.

خاڵی دووەم: هەروەك لەو سەردەمەدا خاوەن بەرژەوەندی مادی وەك توجار و بازرگان و تێکڕای دوکاندار و مڵکداران تێکەڵ بەسیاسەت نەبوون و زراوڕژای حکومەتەکان بوون شاعیریش پشت لە سیاسەت بووە بەو پێیەش شیعرەکانی پشت لە سیاسەت بوون. (سالم) دوای ڕمانی حوکمڕانیی بابان بەدەست عوسمانییەوە، لە ڕێی سفتوسۆی برینێکی کە کەوتووەتە لەشی خۆی و شارەکەی و هەرێمەکەی دادوبڕۆیەکی سیاسی لە شیعرەکانی پاش تێچوونی باباندا لە وێنەی نەعرەتدا دەبیسترێ و دەشێ بەیەکەم هەنیسکی ئەو شێوەنە سیاسییەی حاجی قادر لە ئەستەمبوڵەوە بەرپای کرد، دابندرێ. ئەحمەدی خانی، مامۆستای یەکەمی فێرگەی قەومایەتی، هێندە پێش زمانی خۆی کەوتبووەوە دەنگی لەو ڕۆژگارانەدا نەدەبیسترا بەتایبەتی لە لایەن ئەو کوردانەی لە شێوە ئاخاوتنی خانی بەڵەد نەبوون. بەڵام دەبێ بزانین کە خەریکبوونی شاعیر بەسیاسەتەوە بەرەژێری نەکردەوە بۆ نزمایی توجار و بازرگان و مڵکدار و بەقاڵ و هەژار چونکە هەر نەبێ لە بەیت و دوو بەیتیدا بەقسە دژی زوڵم دواوە و ناوناوە یەخەگیری ئەفسانە بووە و لە ڕێی شیعرەکانییەوە، مەبەستیشی نەبووبێ، زمانی کوردیی خزمەت کردووە هەر بەگوتنەوەی ئەو شیعرانە لە لایەن خەڵقەوە گیانی بێ هەرای هەست بەخۆکردنی لەو خەلقە گێڕاوە .. وەك دەشزانین سەرەتای هەڵبەستی کوردی لە کوردستانی جنووبیدا کە

بەنالی و کوردی و سالم دەستی پێ کرد و خێرا حاجی قادر و ناوچەی کۆیێ و دیوی موکریان و کوردستانی ئێران لێیان قۆستنەوە زۆری نەخایاند دەنگی قەومایەتیی خەست و خۆڵی دایەوە. هەر لەپێشەوە مەدحەکانی نالی بۆ حاکمی بابان و پرسەکردنی لە حاکمێکی دیکەی جۆرە زمان گێڕانێکی خۆی و زمان ڕاهێنانی دەوروبەرەکەیەتی لە بابەتی سەربە نەتەوایەتیی کورد. نازناوی (کوردی) کە راگوێستنێکی بەرەو قەومایەتییە لە (هجری)یەوە، خۆی لە خۆیدا گەشە پێدانێکی گیانی کوردایەتییە لەو غەزەلانەی پێی ئاراییش دراون وەك:

کوردی بێکەس خۆم لە هیچ لایێ سەدای شینم نەهات

دەنگدانەوەی ئەو سەرەتایانەیە لە شیعری حاجی مەلا عەبدوڵلادا دەبیسرێ:

بیکەمە کوردی زمانی خۆمە چاکی تێ دەگەم

ئەگەر مەلایەتی و کەمتاکورتێکی شیعری ئیبنو ئادەم بدەینەوە بەمفهوومی ئەدەب کۆڵەگەیەکی مەحکەمی خواپەرستی و مەردایەتی و خۆ بەکورد زانین و دادپەروەریی ئیبنو ئادەم لە تابلۆی کوردەواریدا دەچێتە ناو جغزی ئەدەبی چەرخی تێپەڕیومان. (لە ناو توێژی باسی حاجی قادردا ئەم ڕاستییە لە بارەی ئیبنو ئادەمەوە ڕوون کراوەتەوە). ئەم وردە تێبینییانە تێکرایان دەچنە دەستەرازووی تاقیکردنەوەی باسی (ئەدەبی کوردی و فیۆدال) و هی لە بیرکردن نین.

خاڵی سێیەم: ئەدەبی کوردی (واتە: شیعری کوردی) سەدەی نۆزدەم ئەگەر لە ڕووی پێوەندی بەمێژووی کۆنەوە لەگەڵ ئەدەب و شیعری فارسیدا بەراورد بکرێ پێیەوە دیارە چەند لەو مێژووە دوورکەوتووەتەوە. یەك لوێچی بچووکی وشەی وەك (مغ، ترسا، آتش پرستی، گبر ..)ی لێ بسرێتەوە، کە ئەویش هەر لە ڕێی ئەدەب و مێژووی بێگانەوە پەڕیوەتەوە بۆ ناو هەڵبەستی کوردی، هیچی ئەوتۆ لە سەقافەتی زەردەشتی و خڵتەی کۆمەڵایەتیی ئەو ئاینە بەشیعری کوردی ئەو چەرخەوە دیاری نییە، کەچی لە شیعری فارسیدا و لە تێکڕای ئەدەب و مێژووی هەزارساڵەیدا کە بە (ڕوودەکی و فیردەوسی) و هاومەشرەبەکانیان دەست پێ دەکات، ئاین و نەریت و ئەفسانە و شێوە جۆراوجۆرەکانی ژیانی سەردەمی بەر لە ئیسلام، شانامەشی لێ دەرچێ، دیاردەیەکی بەرچاوە، وەنییە ئەم دیمەنە

جودایەی شیعری کوردی لەگەڵ ئەدەب و مێژووی فارسی شتێکی ڕێکەوت بێ، بەپێچەوانە، فەرمانێکی واقیع و داخوازییەکی کۆمەڵایەتی لە یەکدی لاداوی کورد و فارسە کە (فیۆدال) یەکێکە لە ناوەڕۆکەکانیان. هەرچی فارسە لە سەردەمی فەتحی ئیسلامدا خاوەن حوکم و حوکمدارەکان و دەستڕۆیشتووەکان و فیۆدالەکان و سەرۆك سپاکان بەپانایی و درێژاییی فارسدا خۆیان بنگەی ئاینی و سوودمەندی زەردەشتی بوون. کورد بەتێکڕایی میللەتێکی ژێردەست بوون تاك و تەرایێکی مڵکدار و فیۆدالی گەورەی نەبێ لە زەردەشتی وەتەنگ هاتبوون چونکە لە ماوەی پتر لە هەزار ساڵدا دینەکە وەها شێوابوو گیانی هەژاردۆستیی تێدا نەمابوو (سەیرێکی ڤەندیداد بکە) بەزۆری بووبووە (طقوس) و لە دەست و گەردەنی بێ دەسەڵاتان دەئالا. ئنجا بۆیە بوو فارسەکان کە خاوەن حوکم بوون و سوودمەندی زەردەشتیایەتی لە بنگەکانی حوکم و شارەکانیان و فیۆدالەکانیاندا زۆربوون بەرگرییان لە ئیسلام کرد و بۆ دەیان ساڵ لەگەڵیدا جەنگان و بۆ سەدان ساڵیش بەرهەڵستییان لێ کرد. کوردە خانەوێرانە ژێردەستەکە لە خوای دەویست ڕزگارکەرێك پەیدا بێت، ئیتر لە ماوەی چەند ساڵێکدا سەرلەبەری کوردەواری بوو بەئیسلام و خێرا ئاینی زەردەشتیی لە بیرخۆی بردەوە. تەنانەت بەر لە پەیدابوونی ئیسلام ڕەشوڕووتی فارسیش کە پشکێکیان نەبوو لە خێر و خۆشیی زەردەشتی زۆربەیان بەدووی بانگەوازی مەزدەکدا چوون هێندەی نەمابوو ڕێژیمی میراتی وەرگێڕن بەلام لە ملانێدا تەکانی دوایین باری شایەتی و مووبەد مووبەدانی ڕاست کردەوە. تەجرەبەی ئیسلام لە فارس و لە کورددا تەجرەبەیەکی گونجاوە لەگەڵ جودابوونی واقیعی کورد لە واقیعی فارس بەخۆیان و ناوەڕۆکی مڵکداری و فیۆدالییانەوە. نووسەرانی سەربەقەومایەتیی فارس لەم ڕۆژگارەشدا دەنووسن و دەڵێن کە بەلای وانەوە فەتحی ئیسلام و ڕەوی جەنگیزخان لە ڕووی تێبردنی دەسەڵات و سەقافەتی فارسییەوە یەك شتن و گۆیا وەرگرتنی ئیسلامیشیان هەر جۆرێك بووە لە بەردەوامکردنی بەربەرەکانییان دژی ئیسلام. تەنانەت هی وەهایان تێدایە پاتەوپات دەڵێ ئیسلامەتییەکی فارس قبووڵی کرد پێوەندیی بەئیسلامەتی

ڕاستینەوە نییە و چەکێکە بۆ لەسەرخۆکردنەوە لە کاری دەهێنین. تۆ سەیری چۆن فارس زمان لە هەموو عێراقدا پێچرایەوە لەگەڵ پێچرانەوەی حوکم و دەسەڵاتی کەچی کوردەکە هەر چونکی پێوەندیی بەحوکمەوە نەبوو ئەوەندە فیۆدالەشی نەبوو لە ڕێی سوودێکی کە گۆیا لە ڕێژیمی فیۆدالی فارسەوە بۆی هاتبێ بتوانێ ڕوخساری کوردەواری بە بەرژەوەندی دەسەڵاتداری فارس ڕەنگ بکات، بەو پێیە فیۆدالە کوردەکە خۆیشی بێ تەئسیر و کەنەفت بوو، ئیتر هەموو ئەو شوێنانەی کورنشین بوون لە کوردستانی عێراقدا بۆ کورد مایەوە، تەنانەت بەشێکی ئەو بەتاڵاییەی کە کشانەوەی فارس بۆ دیوی ئێران لە دیوی عێراق بەجێی هێشت کوردی تێ ڕژا. ئەسەرێکی جیرانەتیی کورد و فارس بەر لە هاتنی ئیسلام بۆ عێراق تا ئێستاش لە گۆرانی ئەڵلاوەیسی و خورشیدی و تێك هەڵکێش و قەتار و خاوکەر دەنگ دەداتەوە کە لە هەمووواندا زەنگوڵەی ئاهەنگی فارسی هەیە. ئەو گۆرانییانە لەو شوێنانەی کوردستانی عێراقدا هەبووە کە وەختی خۆی جیرانی فارسەکان بوون. [ئەگەر شیکردنەوەیەکی دیکە هەبێ گۆرانییەکان بەخۆیان و زەنگوڵەیانەوە بۆ سەرچاوەیەکی دیکە ببادتەوە، من لێی بێ ئاگام بەهەمەحاڵ ئەم گۆرانییانە بەرەبەرە لێمان دەتۆرێن لەبەر کەمبوون وەیا سستبوون وەیا نەمانی دەنگی زەنگوڵەداری بەتەوژم و فرکەی وەك دەنگی خوا لێخۆشبووی حوسێن بەرزنجی. هەرچی دەنگی شادڕەوان عەلی مەردان بوو بەسەر ڕێبازی مەقامشناسییەوە نەك بەسەر تەلی کشت و چریکەداری ژێ دەنگەکانیەوە هاتوچۆی لە ئەڵلاوەیسیدا دەکرد. لە ساڵەکانی بەرەو کۆتاییی ١٩٥٠دا گوێم لە تۆمارکراوێکی سالح دیلان بوو، بێ مۆسیقا، بەدڵی خۆی و بۆ دڵی خۆی ئەڵلاوەیسییەکی گوتبوو لەوپەڕی هەستیاری و کشتیی عاتیفەوەیە سەرلەبەری سیحر و ئەفسوونی ئەو مەقامە نەمرە گیان هەژێنەی لە تاڤگەی زمانە پاراوەکەیە هەڵڕشتبوو .. بەرپرسەکانی ئاواز و ئاهەنگی کوردی ئەگەر بەدوا پاشماوەکانی دەنگی زرینگەداری ئەو ناوچانەدا نەگەڕێن و مەقامەکانیان پێ تۆمار نەکەن موژدەی مەرگی ڕەسەنترین و گەشترین و پێشکەوتووترینی ئاهەنگی کوردی بەهونەری (چڕین) دەدەن]. لە

هەموو لێکدانەوەیەك و بەراوردکردنێك و وردبوونەوەیەکەوە بەو ئاکامە دەگەین کەوا ئەدەبی کوردی وەك نوێژ و تاعەتی کوردی و زانستی کوردی و مارەیی و تەڵاقی کوردی .. و .. کوردی .. و .. کوردی تاکە یەك داوی پێوەندیی بەفیۆدالەوە نەبووە، ئەو فیۆدالە نەزاوەی کە نەیدەزانی پسوولە ئیمزا بکات و بەحاڵ لە بەیتی عەلی بەردەشانی دەگەیشت چ جایی بزانێ ئەم تەلیسمانە چ دەڵێن.

تۆ دەست بەتیغ و پەنجە بەخوێن سوور و دڵ قەتیل
«لـوثـیش ثـبـوتـی دعـویـیـە» یـا ڕاستـە یـا درۆ
طوطییی تۆ لە حرصی دڵ طوقی طمع دەکاتە مل
بـولـبـولی من لـە عشقـی گوڵ تـغـنیـە وو طرب دەکا
مـاڵش دەدەی بـەدەم لـە دەمـی خـوابـی صبـحـدم
هـەم زلْـفـی قـیـر گـوونـە وو هـەم چـیـهـرەیـی قـمـر
ئـەوەنـدەم خـاك بـەسەردا کـرد لـە هـیـجـرت
زەمـیـن دووی بـوو بـەتـۆز ئـیستـێکـە پـەنـجـە
هـەروەك ئـەلـفـی جـانـە ستـوونـی لـە سکـووندا
نـەك تـابـیـعـی غـەیـرە و «مـتـحـرك» وەکـو هـەمـزە

دەگێڕنەوە گۆیا لە دیوەخانەی ئاغەیەکی کورددا حیکایەتبێژێك چەند شەوان بەحیکایەتی ڕوستەمەوە خەریك بوو. وەختێك لێی بووەوە ئەو ئاغایە لێی پرسی ئەرێ کابرا ئەو ڕۆستەمە نێر بوو یا مێ! دەمێنێتەوە بگوترێ مەرج نییە ئەسەری پلەی فیۆدالی یەکسەر بچێتە ناو ئەدەبەوە، ئەوەندە بەسە کە لە تێکڕای باری ئابووری و کۆمەڵایەتییەکی مەحکووم بەفیۆدال بێ و چەژ و ڕاوێژ و هەڵسوکەوتی کۆمەڵایەتیی لەگەڵ ئەودا بگونجێ وەیا تێی بخوێنێتەوە و دەنگ و سەدایەکی لە ژوورخاندا ببیسرێ.. ڕاستییەکەی ئەم جۆرە بەرپەرچدانەوە بۆ لایەنی باری ئابووری، کە من بەویش ڕازی نیم لە ئاست ئەدەب و عەقیدەدا، پاشەکشەیەکی کۆڵدەرانە و هەڵاتوانەیە لەو کەسانەی دەیانەوێ کۆمەڵایەتی بە بنەمای مادی و ئابوورییەوە ببەستنەوە. ئێمە کە قسەمان لە گەرمایی ڕۆژ قرچەقرچی نیوەڕۆی هاوین بوو ناشێ ڕازی بین بەزەردەپەڕی ئێوارەی ڕێبەندان .. ئەو هێندە تاو و تینە سارد و سڕە کە بەحاڵ دەتوانێ پەڕاوێزێکی شل و شۆقی فشەڵۆك و چاوغەڵەتێن بەدەوری ئەدەبەوە بگێڕێ کەوا نە کەس لە ناو خۆی

حەبس دەکات و نە کەس لە هاتنەنێوی پاشگەز دەکاتەوە نابێتە خزمەتکاری خزمەتکاری تاو و تینی هەست پێکراوی لە چاوچەقیوی زەق و زۆپی ئاین کە هەموو هاتنە ناو و دەرچوون لە سنووری، زەنگێکی ئینزار لێ دەدا و خۆی و خەڵقیشی لێ بەئاگا دەکاتەوە. لێرە بەپێشەوە لەم نووسینەدا ئەم بێ بایەخییەی تاو و تینی فیۆدال لە ئەدەب و هونەردا بەزۆر باردا قسەی لێ کرا تا ئەوەی لزووم نابینم سەرلەنوێ ڕێچکۆڵەی تازەی لێ دەرکەم بەملاوبەولادا، چەند لاپەڕەی دواییش پێداچوونەوەیەك بوو کە باسی تاووتینی سەرمایە لە ئەدەبی کوردی بەمل نووسینەکەیدا بڕیەوە. ئنجا با بزانین دەوری سەرمایە وەیا ئەسەری وەیا تەئسیری لە بەرەپێش بردن و بەرەو دواهێنانەوەی ئەدەبی کوردی لە چاو سەردەمی، بە اصطلاح، فیۆدال چی بووە.

لەپێشەوە دەبێ بڵێم کە بەدوا ئەسەری فیۆدال وەیا سەرمایە وەیا ئاین وەیا سەقافەتی بێگانەدا دەگەڕێین بەدوا میکرۆبدا ناگەڕێین کە دیتنی بەمیکرۆسکۆب نەبێ مومکین نییە. چشتێکی وەکو سەرمایە وەیا فیۆدالیەتی کە بەپێی شیکردنەوەی مادی قۆناخی سەرلەبەر و یەك بەدوایەکدا هاتووی مێژوو بن و سەرجەمی بوونی مادی و مەعنەویی کۆمەڵ بەخۆوە بگرن و (ماهیة)ی کۆمەڵایەتی و مێژوو بن دەبێ ئەوانیش هەر نەبێ بەقەدەر دەوری (ئافرەت) کە لە سەدی نەوەدی شیعری چەرخی ڕابردووی بەخۆیەوە خەریك کردووە، لە ئەدەبی ڕابردوومان‌دا ئەسەریان هەبێ، لەوەشدا گەلێکم بۆ سەرمایە و زەوی بەجێ هێشتووە چونکە بەپێی دەورە هەرە گرنگەکەی ئابووری و هۆی بەرهەمهێنان کە لە نەزەرییەی مادی بەژێرخانی کۆمەڵایەتی داندراوە دەبوو عیشقی ئافرەت کەوا نە خاڵقی بەرهەمە و نە نان و گوزەرانە و نە کرێ خانوو و نۆرە ئاوە لە چاو دەوری پارە و زەوی لەو گۆشە بەرتەسکەی ژوورخانی شیعردا هەر خۆی نەنوێنێ. من کە گوتم شەڕەکانی ناپۆلیۆن هی ئەو نەبوون و هی (مۆسیۆ لۆ کۆنت دی فۆسکاسیۆن) بوون بەوەندە لە خۆم ڕازی نابم جارێکیان ئەو مۆسیۆیە چووبێتە مۆسکۆ و جارێکی دیکەش ئەفسەر بووبێ لە ئیتاڵیا و لە نمایشێکی پارسیش بەشداربووبێ چونکە ئەمانە و دە هێندە و هەزار هێندەش بەشی سەدیەکی ئەو دەورە ناکەن کە ناپۆلیۆن لە شەڕەکاندا هەیبوو. ئەمە لە لایێکەوە، لە لایەکی دیکەشەوە دەوری سەرمایە وەیا فیۆدال نابێ هەر ئەوە بێ کە ناوێکیان لە شیعردا هاتبێ وەیا تەمایەکی شاعیر پێیان بووبێ چونکە ئەو خاڵقیەتە و خاوەنایەتییەی کە نەزەرییەی مادی بەپلەی مێژوویی و هۆی بەرهەمهێنانی دەبەخشێ دەبێ لە شێوەی خالقییەت و ڕابەرایەتی و مەعبودایەتی لە ژوورخاندا بەدەر بداتەوە ئەگینا دەبی بڵێین ورچیش

دەوری هەبووە لە ئەدەبی کوردیدا چونکە نالی دەڵێ:

«خصمەکەی من کلبی ئاهوو گیرە خرسی لاعبە»

کەریش دەوری هەبووە، حاجی دەڵێ:

میللەتیش هێندە کەرن وەکوو جاران

دەستیان ماچ دەکەن دەڵێن قوربـــان

نالی دەڵێ:

هەیکەرێکم بوو چ پەیکەر ......

خولاسە، ناوهێنانی هەرچی شتێك بێ، ئەگەر ڕابەر و خالق نەبێ، دەبێتەوە بەکارهێنانێکی عادەتی ئەو شتە لە ئاخاوتن و تەشبیهدا وەیا هەر بارێکی دیکەی ئارایيشی ئەدەبی بێ. دین دەوری هەیە چونکە لە ئەدەبدا بۆ خۆی سەرەباسە و ماکی تصورە و سەرچاوەی لێوە هەڵێنجانە. عیشق دەوری هەیە .. خاسیەتەکانی هەستیار و پێزان و وروژێن لە مرۆڤدا دەوریان هەیە. کە قەومایەتی و چینایەتی دەبنە ئامانج دەوریان لە ئەدەبدا دەبێ. بەڵام کە ناچار بیت لەجیاتی پارەی تاکسی بەچەند دێرە شیعرێك مەدحی لێخوڕەکەی بکەیت، تاکسی دەورێکی نییە لە ئەدەبەکەت هەروەك فرۆکیش دەوری نییە لە حەجی ئەو حاجییانەی سەفەری پێ دەکەن بەرەو کەعبە، دەوری فرۆك لە سەفەرەکەدایە نەك لە حەج. ئێمە کە دێینە سەر باسی پێوەندیی ئەدەب بەقۆناخی مێژوویییەوە دەبێ لەو تەرزە تێبینییانە باخەبەر بین، ئاگاداری دیاردەیەکی دیکەی زێدە گرنگیش بین کە ئەگەر لێی بێ ئاگا بووین حیسابی جودا جودا تێکەڵ بەیەکدی دەکەین. کە دەبینین ئەدەبی سەردەمی سەرمایەداری لە هی سەردەمی دەربەگایەتی پێشکەوتووترە هونەرەکە ناگەڕێتەوە بۆ سەرمایە بەڵکو هی بەرەوپێش چوونی سەرلەبەری کۆمەڵایەتییە کە لە ڕێی نماکردنی ئاساییيەوە بەسەرمایە و زانست و هونەر و فەلسەفە و ئەدەب و عەرەبانە و خەتی شەمەندەفەر و چاپەمەنی و مۆدێلی جلك .. و .. و .. هەرچی لە کۆمەڵایەتیدا قابیلیەتی گۆڕان و پێشکەوتنی هەیە، بەرەوپێش بووەتەوە، تەنانەت پاشماوەی دەرەبەگ و مڵکداریش کە دەسەڵاتی سیاسییان دۆڕاندووە ئەوانیش بەرەوپێش دەبنەوە. وا ڕێك کەوت داهاتن و دۆزینەوەکانی زانستی و بەرەژوورچوونی ئامێرەکانی گوێزانەوە و بەیەکدی گەیشتن و هۆیەکانی بەرهەمهێنان و پەرەسەندنی خوێندن و گەشەی هونەر بەتێکڕایی لە سەرەتای Renaissance ەوە کە لە شەڕی نێوان فکر و نێوان خەفەکردنی فکر و ئازادی

بەوەلەد بوو، ئەمانە هەمووی بوونە هاوڕێی کۆتاییەکانی تەمەنی فیۆدال و سەرەتای فراژیبوونی سەرمایەداری و دەسەڵاتی شارستان نشینەکان لە ئەوروپادا تا سەری گەیاند بەشۆڕشی فرەنسە. مێژوو بۆمان دەگێڕێتەوە هۆیەکی زێدە گرنگی ئەم بووژانەوەیە فەتحی ئەستەمبۆڵ بوو لە لایەن (محمد فاتح)ەوە کە دەرگەی لە خەزنە فکری و زانستییەکانی ژێر زەمینەکان کردەوە و بەرەو ڕۆژاوا سەفەریان کرد .. حەبسبوونی ئەو کتێبانە هەزار ساڵێکی پتر خایاند، خێرا بەخێراش دوای ڕەهابوونیان شەڕی نێوان فکر و دوژمنەکانی تیژ کرد. کۆپەرنیکۆس و گالیلیۆ بەرهەڵستییان لە فیۆدال نەدیت، کەنیشتە لەگەڵیان بەشەڕدەهات. کۆلۆمبۆسیش بەیاریدەی سەرۆکی فیۆدالی ئیسپانیا دژی ڕاوێژی قەشەکان بەرەوڕۆژاوا سواری شەپۆلەکانی ئەتلانتیك بوو. هەرچی هەڵمەتێکی زانستییانە لە ئەوروپای پێش شۆڕشی فرەنسە لەو ڕۆژگارانەدا بووبێت قەشەکان فرشتەیان بەرەنگار کردوون، نەك فیۆدالەکان. ڕاستییەکەی بووژانەوەی ئەوروپا لە سەدەکانی ناوەڕاستدا، وەك مەلۆتکە، بە مامانەتیی (فکر) لە مندالّدانی جەنگی نێوان ڕۆشنایی و تاریکایی کەوتە کۆشی مرۆڤایەتییەوە. بووژانەوەی دەسەڵاتی شارستان نشین و بنگە مالییەکان و ئابوورییەکانیش (ئەنجام)ی ئەو شەڕە بوو نەك (هۆ). ئەو (فکر) و ئەدەبەی کە ڕێگەشی بۆ سەرمایە و شارستانەتی خۆش کرد هەر خۆی بوو دواتر بەردەوام بوو لەسەر بەگژدا هاتنەوەی (دەسەڵاتی نوێ) کە پێی دەگوترێ سەرمایەداری. هەڵەی گەورەتر لەو هەڵەیە پەیدا نابێ کە بگوترێ ئەدەب و هونەر و زانستی سەردەمی سەرمایەداری لە ئەوروپادا خزمەتکار وەیا لە سەرەتاوە زادەی سەرمایەیە. کە با بدەینەوە بەرەو کوردستانی خۆمان دیاردەی (ڕێنێسانس) لە وەهم و خەیاڵیشدا پەیدا نەبووە. لە وڵاتە موسڵمانەکاندا، بەپێچەوانەی وەزعی ئەوروپا، زانست و دین یەك سەرچاوەیان هەبوو ئەویش مزگەوت. لەبەر ئەمە ئەو شەڕەی لە نێوان کەنیشتە و زانکۆکان و بنگە سەقافییەکانی ئەوروپادا بەر لە ٣٠٠–٤٠٠–٥٠٠ ساڵ بەرپا دەبوو لە نێو موسڵمانان‌دا ڕێی بەرپابوونی نەبوو چونکە لە سەردەمی عەباسییەکان کە دەست کرا بەوەرگێڕانی زانست و منطق و فەلسەفەی یۆنان بۆ عەرەبی تێك هەڵقژانێك لە نێوان دیندارەکان و دەستەی منطق و فەلسەفە و .. و .. ڕووی داوە زۆری نەبرد کێشایەوە سەر تێکەڵبوونی دین و زانست، ئەو کەمتاکورتە کەم ئیمانانەش کە دەمیان لە زانست و فەلسەفە دەدا و ڕەخنەیان لە دین دەگرت بێ شوێنەوار مانەوە. بەهەمە حاڵ ئەوساش شەڕی نێوان نوێ و کۆن لە ئیسلامدا دەخلی بەسەر ڕێژیمی ئابوورییەوە نەبوو،

دواتریش کە مەسڵەتی کرا لە نێوانیاندا سەرۆکایەتیی دەوڵەت و ڕێژیمی سیاسی لە نیگایەکی بەرەو فراوانیەوە دینی لە قەبەڵ زانست کرد وەیا زانستی لە قەبەڵ دین کرد ئەگەرنا نەدەشیا بەغدا بۆ ماوەی ٧٠٠–٨٠٠ ساڵ بەر لە ئەوروپا بەهرە لەو زانستانە وەرگرێ .. ئنجا کە بازێك بهاوێژین بۆ کوردستانەکەی سەدەی بیستەم و بەچاوی مامڵەت سەیری پێوەندیی ئەدەبی کوردی بەسەرمایەوە بکەین و پرسیار بەدەوری تین و تاوی سەرمایەدار بۆ ناو ئەدەب هەڵستێنین، زۆر بەسەیری، وەڵامی ئەو پرسیارە زل و زەبەللاحە بەیەك وشە دەدرێتەوە ئەویش: هیچ! بەڕاستی لە وەهم و وڕێنەشدا سەرمایەی کوردی دەخڵێکی بەسەر ئەدەبی کوردییەوە نەبووە نە بەچاك نە بەخراپ.

جارێ لە پێشەوە با بڵێم ئەم باسەی نەبوونی پێوەندیی ئەدەبی کوردی بەسەرمایەی کوردییەوە نوکتەیەکم بەبیر دەهێنێتەوە: دەڵێن لە شەڕێکدا یەکێك لە تۆپچییەکان بەدرێژاییی هەراکە خامۆش مایەوە. دواتر سەرۆکەکەی لە شێوەی محاکەمەدا لێی پرسی بۆچی تۆپی نەتەقاند بەرەو دوژمن. گوتی گەورەم سەد و یەك سەبەبم بەدەستەوە بوو .. یەکەمیان ئەوە بوو کە دانە تۆپم نەبوو .. دووەمیان .. سەرۆکەکە گوتی ئەوانی دیکە لزوومیان نییە. سەرمایەی کوردیش پەیدا نەبووبوو تاکو شوێنەواری لە ئەدەبدا هەبێ. تا ئێستاکەش کورد نەگەیشتووەتە پلەی ئەو سەرمایەدارییەی کەوا بەر لە ١٠٠٠ ساڵ لە (ڤێنیس و جەنەوە)ی ئیتالیادا تیجارەتی جیهانی دەگێڕا. من لە شوێنی دیکەدا گوتوومە دیاردەی (نزیف اقتصادی) لە ماوەی ٢٥٠٠ ساڵدا نەیهێشت سەرمایەی کوردی پەیدا ببێ، لێرەشدا دووبارەی دەکەمەوە. ئنجا ئەگەر لەبەر خاتری بەلاوەنانی دەمەتەقە دانیش بەهەبوونی (سەرمایە)ی کوردیدا بهێنم خۆ ئەو سەرمایەیە بەعومری خۆی خاوەن دەسەڵات نەبووە تیشکێك بۆ لای ژوورخانی (عەقلی، دروونی) ئەدیب و هونەرمەند بهاوێژێ.

ئەمە لە لایێکەوە. لە لایەکی گرنگتریشەوە شیعری کوردی لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەمدا درێژەکێشانێکی شیعری سەدەی نۆزدەم بوو چ لە لایەن ڕوخسارەوە بێت و چ لە لایەن ناوەڕۆکەوە، تەنانەت شیعری حاجی قادریش بۆ ماوەی بیست و چەند ساڵێك دوای مەرگی، تا کۆتایی شەڕی یەکەم، کەسی بۆ قەومایەتی بەدەنگ نەهێنا لە شیعردا. وەك دەبیەم یەکەم شیعری قەومی پاش حاجی قادر ئەم چەند بەیتەی پێرەمێردە کە لە سەرەتاکانی ٩٢٠دا گوتووەتی:

کچانمان لە ژێر بەیداغی ڕەشدا
چاو هەڵنەهێنن بەخوێنی گەشدا

کوڕانمان هەموو بەورد و درشت
لە ڕێی ئازادی خۆ نەدەن بەکوشت
ئـازادی نـابـێ سەربـەسـتـی نـابـێ
ئازادی دەبێ هەر خوێن بەها بێ

ئنجا ئەگەر خەبەرەکە وەیا دەقی بەیتەکان هەڵەی تێدا بێ بمبەخشن.

بەڵام ئەگەر حاجی قادر هەموو دنیاشی بەدەنگ هێنابایە دەخلێکی نەدەبوو بەسەر پـارە و سامـانـەوە. چـاوێکـیش بـەشیـعـری سەدەی نـۆزدەمـمـانـدا بـگـێڕیت لـەوێش سووکایەتیی پارە و سامان بەلای شاعیری کوردەوە دەخوێنیتەوە تەنانەت بچۆوە بۆ هەزار ساڵیش لەمەوبەر شاعیری موسڵمان هەر زەمی دنیای کردووە ..

کە بێینەوە بۆ لای شاعیری نوێخوازی کورد کە هەستی کۆمەڵایەتی و قەومایەتی وەیا چینایەتیی بەجووتە تێدا بزووتوو بوو دەبینین وەك ئاگر لە عومری زەویدار و کەشیدەدار و .. و .. بەردەبوو تەنانەت لە دوژمنایەتیی شتی کۆنینەدا گەیشتە ڕادەی بەلاوەنانی قاڵبی شیعری تەقلیدی کە عەرووزە. ئنجا ئەگەر دوژمنایەتیی مڵك و سەرمایە بدەینەوە بەحیسابی تاو و تینیان بۆ ناو ئەدەبی کوردی ئەوسا پێوەندییان بەیەکەوە دەچێتەوە ڕیزی پێوەندیی دیموکراسی بەدیکتاتۆرایەتی وەیا هی بەرخ بەگورگ. دوژمنایەتیی ئەدەبی نوێی کورد لەگەڵ ڕابووردوو بەلای هەندێ تاقمی ڕۆشنبیرەوە گەیشتە ڕادەیەك کە لەبیر و باوەڕی نووسراویاندا وەها ڕادەنوێنن گۆیا سەرنەکەوتنی شۆڕشەکانی کورد دەچێتەوە بۆ سەرۆکایەتیی ئەو شۆڕشانە کە بریتی بووە لە فیۆدال و دیندار .. بەڵام پێشمان ناڵێ پرۆلیتاریەکەمان لە کوێ خەوتبوو؟ دەنگێکی لەبەرەوە نەهات؟ لە خۆوە پەلامارێکی نەدا؟ بەهەمە حاڵ لێرەدا کارمان بەو پرسیارانەوە نێیە هەرچەند بەسەهووچوون لەو تەرزە بەدیهییانە لە لایەن ئەوانەی بـەخـەبـاتـەوە خـەریـکـن دەکێشێتـەوە بـۆ خـانـەوێرانـی ڕاسیـتـیـیـەکـەی دڕدۆنگـیی نوێخوازەکان لەوەی پێی دەڵێن (میراتی) وەها بەلای ناواقیعیەتەوە ڕۆیی گەیشتە پلـەی جووتـەوەری (ازدواجیة) کـە دەمـانـدیت لـە نووسینـدا لـەشی فـیـۆدال و پـارەدار بەنووکە چەقۆی ڕق و غەزەبی ئەدیبەکانمان ئەنجن ئەنجن دەکرا کەچی بەزۆریش دەستـیـان لـە ئـاڵایشی مـێزی ئـەو (زۆردارانـە) چـەور دەبـوو. هـەمـیشە دەمـانـدیت شۆڕشگێڕی بیست ساڵەیی کە نمایشتی دڕندە و بڕندەی دژی (چەوسێنەرەوە) دەگێڕا، لە موناسەبەدا چایە و قاوەی لە دیوەخانەکانیان دەگێڕا .. ئەمەش ئاکامێکی ئاساییە

لە تێکەڵبوونی واقیعی شەپرە لێداو و نەزەرییەی یەکێك لەو تەمایانەی نوێخوازی کورد بەئومێدیان بوو بووە هۆی دامرکانەوەی ڕق و بوغزی بەشێکی ئەدیبەکان و تا ڕادەیەکیش لە تێکڕای ئەدیبەکانەوە جۆرێك ڕێزنان لە کەلەپوور دەرکەوتەوە. بەهەرحاڵ ئەدەبی نوێی کوردی کە لە سەرەتایەوە بەتەوژمەوە بەرەنگاری باری سیاسی – ئابووری بووە، بەخۆی و ئایدۆلۆجییە سەر بەچەپییەوە هەمیشە دوژمنانە سەیری ئەو دەسەڵاتانەی کردووە کە بەدۆستی دانەناون ئیتر زەویدار بێ وەیا دیندار وەیا وەزیفەدار .. دیارە دوژمنایەتیش ئەو پێوەندییە نییە کە نامەکەی کاك ئەمیر لێوەی دەدوێ دەنا دەبێ بڵێین ئەدەبی سۆڤێتستانیش پێوەندیی بەئیستیعمارەوە هەیە.

بەر لەوەی دەست لە نووسین هەڵگرم چەند ڕوونکردنەوەیەك بەپێویست دەزانم نەکا تەمومژێکی بەسەهووبەر لە مەبەستەکانم بئاڵێ:

١– لە ئاست سیاسەتی بەرەی دەوڵەتە سۆشیالیست وەیا کۆمیونیستەکاندا من چ گلەییم نییە و بەدڵیشمدا نایەت نەزەرییەکەیانیان لێ بکەمە کێشانە و پێوانەی ڕەفتاریان چونکە دەزانم (دەوڵەت) هەتا بڵێی جودایە لە (نەزەرییە) .. واقیع هەتا بڵێی جودایە لە خەیاڵ .. من تەنها لە حاڵەتێکدا بۆ موناقەشە نەزەرییەکەیان لێ بەخەبەر دەهێنم کە ناچار بم ڕەفتاریان هەڵسەنگێنم ئەویش لەو بارانەدا دەبێ کە دۆستەکانیان بەخۆڕایی و بێ لزووم لەسەر ئەو هەڵوەستانەیان بکەنەوە کە هی پشتگیری لێکردن نین بەتایبەتی لە لایەن میللەتی وەکو کوردەوە کەوا بەحاڵ دەتوانێ یا ناتوانێ پشتگیری لە خۆیشی بکات، لە کەسیشەوە پشتگیریی لێ نەکراوە.

٢– کۆمیونیستی کورد ئەگەر بە بدەنەوە بەرەو ئامانجەکانی قەومایەتی و چارەنووسی نەتەوایەتیی کورد، بادانەوەیەك کە پێداویستی بیر و باوەڕێکی تازەیان بێ، لە هەموو تاقمێك زیاتر دەتوانن خزمەتی کورد بکەن چونکە هەم پێوەندیی دۆستایەتییان بەملا و بەولادا شریتەی کێشاوە هەم پتریش لە خەڵق قسەیان لێ دەسەلمێندرێ.

٣– ڕوخسەتم بەخۆم داوە، لە زەمینەی بێ مەبەستییەوە، بەدڵی خۆم و بەو شێوازەی خۆی بەسەر تەعبیردا دەسەپێنێ بدوێم. لەم مەیدانەی تەعبیریشدا نووسەر و بیریارە زلەکان گوتەی وەها بڕندە و بێباکانەیان بەکار هێناوە ببێتە شەرم شکێنەی قەڵەمێك کە قسەکانی لە شەخسییەتی هیچ کەسێك نادوێن.

٤– من کە دێم لە گۆشەی بێ لایەنییەوە سەیری ڕووداوەکانی مێژووی ڕابوردوو

دەکـەم و چـاکـە و خـراپـەی کـۆمـەڵایـەتـیی لێرە بەپێشەوە دەدەمەوە بـەپێوانـەی سەردەمـی خـۆی گـەلـێك پـتـر لـە بـیـریـارە مـادیـیـەکـانـی سەدەی نۆزدەم و ئـەم سەردەمەش لە زوڵم و زۆرە وەتەنگ دێم هەرچەند نەمن و نەکەسیش دەتوانێ بـەوەهـەم و ورێنـەش بـەرهـەڵستـیـیـان لـێ بـکـات. ئـەبـوو زەڕی غـەفـاری بـەر لـە ۱۳۰۰ساڵ گوتوەتی (عجبت للرجل لا يجد القوت في بيته ثم لا يشهر سيفه على العالم: پێم سەیرە بابایەك نان لە ماڵەکەیدا شك نەبات و شمشێر لە ڕووی دنیا هەڵنەکێشێ ..). بڵێین چی بەرانبەر بابایەکی بەر لە ۱۰۰ساڵ و ۱۰۰۰ساڵ لەبرسان مردووە و شمشێریشی هەڵنەکێشاوە .. بووەتە عەبد و هەڵنەگەڕاوەتەوە .. بوتی لە قوڕ دروست کردووە و سەجدەی بۆ بردووە.. قسەی ڕۆشنبیرانەی بۆ کراوە و کەوتووەتە دووی شەعبەدە .. بڵێین چی! من دەست بۆ ئەو ڕووداوانە درێژ ناکەم بیانشێوێنم، هەروەك ناز و فیزی دەنگ دلێر و زارقەڵەباڵغی ئەم سەردەمەش بەڕەوا نازانم، چونکە شێواندنی ڕاستییەکانی مێژوو سوود بەمیللەت ناگەیەنێ، بەڕەوازانینی ناز و فیزی ئەم سەردەمەش لەبەر ڕەنگ و بینێکی قەومایەتی وەیا چینـایـەتـیی لـەخـۆی هـەڵسووبـێ هـەر دەبێتـەوە تێچوونـی مـافـی جـەمـاوەری بێ دەسەڵات. چ عەبدایەتیی (بلال الحبشي) بەر لە ۱۳۵۰ساڵ ڕەوا دیترابێ چ نازی سەرۆك ڕێکـخـراوی ئـەم سەردەمـە ڕێزی لـێ بـنـدرێ هـەر دەکـێشێتـەوە بـۆ چەماندنەوەی قامەتی مرۆڤایەتی. من دەڵێم با مەردبین و دەسدرێژی لە عەمەلە و فەلاح و کاسبکار و خوێندەوار و کەرەوار و تێکڕای بێ تاوانان نەکەین و مافی بەکارهێنانی قەناعەتیان پێ بدەین چ لە ڕۆدیسیا بێت و چ لە ڕووسیا و چ لە بیتوێن و چ لە چبایش.

٥– ئەم نووسینە لە تاکە سەرچاوەی دەروونی من زەنە دەکات، پێوەندیی بەهیچ کەس و لایەنێك و مەبەستێکەوە نییە لە خزمەتی ڕاستی و کوردایەتی بەولاوە، ئەویش بەپێی بڕکردنی هۆش و هەستم. باوکم گوتووەتی:

بستێکی لە خاك و عەردی کوردی
نایدەم بە مەرقەدی سوهرەوەردی

بەلای منیشەوە قودسییەتی کوردایەتی وەك قودسییەتی فەلەستین بەلای عەرەب و قـودسیـیـەتـی ڤـۆلـگـۆگراد بـەلای ڕووسەوە ژوورووی هـەمـوو شتێك دەچێتـەوە. ڕەنگـە لەمەدا هێشتان مافی تەواوی کوردایەتیم بەکار نەهێنابێ چونکە من کە بێم لە بـەراوردکـردنـی (کـوردایـەتـی) بـە (ڕووسایـەتـی) بگرم و لـێی تـێ نـەپـەڕێنم حیسابـی

زەعیفیی کورد و هێزی ڕووسم لە بیر خۆم بردووەتەوە کە هەرگیز نابێ لە بیر بچێتەوە، چونکە پێویستە بەزەییی مرۆڤ بۆ مرۆڤی لێقەوماو پتر بجوولێ ئەگەر کورد هێندەی ڕووس بەهێز بوویایە ڕووسیش وەك کوردی ئێستاکە بوویایە ویژدان لێی داوا دەکردم پەرۆشم بۆ ڕووس گەلێك گەلێك پتر بێ لە پەرۆشی ئێستاکەی ڕووس بۆ کورد. ناوی ئەو میللەتە بەهێزانەی پێیان دەگوترێ ئیستیعمار لێرەدا ناهێنم چونکە تاکە کوردێك شك نابەم زمانیان بەچاکە لێ بگێڕێ تاکە خەباتکەرێکی کوردیشم نەدیتووە لەعنەتیان لێ نەکات. باسی شەیتان لە زەمینەی سۆزی مرۆڤایەتیدا جێی نابێتەوە.

کاکە ئەمیر!

نازانم لە کوێیت! چۆن نامەت پێ دەگات! لەو بەینەدا کە پێنج ساڵ بەسەر نامەکەتدا تێ دەپەڕێت بیروڕات سەری بە چییەوە ناوە! لە هەرای پاش ڕمانی شایەتی ئێران چ هەوارێکت بۆ خۆت پەسەند کردووە! من لە ڕاوێژی قسەکانت ئارداوێژی مادیی مێژوویی و جەدەلیم ڕەچاو کرد، ئنجا ئەگەر چاوم هەڵەی کردبێ داوای بەخشین دەکەم نەك لەبەر ئەوەی، خوانەخواستە، من باوەڕهێنان بەڕاڕەوی جەدەلی عەیبدار بکەم بەڵکو لەبەرئەوەی بێ لزووم لەو هەموو ڕووپەڕانەدا وتووێژی ڕەخنەگرانەم ڕووی لە نامەکەت کردووە. بەهەمەحاڵ لەلای خۆمەوە موژدەی بەخشینت بەخۆم دەدەم. لە هەڵوەستی ناچارییەوە ئەم نووسینەت بۆ بەڕێ دەکەم بەقاسیدی ڕۆژنامەی (العراق)دا کە هەفتانە ڕۆژێکیان زمانی کوردانەی تێدا دەگەڕێ و کەلەبەرێکی لە یەکدی بێ ئاگایی دەگرێ، بەڵکو نووسینەکەم وەك ڕاسپاردەی ناو شووشەی بەدەمەوانە کە دەدرێتە شەپۆلی دەریا، ئەمیش بگاتە کنارێك بەندەری تۆی لێوە نزیك بێ .. سپاس بۆ تۆ و نامەکەت و ڕۆژنامەی عێراق کە هەلی دەروونکردنەوەتان پێ بەخشیم.

بەدیار ئومێدی هەڵکەوتێکەوە کە بەدیتنت گەش ببمەوە وەیا دەنگ و سەدای خۆشیتم پێ بگات، بەڕێز و سۆزەوە، دەستی دوعاخوازی و ئاواتی تەمەنی درێژ و کامەرانی و بەرزیت بۆ هەڵدەبڕم.